

Phoo
1951

könyvtáros

a

művelődésügyi

minisztérium

lapja

20.

évfolyam

1970

szeptember

1970 SEP 22

9

**JÓZSEF ATTILA TELEPI
KLUBKÖNYVTÁR**
Monostorpályi út 110.

BEIRATKOZÁSI DÍJ egy évre: felnőtteknek 3 Ft
gyerekeknek 1 Ft

NYITVATARTÁS :

KÖNYVTÁR:		KLUB:	
HÉTFŐ:	ZÁRVA	ZÁRVA	
KEDD:	15 - 19	18 - 22	
SZERDA:	18 - 22	18 - 22	
CSÜTÖRTÖK:	15 - 19	15 - 22	
PÉNTEK:	ZÁRVA	ZÁRVA	
SZOMBAT:	15 - 19	15 - 22	
VASÁRNAP:	15 - 19	15 - 22	

A Debreceni Városi Könyvtár fényképezéssel készült propaganda-levelezőlapjai.
Beszámolóinkat ld. az 546. oldalon

**BEIRATKOZTÁL MÁR
A BENEDEK ELEK
GYERMEKKÖNYVTÁRBA?**
/Batthyány u. 1./

NYITVA :

HÉTFŐ:	10-18
KEDD:	10-18
SZERDA:	8-12
CSÜTÖRTÖK:	10-18
PÉNTEK:	10-18
SZOMBAT:	—

BEIRATKOZÁSI DÍJ: egy naptári évre 1 Ft

t a r t a l o m

A könyvtáros konferencia előkészületeiből

ZIRCZ PÉTER: A műszaki értelmiség szakirodalmi tájékozódása és ellátása	507
SCHMIDT KÁROLY: A pécsi hírlapolvasó működésének tapasztalatai	518
GÖNCZI IMRE: Tizenkét új szakszervezeti hírlapolvasó létesül	520
KIRÁLY LÁSZLÓNÉ: A Kollektor gondjai a mi gondjaink is	522
HUBAY LÁSZLÓ: Mi a hiba a Könyvtárellátónál?... ..	523
SZENTMIHÁLYI JÁNOS: A tudományos és szakkönyvtárak gyűjtőkori kódexe	525
Kitüntetések	527
TÓTH DEZSŐ: A körzeti és a járási-városi könyvtárak vonzási köre	528
Tanácskozás a közművelődési szaksajtóról	530
MÁTYÁS ISTVÁN: Látogatás Lőrinciben	531
CSOMOR TIBOR: A helytörténeti munka és a könyvtárak	534
GYÓRI GYÖRGY: Könyv és nyaralás	539
TANKA JÁNOS: Nyomozás egy régi olvasóköri után	541
PÉTER LÁSZLÓ: Az eszményi index (<i>Műhelykérdések</i>)	543
A lapokban olvastuk (<i>Magyar Hírlap</i>)	545
Hírek	512, 533, 546

kis bibliográfiák

Az urbanisztika irodalmából (<i>Csomor Tibor</i>)	535
---	-----

t á j é k o z t a t ó

KAMARÁS ISTVÁN: Illúziók nélkül könyvről, tévéről — az Elvesztett illúziók kapsán	547
TÓTH BÉLA — közelről (<i>Fazekas István</i>)... ..	551
ZSOLNAI JÓZSEF: Katalógus műveltség — integrált műveltség	555

k ö n y v e k r ő l

Fiatalköltők és írók három antológia tükrében (<i>Pomogáts Béla</i>)	557
LUKÁCS GYÖRGY: Világirodalom (<i>Katona Jenő</i>)	560
HEGEDŰS ANDRÁS: Változó világ (<i>Fogarassy Miklós</i>)	562

kézis könyvtár

A magyar népművészet (<i>Zolnay Vilmos</i>)	563
---	-----

könyvtári szakirodalom

Hogyan építsünk klubkönyvtárat? (S. I.) 564
 F. REY TAMASNÉ: Tájékoztató szolgálat a tudományos és szakkönyvtárakban
 (Szilágyi Tibor) 564

bibliográfiák

Hungarica. Külföldi folyóiratszemle (Vértesy Miklós) 566
 Kérdések egy kiadványról (F. Wiesinger Piroska) 567
 Könyvtári kiadványok 568

A borító hátlapján: Szegény asszony kenyere
 Lipták Pál papírmetszete

из содержания

Peter Zircz: Ориентация инженерно-технической интеллигенции в области специальной литературы и их обеспеченность технической литературой (507);
Imre Keczel: Обеспеченность населенных мест Венгрии библиотеками в свете статистики (513);
Янош Сентмихали: Кодекс профилей научных и отраслевых библиотек (рецензия) (525);
Деже Тот: Круг притягательности сельских участков и районногородских библиотек (528);
Дердь Дери: Библиотеки в летних детских лагерях восьмилеток (539);
Иштван Камараш: Влияние телевидения на чтение по поводу передачи версии одного классического романа (547).

aus dem inhalt

Peter Zircz: Fachbuchinformierung und -versorgung der technischen Intelligenz (507);
Imre Keczel: Die Bibliotheksversorgung der ungarischen Siedlungen im Spiegel der Statistik (513);
János Szentmihályi: Das Verzeichnis der Sondersammelgebiete der wissenschaftlichen und Fachbibliotheken (525);
Dezső Tóth: Der Anziehungskreis der dörflichen Rayonbibliotheken und der Kreis- und Stadtbibliotheken (528);
György Györi: Bibliotheksleben in den Kinderferienkolonien der Tagesheime (539);
István Kamarás: Die Wirkung des Fernsehens auf das Lesen dargestellt am Beispiel Fernsehversion eines klassischen Romans (547).

from the contents

Péter Zircz: Engineers' and technicians' needs for and supply with technical literature (507);
Imre Keczel: Library services in Hungarian towns and villages in the mirror of statistics (513);
János Szentmihályi: Code for coordinating the collections of learned and special libraries (A book review) (525);
Dezső Tóth: Pulling field of village-zone libraries and town/district libraries (528);
György Györi: Library activities in school-children's holiday camps (539);
István Kamarás: Effects of the television on reading on the example of a television performance of a classic novel (548).

cikkeink szerzői

Csomor Tibor, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársa; Fazekas István, a Szegedi Városi Tanács munkatársa; Gönczi Imre, a SZOT kulturális osztályának munkatársa; Györi György tanár (Budapest); Hubay László, a Miskolci Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese; Kamarás István, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; Király Lászlóné, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársa; Kóczöl Imre, a Várpalotai Városi Könyvtár igazgatója; Mátyás István, a Népszava munkatársa; Péter László, a szegedi Városi Somogyi Könyvtár tudományos főmunkatársa; Schmidt Károly, a pécsi SZMT könyvtár vezetője; Szentmihályi János, az ELTE Könyvtártudományi tanszékének adjunktusa; Tanka János községi könyvtáros, Aba (Fejér m.); Tóth Dezső, a Pápai Járási Könyvtár munkatársa; Zircz Péter, a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárosztályának munkatársa; Zsolnai József, a Szolnoki Megyei Könyvtár munkatársa.

Könyvtáros

A MŰVELŐDESÜGYI
 MINISZTERIUM
 LAPJA

INDEX: 25.449

Szerkesztő bizottság: Barabási Rezső, Elek Sándorné, Gerő Gyula, Gönczi Imre, Karácsonyi Jánosné, Katsányi Sándor, Kellner Béla, Kisfaludi Sándor, Kiss István, Kiss Jenő, Kondor Istvánné, Papp István, Sallai István, Szőke Tiborné. Szerkesztő: Páldy Róbert. Szerkesztőség: Budapest, XI., Bartók Béla út 32. Telefon: 258-066, 451-758.

Kiadja a Lapkiadó Vállalat, Felelős kiadó: Sala Sándor. Kiadóhivatal: Budapest, VII., Lenin körút 9-11. Telefon: 221-293.

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a Posta Központi Hírlap Irodánál, Bp., V., József nádor tér 1. Előfizetési díj: 1/2 évre 36 forint. Egyéni előfizetés a 61.238. sz., közületi előfizetés a 61.066. sz. csekk-számlára, átutalás az MNB 8. sz. fiókjánál vezetett folyószámlára.

70.4778 Egyetemi Nyomda, Budapest. Felelős vezető: Janka Gyula igazgató

A műszaki értelmiség szakirodalmi tájékozódása és ellátása

Alighanem felesleges lenne bizonygatni, hogy az ipari termelés, kutatás és fejlesztés milyen kulcsfontosságú szerepet tölt be népgazdaságunkban, végső soron társadalmunk fejlődésében. Ha ehhez még hozzátesszük, hogy az ipar és iparfejlesztés szakirodalmi ellátásának könyvtári bázisául legközvetlenebbül szolgáló műszaki-termelési könyvtárhálózat — a maga kerekén 800 könyvtárával és mintegy 6 millió egységnyi állományával — könyvtári rendszerünk egyik legnagyobb hálózati szervezete, akkor ez a két tényező önmagában is teljes mértékben indokolni látszik a 3. országos könyvtáros konferencia szervezőinek azt az elhatározását, hogy az ipari termelés és fejlesztés szakirodalmi ellátásának problémája a konferencia előkészítése során önálló szekció keretében kerüljön megvitatásra. Ennek az ún. „ipari” szekciónak az előkészítési munkálatai lezajlottak, előzetes, szűkebbkörű vitákra is sor került már, van tehát mód arra, hogy az eddigi — ha nem is teljes — eredményekről beszámoljak.

A műszaki szakemberek könyvtári igényei

A konferencia előkészítésének egyik alapelve a könyvtárügy kérdéseinek a könyvtárhasználók oldaláról való megközelítése, ennek megfelelően — a többi szekcióhoz hasonlóan — az ipari szekció előkészítésének is első fázisa a használók igényeinek felmérése volt. Ennek keretében a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárosszálya a Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetségének Tájékoztatási Tudományos Társaságával együttműködve 1970 elején postai *kérdőíves igényvizsgálatot* szervezett, a kérdőívet a „véletlen kiválasztás” módszerével 10 ezer MTESZ-tag kapta meg, s végül is 1557 kérdőív került feldolgozásra (a 15%-os visszaküldési arány elfogadhatónak minősíthető). A kérdőív 22 főkérdése segítségével arra igyekeztünk választ kapni, hogy a megkérdezettek milyen mértékben élnek a szakirodalom főbb típusaival, mennyire tekinthetők rendszeres olvasóknak, mennyire használják a különböző típusú könyvtárakat és főként: hogyan vannak megelégedve működésükkel.

A visszaérkezett kérdőívek feldolgozása gépi úton történt. Az egész vizsgálat — a kérdőívek nyomdai előállításától egészen a szöveges értékelés elkészítéséig — kerekén négy hónapot vett igénybe, a szokatlanul gyors lebonyolítás a MTESZ által delegált rendszerszervezési szakértők (elsősorban a feldolgozást vezető *Kiss Zoltán*) közreműködésének köszönhető. A szociológus szakértő *Gereben Ferenc* volt, az ő munkája az eredmények végső értékelését tartalmazó szöveges jelentés is. Minthogy az utóbbi a konferencia előzetes anyagai között várhatólag kiadásra kerül, itt csak néhány fontosabb megállapításának ismertetésére szorítkozom.

A megkérdezettek kerekén 48%-a sorolta önmagát a „rendszeres” szakirodalom-olvasók kategóriájába („időnként” olvas: 42%-uk). Munkahely-kategóriák szerint: az oktatási és kutatási intézmények, valamint a főhatóságok dolgozói olvasnak a legtöbbet, középpont helyezkednek el a tervező és szervező intézmények, leghátul a termelő és szolgáltató vállalatok dolgozói. Az iskolai végzettség — az egyéb olvasás-szociológiai vizsgálódások tapasztalataival egyezően — itt is meghatározónak bizonyult: az iskolai végzettség szintjének emelkedésével párhuzamosan nő a rendszeres és csökken a szakirodalmat csak néha olvasók aránya. Életkor tekintetében nincs említésre méltó különbség, a különböző korosztályok olvasási rendszeressége nagyjából azonos, a nyelvtudás és a szakkönyvolvasás rendszeressége között azonban határozott összefüggés tapasztalható: az idegen nyelven beszélők 30%-a, a három vagy ennél több nyelvet tudóknak már 67%-a rendszeresen olvas.

A szakirodalom intenzívebb tanulmányozásának akadályaként a megkérdezettek legnagyobb része (kb. 40%-a) az időhiányt, 17%-uk a nyelvismeret hiányát jelölte meg, az objektív típusú akadályokra való hivatkozás viszonylag kis szerepet játszott (kb. 13% arra hivatkozott, hogy a „szakirodalom nem, vagy nehezen hozzáférhető”, 12% pedig, hogy „nem kap elég tájékoztatást”).

A szakirodalom-olvasás társadalmi meghatározottsága

A kérdőíves felmérés az adatok statisztikai jellegű feldolgozásán kívül módot adott a válaszolók kötetlenül megfogalmazott, szöveges véleményeinek, észrevételeinek a vizsgálatára is. A kérdőív utolsó pontjaként feltett kérdésre („Munkakörének

ellátásához milyen segítséget nyújt a szakirodalom, milyen esetleges nehézségei vannak a szakirodalmi tájékozódással kapcsolatban? Véleménye szerint milyen intézkedésekkel lehetne az utóbbin segíteni?) a megkérdezetteknek mintegy 80%-a részletes választ adott. Mindezt azért érdemes megemlíteni, mert a szöveges válaszok átvizsgálása, „feldolgozása” (ezúttal kifejezetten nem statisztikai, hanem inkább „intuitív” jellegű feldolgozásáról volt szó) a statisztikai jellegű értékeléssel párhuzamosan, attól függetlenül készült, mégis nemcsak egybeestek eredményei a statisztikai megközelítés útján nyert megállapításokkal, hanem nyomatékösítoták is azokat. Ezek lényegére érdemes fölfigyelni: arra látszanak ugyanis utalni, hogy a szakirodalom-olvasás könyvtárosok előtt merőben nem ismeretlen társadalmi jelentőségét és meghatározottságát ismét (vagy még mindig?) napirendre kellene tűzni. Aggasztó jelek teszik ezt szükségessé, a megállapítások szerint ugyanis *a szakirodalmi igények intenzitását a legközvetlenebbül az egyénnek a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt helye* (vállalatának, intézményének, mindenekelőtt azonban: munkakörének jellege) *határozza meg*. Ez a megállapítás önmagában még semmiféle aggodalomra nem adna okot, az már sokkal inkább, hogy a kutatói (egyetemi oktatói) munkakörtől — amelynél a legmagasabb az igényintenzitás — a termelési munkakör felé közeledve az igény szint meredeken csökken (különösen ha figyelembe vesszük a termelési munkakörűeknek a szóbeli válaszokból kikövetkeztethető szakirodalom-olvasási kultúráját). A kötetlen válaszokból az állapítható meg, hogy a termelő vállalatoknál termelési munkakörben foglalkoztatott műszaki értelmiségi saját bevallása szerint *munkahelyén alig vagy egyáltalán nem kap ösztönzést a szakirodalom tanulmányozására*. Az egyik válaszoló ezt így fogalmazta meg: „... az üzemekben a szakirodalom böngészése nem jó szemmel nézett tevékenység, nem termelékeny, nincs mögötte teljesítmény, egyes helyeken megtűrt rossz, és minél közelebb megyünk a termeléshez, annál inkább.” Egy másik szerint: „Sajnos, olyan munkakörben dolgozó szakirodalom segítségével a szakmai

területen, nem vagyok egyedül hazánkban), így semmi sem készíttet arra, hogy a családomtól szakítsam el időmet a szakirodalom tanulmányozására.”

Ha a könyvtárhasználat mértékét tekintjük, a szakirodalomolvasás könyvtári gond. Ha azonban abból indulunk ki, hogy a szakirodalomhasználat nem öncél, hanem csupán a szakmai önművelés eszköze, akkor *a könyvtárosi gond társadalmi problémává te-rebélyesedik*: a termelési munkakörben dolgozó mérnöknek vajon — elméletileg legalábbis — nincs szüksége a továbbképzésre? És, ha nincs, miért? Különösen az új gazdaságirányítási rendszer bevezetése után, amelynek nemcsak a vállalati, hanem az egyéni képességek szabadabb, sokoldalúbb érvényesülésére kellene ösztönöznie. Csupa kérdés, amelyekre a választ annál is inkább kutatni kellene, mert a könyvtárügyi konferencia előkészítése során szervezett orvosi és mezőgazdasági szekciók igényvizsgálatai hasonló megállapításokra jutottak: a termelési munkakörben dolgozó mérnök

A LAKÓTERV műszaki könyvtára

szakirodalmi igényét (vagy az igény hiányát) tehát éppúgy, mint a körzeti vagy rendelőintézeti orvosét vagy akár a termelőszövetkezeti agronómusét objektív jellegű tényező határozza meg elsősorban: az, hogy munkakörének ellátásához szükséges-e öntevékeny szakmai továbbképzésre. A műszaki szakemberek megkérdezett csoportjának — felmérésünk tanúsága szerint — mindössze 45,3%-a felelt igennel arra a kérdésre, hogy szakirodalmi tájékozódása hatással volt-e előmenetelére, és mindössze egyharmaduk felelt igennel arra, hogy „Mi az érzése: ha többet tanulmányozza a szakirodalmat, ki-hat-e előmenetelére?” (Elsősorban azok, akik felsőoktatási intézményekben dolgoznak!) Problémánk analógiáját — orvosi vonatkozásban — az orvosi szekciósülés egyik felszólalója (körzeti orvos) vetette fel, s rá is mutatott a megoldásra: az érdekeltségre. Hadd idézzem néhány mondatát: „az orvosok azért nem veszik igénybe az orvosi könyvtárhálózatot, mert nem érdekük! Semmi káruk nem származik ab-

Tömör raktározás gördülő polcokkal a Magyar Kábel Művek műszaki könyvtárában (Sági István felv.)

ból, de a nagy átlagnak semmi haszna sincs abból, ha igénybe veszi... Akadémikus vitának érzem azt, hogy nem lehet egy munkát jól elvégezni, ha nem olvas valaki. Nagyon sok munkát el lehet végezni, meg lehet másoktól tanulni úgy, hogy nem kell érte a szakkönyvtárakat bújni... De minek sz suggerálni, hogy neked olvasnod kell az Orvosi Hetilapot, neked igénybe kell vened a könyvtárakat. Ha az egyénnek életérdeke, sőt a megélhetése megköveteli, sz suggerálás nélkül is megtenné ezt. Ma ki-nevetjük a sztálini időket, amikor mindenki tanult, mert muszáj volt. Mikor fog nálunk mindenki tanulni — nem muszájból? *Majd ha az érdeke és megélhetése megköveteli!* A tömegsportot szorgalmazzuk a szívinfarktusok megelőzésére, a tömegtanulás szorgalmazása valahogy abamaradt.”

E megállapításokkal valószínűleg lehetne vitatkozni, azokat túlságosan sommásnak, esetleg egyoldalúnak minősíteni. Egyet azonban nem szabad: közömbösen tudomásul venni azt a jelenséget, amire saját megállapításaink tükrében — úgy érezzük — e mondatok joggal figyelmeztetnek.

A munkahelyi könyvtár

A megkérdezett műszaki szakemberek 97%-ának munkahelyén működik szak-könyvtár. Ezek szolgáltatásait az előbbi 97%-ból ugyancsak mintegy 97% veszi igénybe, mégpedig gyakran: 53%, időnként: 45%.

A legnépszerűbb, a rendszeres olvasás szempontjából legfontosabb könyvtártípusnak tehát a *munkahelyi könyvtár* bizonyult, ezt látszik egyébként alátámasztani az is, hogy a válaszadók csaknem 60%-ának szakirodalmi ellátásában a munkahelyi könyvtár 50% feletti arányban szerepel.

A munkahelyi könyvtár működése tekintetében a szakirodalom-használat intenzitása és a könyvtári szolgáltatások minősége között szoros összefüggést tapasztalunk: a legmértvadóbb nyilatkozók, a rendszeres könyvtárhasználók 81%-a úgy nyi-

latkozott, hogy a munkahelyi könyvtár az ő számára a szakirodalmat kielégítő mértékben szerzi be. A szöveges válaszok nyomán ehhez hozzá kell tenni, hogy a termelési munkakörökben dolgozó műszakiak tekintélyes részének tudatában a szakirodalom a magyar nyelvű szakkönyvekkel, jobb esetben a magyar folyóiratokkal egyenlő. A lehetőségek fogyatékos ismerete miatt a szakembereknek ez a kategóriája is „elégedett” a szakirodalmi ellátással. Ugyancsak a szöveges válaszokból megállapítható, hogy a könyvtár működésével, illetve a szakirodalom-ellátással kapcsolatos panaszok két — egymással ellentétes — irányban polarizálódnak: a kutatási-fejlesztési munkakörben dolgozók főbbnyire az információáradatra panaszkodnak, tájékozódásuk legnagyobb akadályának a megfelelően *differenciált és szelektált ellátás hiányát* tartják. A másik oldalon; a termelési munkakörben dolgozók legfőbb kifogása, hogy nem szerezhetnek tudomást a megjelenő hazai szakkönyv-újdonságokról. A könyvtárak csekély aktivitása — úgy látszik — meglehetősen általános: a felmérési adatok statisztikai értékeléséből megállapíthatóan a munkahelyi szakkönyvtárak a válaszadók csak kb. 55%-ának hívják fel a figyelmét a szakirodalmi újdonságokra (leginkább a kutató- és tervezőintézetekben). Valamivel nagyobb, 65% volt azoknak az aránya, akik szerint a munkahelyi könyvtár (ismét jórészt a kutató- és tervezőintézetiek) segítségükre van a szakirodalom hasznosításában (irodalomkutatás, kivonatolás, fordítás).

A munkahelyi könyvtárak kulcsfontosságú szakirodalom-ellátási szerepe és fejlesztésük ebből következő fontossága indokolta, hogy az ipari szekció *vitaanyagának középpontjába a vállalati, intézeti szakkönyvtárak — műszaki könyvtárak — kérdésköre került*. A vitaanyag kidolgozásánál gondot okozott a „könyvtárügy” és a „tájékoztatásügy” szempontjainak egyeztetése, a sajátos könyvtári problematika (könyvtárügyi konferenciáról lévén szó) kiemelése. Mivel azonban az iparban — különösen vállalati szinten — nemcsak a tájékoztatás felé fejlődő korszerű könyvtári szolgáltatások olvadnak össze szűkebb értelemben vett tájékoztatási szolgáltatásokkal, hanem maguk a szolgáltató szervezetek is nem egyszer egyesítik a könyvtári és tájékoztatási funkciókat, ezért a vitaanyag szerzői (Györe Pál és Parányi Györgyné) azt az ideális szolgáltatási modellt kísérelték meg felrajzolni, amelynek megfelelő elemeit egy adott vállalat sajátos adottságainak és információigényének megfelelően felhasználhatja, adaptálhatja. (Ha figyelembe vesszük, hogy a használót nem az érdekli, hogy könyvtári vagy tájékoztatási szolgáltatás keretében jutott-e a számára szükséges információhoz vagy dokumentumhoz, hanem az, hogy megkapta-e a keresett információt, mégpedig gyorsan, akkor ezt a kiindulási alapot mindenképpen el kell fogadnunk.) A könyvtári-tájékoztatási funkciókat vállalati, intézeti szinten egyesítő optimális szervezetet a szerzők „információs szakkönyvtárnak” nevezték el.

Az információs szakkönyvtár

A vitaanyag szerzői hangsúlyozták, hogy minden intézet, vállalat egyedi szervezeti s a szervezeti sajátosságokat a könyvtári-tájékoztatási szervezet felépítésében is figyelembe kell venni, épp ezért nem általános irányelveket kívánnak nyújtani, hanem az „eszmei” eset felé közelítve határozzák meg az információs szakkönyvtár működési körét, funkcióit. Vagyis olyan „étlapot” adnak, amiből a vállalatok, intézetek maguk választhatják ki a megvalósítható és megvalósítandó szolgáltatásokat. Javaslatuk — mivel az első ilyen átfogóbb hazai kísérletek közé tartozik — megérdemli a bővebb ismertetést.

Az információs szakkönyvtárnak a következő alapfeladatokat kellene ellátnia:

1. A szakirodalom felderítése: a beszerzési források, lelőhelyek felderítése minden dokumentum-fajtára és információhordozóra vonatkozólag, és minden számításba jövő témakörben, figyelembe véve, hogy az információs szakkönyvtár dokumentál is, továbbá, hogy a könyvtár gyűjtőköréhez tartozónak kell tekinteni a fenntartó vállalat, intézet működési körének megfelelő természet- és társadalomtudományi területeket (szociológia, vezetéstudomány stb.) is.
2. A szakirodalmi források kritikai válogatása.
3. A nehezen hozzáférhető (nem, vagy félig publikált stb.) dokumentumok és információk felkutatása.
4. A dokumentumok beszerzése. Továbbá: információk megszerzése közvetlen tájékozással.
5. A beszerzett dokumentumok leíró katalogizálása, bibliográfiai jellemzése és rendezése.
6. A dokumentumok tartalmi rendezése: a lényeges tartalmi elemek megállapítása valamely osztályozó rendszer alapján (könyvek esetében: ETO), figyelembe véve a kézi lyukkártyás, illetve gépi feldolgozás lehetőségét. A könyvek feldolgozásában analitikus feltárára kell törekedni.

7. Tájékoztatási igényeket is kielégítő katalógusok építése (információs kartontárral, adattárral stb.).
8. Referenz-szolgálat, megfelelő kézikönyvtárral.
9. Aktív, kezdeményező tájékoztatási szolgáltatások, mindenekelőtt személyre szóló, témára irányított, kritikailag megszűrt figyelőszolgálat, témabibliográfiák, ajánló bibliográfiák szakmunkások részére.
10. Folyamatos bibliográfiai tájékoztatás: információs bulletin, gyarapodási jegyzék, tartalomjegyzék-fordítás, műszaki-gazdasági adatok folyamatos szolgáltatása.
11. Fordító szolgálat.
12. Olvasószolgálat (idetartozik: a mozgókönyvtári szolgálat, kölcsönzés üzemekben, műhelyrészekben, osztályokon), könyvtárközi kölcsönzés.
13. Korszerű reprográfiai szolgálat.
14. Szakkönyv- és könyvtári propaganda.
15. Műszaki-tudományos és termelési propaganda, szocialista brigádok szakirodalmi támogatása.
16. Az oktatás, továbbképzés, műszaki népművelés szakirodalmi bázisának megteremtése.

A könyvtárak együttműködése

A vitaanyag a műszaki könyvtárak együttműködési lehetőségeit három metszetben vizsgálja. Ezek a hálózati szervezeti, a szakmai (szakterületi) és végül a regionális együttműködés.

Legrészletesebben közülük a hálózati együttműködéssel foglalkozik, ennek indoka az, hogy a szerzők figyelembe vehették a műszaki-termelési könyvtárhálózat átszervezésének az érdekelt szervek közös erőfeszítésével kialakított alapelveit. Ezek értelmében — a gazdaságirányítás új rendszerében kialakult ún. ágazati tárcafelelősségből kiindulva — a mindeddig egységes könyvtári rendszert alkotó műszaki-termelési könyvtárhálózat az államigazgatási struktúrának (öt érdekelt tárca sorolható ide: Építésügyi és Városfejlesztési, Könnyűipari, Kohó- és Gépipari, Közlekedés- és Postaügyi, Nehézipari Minisztérium) megfelelően *öt hálózatra osztódnék*. E hálózatok központjaivá az illetékes minisztériumok által kijelölendő központi könyvtári-tájékoztatási intézmények válnak, kibővült feladatkörük keretében ezek látnák el saját tárcájuk területén a hálózatfejlesztés, módszertani gondozás teendőit. Az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ központi szerepköre — amely hazánk műszaki könyvtárügyében már hagyományossá vált és fontos funkciót jelentett, koordináló jelleggel, magasabb síkon jelentkeznék: az *OMKDK feladata lenne az egész műszaki könyvtárügy fejlesztésére irányuló tervezetek, koncepciók kidolgozása*, a hálózatok és szakterületek közötti *együttműködés előmozdítása*, központi fejlesztési programok (például: gépesítés, egyéb adaptációs kutatások) kidolgozása és megvalósítása.

A szakmai-szakterületi együttműködés tengelyébe a vitaanyag a műszaki könyvtárügy területén is kialakítandó gyűjtőköri kooperációt állította, a regionális együttműködés vonatkozásában egy-egy meghatározott földrajzi egység (régió) területén működő szakkönyvtárak, egyetemi könyvtárak és közművelődési könyvtárak kooperációját javasolja.

A háromféle együttműködési lehetőség együttes és minél szélesebb körű kibontakoztatását tartja a vitaanyag alkalmasnak arra, hogy belőle *a szakirodalom-ellátás egységes funkcionális rendszere* kialakuljon s ezzel párhuzamosan a partikuláris „érdekvédelmi” törekvések, elkülönülési szándékok felszámolóddjanak.

Befejezésül a vitaanyag a közművelődési — elsősorban a szakszervezeti — hálózatokkal való együttműködésre tesz javaslatokat.

„Szubjektív” megjegyzések

A könyvtáros konferenciát szervezői vitafórumnak is szánják, engedtessek hát meg, hogy a fenti, többé-kevésbé tárgyyszerű beszámoló után a magam voksát is letegyem. Olyan egyéni vélemény formájában, amire egy embernek a műszaki könyvtárügy és tájékoztatásügy legkülönbözőbb területein végzett húszéves munkája jogalapot adhat.

Nem az udvariasság, hanem a meggyőződés mondatja velem: a Györe-féle vitaanyagot igen jónak tartom. Egyetértek azzal, hogy főleg arra fordítja figyelmét, ami a korábban készült, átfogó rendezési-fejlesztési tanulmányoknak általában kissé mindig a végére szorult — a vállalati, intézeti szakkönyvtárak kérdéskörére. Azt tartom ugyanis, hogy a munkahelyen működő könyvtári-tájékoztatási „láncszem” nélkül a legtökéletesebb központi könyvtári és tájékoztatási szolgáltatások is légüres térbe kerülnek, a vállalati-intézeti könyvtár és könyvtáros funkciója egyike a legfontosab-

baknak, vagy éppen az. Ami mégis gondot okoz, ezzel a közhellyel tudom a legtöbbször megfogalmazni: minden terv annyit ér, amennyi megvalósul belőle. Esetünkben *a vitaanyag koncepciója kitűnő, de megvalósítása aligha könnyű*. A legfontosabb tennivalókat a magam részéről a következőkben igyekszem összefoglalni:

1. A vitaanyagban óvatosságot tapintattal „partikularizmusnak” minősített jelenség a továbbfejlődés egyik legnagyobb akadálya. A műszaki könyvtárügy és tájékoztatásügy szinte valamennyi szintjén — vállalattól a főhatóságokig — egyedi és egyéni elképzelések megvalósítását szorgalmazzák. Egységes, a könyvtári és tájékoztatási teendőket integráló és az összes érdekeltet által elfogadott eljárási módok hiányában az egyéni jószándékok szükségszerűen egyedileg, szűkebb területre korlátozódva valósulnak meg, a fenntartói és felügyeleti jogkörök tarkasága miatt egymástól gyakorlatilag elkülönült működési és irányítási szektorok alakulnak ki. Félreértés ne essék: nem valamiféle uniformizált, adminisztratív intézkedésekkel egyetlen „karámba terelt” rendszerre gondolok, hanem arra, hogy végre egyszer messzemenően koordinálni kellene a műszaki könyvtárügy, műszaki tájékoztatásügy fejlesztését, módját kellene találni az összehangolt hosszabb távú tervezésre, a terv megvalósításának együttes befolyásolására. Ide tartoznának a felügyeleti, irányítási és szakfelügyeleti jogkörök egyértelmű jogszabályi rendezése, ezt megelőzőleg pedig a közkeletű, de sokféleképpen értelmezett alapfogalmak tartalmának egyértelmű meghatározása.

2. A műszaki-termelési könyvtárügy és tájékoztatásügy funkcionálisan integrált rendszerének kialakítása feltételezi, hogy szerves kapcsolat épüljön ki nemcsak az egyetemi könyvtárakkal, hanem — sok egyéb között — a természet- és társadalomtudományok országos könyvtári bázisaival, és sor kerüljön a természet- és társadalomtudományok tájékoztatásügyének országos rendezésére.

3. Fel kellene számolni — legalábbis fokozatosan — azt a *kiáltó különbséget*, amely a műszaki könyvtárügy központi és vállalati egységeinek működési színvonala között tapasztalható. Lassan már bizonyosfajta „kényelvűség” van kialakulóban: míg az előbbieket komputerezésről beszélnek (joggal), addig a vállalati könyvtárosok jórészt az a legfőbb gondja, hogy miként tegyen eleget a legelemibb állományvédelmi követelményeknek. A teendő ebből következőleg: a vállalati, intézeti szak-könyvtárakat felszerelés, berendezés dolgában erőteljesen és gyorsan fejleszteni kellene, s gondoskodni a szükséges berendezések hazai gyártásáról, esetleg importjáról, és nem utolsósorban propagandájáról.

4. A központi intézmények erőit (akár az új szolgáltatások bevezetésének rovására is) a meglévő, országos jellegű szolgáltatások tökéletesítésére, mindenekelőtt pedig gyorsítására kellene összpontosítani. Felmérésünk szöveges válaszaiból tudjuk, de ki-ki a saját bőrén is tapasztalta, hogy milyen túrhetetlenül hosszú ideig tart egy-egy fordítás, könyvtárközi kölcsönzés, mikrofilm vagy fotómásolat beszerzése. Meg kellene gyökeresen javítani az ilyen szolgáltatásokat nyújtó központi könyvtári és tájékoztatási létesítmények személyi és felszerelési ellátottságát, racionalizálni kellene magukat a folyamatokat is, kötelező időnormatívákat (vagy az új gazdaságpolitika szellemének megfelelően: kötbéreket) kellene bevezetni a rendelések idejében való teljesítésére.

5. És végül: tenni kellene valamit a vállalati-intézeti könyvtárosok, tájékoztatási dolgozók nagyobb társadalmi megbecsülése érdekében. Nem annyira a bérezésre gondolok (a műszaki könyvtárosok bizonyos kategóriái a fizetés tekintetében nem túlságosan elkenyézettett könyvtárosok legjobban dotált rétegeihez tartoznak), inkább a könyvtárosság vállalati presztízsére, arra a méltó helyre, amely a látható és a „láthatatlan” vállalati hierarchiában a szakképzett, munkáját hivatásszerűen végző könyvtárost joggal megilletné. A műszaki könyvtárosság szakma, mégpedig annak is szakosított válfaja, elismertetését a műszaki egyetemi képzés, a mérnöktovábbképzés és a vezetőképzés egyre sokágúbb csatornáin keresztül lehetne és kellene szorgalmazni.

Zircz Péter

A III. könyvtáros konferencia

előkészületeiről májusi számunk óta — amikor közöltük Kondor Istvánné nyilatkozatát a konferencia szervezésének elindításáról — folyamatosan tájékoztatjuk olvasóinkat. A szekciók vitái befejezéshez közelednek, ezekből alakul ki a konferencia téziseinek anyaga. Az oktatási, mezőgazdasági, egészségügyi és ipari szekciók vitáinak eredményeiről már beszámoltunk, de a konferencia előkészítő anyagához tartoznak a könyvtári gépesítésről, a Könyvtárellátó szolgáltatásairól, a városok és a falvak könyvtári ellátásáról közölt cikkeink is. A konferencia munkája tehát javában folyik. A plenáris ülésre 1970. december 15—17-én kerül sor.

Településeink könyvtári ellátása

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ a tavalyi jó kezdeményezés folytatásaként ebben az évben ismét közreadta ezt a füzetet, amelyben a statisztikai adatok tükrében áttekintést ad a tanácsi közművelődési könyvtárak 1969. évi helyzetéről, eredményeiről. A szerkesztés-összeállítás munkáját végző *Urbán László* — az előző évi tapasztalatokat hasznosítva — változtatott a füzet szerkezetén. Egyrészt: nem választja külön a régióközpontokat, hanem a lakosság száma szerinti sorrendben egységesen közli valamennyi 5000-nél nagyobb lélekszámú település adatait, a tájékozódás megkönnyítése céljából azonban — jellel utal a megyei és a járási könyvtárak székhelyeire. Az 5000 lakosúnál kisebb települések adatait most is csoportosítva, átlaglag közli. Másrészt: lényegesen bővítette a füzet tartalmát, a tavaly hiányolt könyvtári viszonzyszámokból is közöl tízet. Mindkét változtatás hasznos volt, előnyére válik a terjedelmében kétszeresére nőtt füzetnek, nagyon megkönnyíti az azonos vagy hasonló nagyságú települések könyvtári ellátottságának összehasonlítását, az eredmények és a fogyatékok gyors észlelését.

A felszabadulás negyedszázados évfordulójának évében valósággal kínálja magát az alkalom, hogy a füzet adatait, a mostani helyzetet és eredményeket összehasonlítsuk a 25 évvel ezelőttivel. Olyan nagy azonban a különbség az akkori és a mostani helyzet között, hogy az adatszerű összehasonlítás szinte lehetetlen s ha mégis megkísérelnénk, hivalkodó dicsekvésnek tűnhetne. Ezért talán annyi is elég, ha emlékeztetőül fölidézzük, hogy a második világháború előtti években az ország településeinek 64%-ában egyáltalán nem volt semmiféle könyvtár. Az ujjainkon is könnyen összeszámolható városi könyvtárakon kívül 1400 falusi népkönyvtár és gazdakönyvtár működött félmillió könyvvel. Elhelyezésük és állományuk szegényessége közismert, jórésztük még „szellemi ínségkonyhának” se felelt meg.

A fejlődés arányai

És mi a helyzet 1969-ben? A füzet első sorának adatai, amelyek az országos összesítést mutatják, — sok esetben jogos — elégedetlenkedéseink és panaszaink ellenére is olyan eredményekről vallanak, amelyekről csak elismeréssel és dicsérrel lehet beszélni. Könnyen lehetséges, hogy egyesek, főként a fiatalabb könyvtárosok éppen az ellenkezőjét olvassák ki az adatokból, azt veszik majd észre, hogy mennyire mögötte vagyunk egyik vagy másik ország eredményeinek, aki azonban mai könyvtárügyünk „történelem előtti” korában némileg részese volt a felszabadulás utáni első könyvtári társadalmi szerv: a Népkönyvtárakat Szervező Országos Bizottság munkájának, s ott volt azok közt is, akik 1948-ban az első állami akció, az 50 kötetes vándorládák — akkor nagy dolognak számító — szétküldésénél bábáskodtak, s akik a körzeti, majd a megyei és járási könyvtárak alakulásának korszakában is tanúi és részesei voltak a munkának, ismerték a születés és a növekedés nehézségeit, azok nem a szerencsés és gazdag országoktól való elmaradást, hanem a mi mostoha adottságaink és körülményeink közt, sőt ennek ellenére elért, százalékosan szinte ki sem fejezhető fejlődést érzékelik elsősorban az adatokból. Nincs ugyan okunk arra, hogy az eredmények bűvöletében önelégülten „pihenjünk babérainkon”, de amennyire jogos további fejlődésünk érdekében az egészséges elégedetlenség és türelmetlenség, legalább annyira jogos lehet az elégedettségünk is azzal, amit eddig megvalósítottunk és elértünk.

A felszabadulás előtti és utáni években alig volt néhány olyan könyvtárunk, amelyik *önálló helyiséggel* rendelkezett, s jelenleg van 2971. Alapterületük 175 000 m². Így leírva és a múlthoz hasonlítva ez soknak tűnik, valójában azonban kevés, hiszen ha az ország összes tanácsi könyvtárát egy helyre telepítenénk, elférnének egy 419 × 418 méteres oldalú négyszögben, ami nem nagyobb, mint egy-egy vidéki városunk sporttelepe. De ha úgy nézzük, hogy húsz év alatt akkora területet hódítottunk meg a könyvtárak számára, mint egy vidéki belváros, vagy mint egy nagyobb új lakótelep, akkor mégis komoly eredmény ez.

Közismert, hogy a szomszédos országokhoz viszonyítva nálunk *nagyon kevés a könyvtáros*, sokkal kevesebb, mint amennyit a feladatok megkívánnak. De ha arra gondolunk, hogy 1949-ben az ország összes közművelődési könyvtárosa elért egy kerekasztal körül, jelenleg pedig 1761 a főfoglalkozású, és 1090 a főfoglalkozásúra átszámított részfoglalkozású könyvtárosok száma, vagyis annyi, mint 2–3 átlagos nagyságú magyar falu összes lakossága, családtagjaikkal együtt pedig egy közepes nagyságú járási székhely is kitelne belőlük, akkor ezen a téren is érzékelhetjük a fejlődés arányait.

Nem vagyunk elégedettek a könyvtárak állományával és a könyvbeszerzésre for-

dítható összeggel. A fejlődés azonban ezen a téren is nagyon számottevő. Érdemes áttekinteni az állomány alakulását.

A tanácsi közművelődési könyvtárak állománya:

év	kötet	év	kötet
1955	4 264 302	1964	11 072 499
1957	5 240 676	1965	12 279 653
1959	6 185 509	1966	13 489 219
1960	6 248 458	1967	14 626 118
1961	7 214 466	1968	15 571 524
1962	8 492 625	1969	16 830 891
1963	9 738 023		

1955 óta tehát a nagyarányú selejtezések ellenére is *csaknem négyszeresére emelkedett az állomány*. Jelenleg az ország minden lakosára jut 1,6 könyv, 1—1 könyvtári olvasóra pedig 10,6. Az állomány gyarapítására fordított összeg 1969-ben 36 676 180 Ft, lakosonként tehát 3,60 Ft volt. Igaz, hogy ez nem több, mint egy fekete, vagy mint egy kisfröccs ára, tizenöt évvel ezelőtt azonban még ez a csekély összeg is elérhetetlen álomnak tűnt, s az a baj, hogy sok könyvtár esetében még ma is annak tűnik, amint erről a későbbiekben még lesz is szó.

A könyvtárhasználat alakulása

Az a tény, hogy a könyvtárak állományából minden könyvtári olvasóra 10,6 könyv jut, az olvasók kielégítő ellátottságát mutatja. Mutatja azonban azt is, hogy az olvasók száma nem emelkedett olyan ütemben, mint az állomány. Míg az állomány 1955-től 1969-ig 394%-kal, a beiratkozott könyvtári olvasóké csak 185%-kal emelkedett. Az ország lakosságából 1955-ben 8,5%, 1969-ben pedig 15,5% volt a tanácsi könyvtárak olvasója. Legmagasabb volt az arány 1967-ben, azóta évről évre némi csökkenés mutatkozik. Ha megnézzük az olvasók számának alakulását, a következő képet kapjuk:

év	olvasók száma	év	olvasók száma
1955	851 993	1964	1 487 403
1957	756 376	1965	1 551 427
1959	869 926	1966	1 589 023
1960	918 918	1967	1 605 231
1961	1 097 573	1968	1 597 556
1962	1 252 863	1969	1 582 413
1963	1 386 333		

Szembevetendő, hogy az 1968-as adatokhoz viszonyítva az ország legnagyobb városaiban — *Debrecen kivételével*, ahol 569-cel emelkedett — mindenütt *csökkent az olvasók száma*. Budapesten 6 125-tel, Miskolcon 1715-tel, Pécsen 177-tel, Szegeden 1213-mal, Győrött 313-mal. A nagyságrendben ezeket követő városokban: Székesfehérvárott, Kecskeméten, Szombathelyen, Nyíregyházán, Tatabányán, Szolnokon, Békéscsabán viszont kisebb-nagyobb emelkedés mutatkozik, a legjelentősebb Szolnokon 1496-tal. Érdemes lenne külön vizsgálatokkal megkeresni a legnagyobb városokban bekövetkezett visszaesés okait.

Annál is inkább, mert legnagyobb városaink egy részében a látogatók száma még nagyobb arányban csökkent, mint a beiratkozott olvasóké, sőt arra is van példa, hogy az olvasók száma emelkedett, a látogatóké viszont csökkent. Székesfehérvárott pl. az olvasók száma 292-vel több, mint 1968-ban, a látogatóké azonban 10 524-gyel kevesebb. Budapesten 147 461-gyel, Miskolcon 14 724-gyel, Szegeden 4 917-tel, Győrött 16 056-tal volt alacsonyabb a látogatók száma, mint az előző évben.

A kölcsönzött kötetek száma 1955-höz viszonyítva 262%-kal emelkedett:

év	kötet	év	kötet
1955	18 162 174	1964	37 744 442
1957	16 001 292	1965	40 221 031
1959	19 750 955	1966	42 072 818
1960	21 425 284	1967	42 809 342
1961	25 008 852	1968	43 364 821
1962	28 913 660	1969	43 189 016
1963	32 823 662		

Az emelkedés korábbi aránya 1966-tól kezdve csökkent, sőt 1969-ben az előző évihez

képezt már némi visszaesés tapasztalható. De ezzel az eredménnyel is nagyon elégedettek lehetünk, hiszen ez azt jelenti, hogy 1—1 könyvtári olvasó átlagosan 27 könyvet kölcsönzött a múlt évben, és az ország minden lakosára 4,2 könyv jut a könyvtári kölcsönzésekből.

Ha a kölcsönzött kötetek számát is megnézzük a nagyobb városokban, azt tapasztaljuk, hogy míg egyes helyeken nagy az emelkedés az előző évihez képest, pl. Debrecenben 16 699 kötet, Pécsen 3352, Szombathelyen 4749, Nyíregyházán 17 320, Tatabányán 83 913, Szolnokon 41 720, addig másutt komoly méretű a csökkenés. Pl. Budapesten 446 228, Miskolcon 43 243, Szegeden 4320, Győrött 68 537, Székesfehérvárott 20 707, Kecskeméten 12 959 kötet.

A főváros és környéke lemarad

Elgondolkoztató, hogy Budapesten az olvasók számának csökkenése meghaladta egy-egy közepes nagyságú kerületi könyvtár összes olvasóinak számát, a látogatók és a kölcsönzött kötetek számának csökkenése pedig nagyobb, mint amennyi a legnagyobb lélekszámú XIII. kerület könyvtárában az egész évi forgalom volt. Több oka is lehet a kölcsönzött kötetek számában bekövetkezett csaknem félmillió csökkenésnek, s ezek egyik s talán legfontosabbika a füzet adataiból is kiolvasható. A könyvtárhelyiségek alapterületét mutató rovatból kiderült, hogy a fővárosi könyvtárak elhelyezés szempontjából az ország legmostohább helyzetben levő könyvtárai közé tartoznak. A lakosság számát tekintve a fővárosi kerületek lélekszáma vetekszik a legnagyobb vidéki városokéval, az egy kerületre jutó átlagos könyvtári alapterület viszont mindössze 530 négyzetméter, egyes kerületek azonban messze alatta vannak az átlagnak. A 100 000 lakosú II. kerületben pl. 258, a 89 000 lakosú XVIII. kerületben 272, a XVII. kerületben 249, a XXII.-ben 269 m² az alapterület, és a X., XII., XIX. XV. és az V. kerületben se sokkal jobb a helyzet. A Sallai—Sebestyén-féle Könyvtár-tan alapterületi mutatóit véve alapul, a fővárosi kerületekben működő könyvtárak alapterületének átlaga a 12—20 000 lakosú településekének, az előbbieken felsorolt kerületeké pedig az 5—8000 lakosú településekének felel meg.

Ha vannak a forgalom csökkenésének egyéb okai, elsősorban azok is nyilván a helyhiányból erednek, amely eleve lehetetlenné teszi, hogy ezek a könyvtárak a szó mai értelmében korszerű könyvtárak lehessenek, az ismeretszerzés és a tájékozódás elmélyült műhelyeivé váljanak. Húsz évvel ezelőtt az alakuló vidéki könyvtárak dolgozói úgy tekintettek a fővárosi kerületi könyvtárakra, mint utólrhetetlen példaképre, s utóbbiak az akkori viszonyok között valóban azok is voltak. Azóta nagyot fordult a helyzet. A fővárosi könyvtárak körülményei alig változtak, a vidéki városokban pedig sorra épültek a mai követelményeknek megfelelő korszerű könyvtárak, amelyeket ma már nem kizárólag könyvkölcsönzés céljából látogatnak az olvasók. Veszprémben pl. egyes napokon többen mennek a megyei könyvtárba hírlapokat folyóiratokat lapozgatni, mint kölcsönözni. Budapesten is volna erre igény, ha lenne rá lehetőség.

Sokan és sokszor kárhoztatták már azt az egészségtelen állapotot, hogy nálunk minden „minőségi” — művészet, irodalom, sport stb. — Budapesten összpontosul, s ez valóban helytelen. De az is helytelen, ha a főváros, az ország szíve a művelődés egyik olyan fontos ágában, mint a könyvtárügy, annyira elmarad a vidéki városok fejlődésétől, mint ahogy ezt a mostani adatok mutatják.

Szembetűnően rossz a könyvtári ellátottság a Pest környéki településeken és egész Pest megye átlaga is messze alatta marad az országos átlagnak. 48 Pest megyei település adatait közli a füzet, s ezek közül mindössze hatban éri el az egy lakosra jutó könyvellátottság az 1,6-es országos átlagot, 42-ben alatta marad, s ebből 19-ben még az egyet se éri el. Sőt vannak olyan helyek is, mint Gyál és Százhalombatta, ahol 0,5, Dunakeszi, Vecsés, Kistarcsa, Tököl, ahol 0,6, s Erd, Budaörs, Szigetszentmiklós, Pécel, ahol 0,7 könyv jut egy lakosra.

Ezen nem is csodálkozhatunk, ha a könyvtárak könyvbeszerzési kereteit vesszük figyelembe. Az egy lakosra eső 3,60 Ft-os könyvbeszerzési országos átlagot a 48 könyvtárból csupán 9 éri el, vagy haladja meg, 18-ban pedig az országos átlag felének is alatta marad, sőt van olyan hely is, mint Kóka, ahol 0,89, Pilis, ahol 0,75 Ft jut egy lakosra, nem is beszélve az elretentő példaként hozható Vecsésről, ahol költségvetési keretből egyetlen fillér se jutott könyvbeszerzésre, és költségvetésen kívüli forrásból is mindössze 0,39 Ft.

Néhány település kivételével a könyvtárak alapterületének átlaga is sokkal rosszabb az azonos nagyságú települések átlagánál. Ezzel azonban most nem foglalkozunk, mivel Adonyi Máté György a Könyvtárosban külön cikkben tárgyalta a Pest megyei könyvtárak sanyarú elhelyezési körülményeit. Ugyancsak nem érintjük az országos elhelyezési körülményeket sem, mivel ezek állandóan visszatérő témái a szakajtó cikkeinek.

Nagyobb hely, több könyv kell

Az egy lakosra jutó könyvbeszerzési keret, mint már említettem, 3,60 Ft. Ez az átlag azonban egymástól egészségtelenül távol eső 0,39 és 18,40 Ft közötti szélső összegekből adódik. Ilyen módon a *könyvtárak arányos fejlődéséről* egyáltalán nem beszélhetünk, hiszen jelentékeny hányaduk még a törzsanyagból is csak „mutatóba” tud megvásárolni néhány darabot, beszerzési keretük még az elkopott könyvek pótlására sem elég, másutt viszont minden megjelenő könyvet megvásárolhatnak. A jelek azt mutatják, hogy vannak települések, ahol a költségvetési kereteket megállapító illetékesek belátására, *a könyv és a könyvtár fontosságának és hasznosságának elismerésére nem nagyon számíthatunk*, ezért sürgetően fontos feladat lenne az egy lakosra jutó beszerzési keret alsó határának kötelező érvényű megállapítása.

Azokon a helyeken, ahol eddig is példamutatóan biztosították a könyvtár beszerzési keretét, bizonyára ezután sem az alsó határ lenne az irányadó. És szép számmal vannak ilyen helyek. Hogy csak a legkiemelkedőbbeket említssem: Rétságon 18,40, Körmenten 13,62, Salgótarjánban 13,—, Fonyódon 12,80, Lentiben 10,60, Vásárosnaményben 10,50, Encsen 10,40, Celldömölkön 10,02, Szentgotthárdon 9,97, Tiszalökön 9,93, Letenyén 9,90, Mátészalkán 9,32, Szekszárdon 9,16, Edelényben 9,06, Hódmezővásárhelyen 8,92, Szigetváron 8,79, Veszprémben 8,60, Sásdon 8,50, Szécsényben 8,38, Tapolcán 8,37 Ft az egy lakosra jutó keretösszeg és hosszan folytathatnánk a sort az említett összegeket megközelítő könyvtárakkal.

Az ellenkezőre is bőven van azonban példa. Pl. Vecsésen 0,39, Bugacon 0,42, Füzesgyarmaton 0,66, Pilisen 0,75, Mindszenten 0,80, Kókán 0,87, Györszentivánon 0,97, Kondoroson 1,10, Tiszakécskén 1,11, Tökölön 1,13, Sándorfalván 1,19, Gyálon 1,19, Dunaharasztin 1,23, Szigetszentmiklóson 1,25, Dunakeszin 1,27, Tokodon 1,30, Izsákon 1,31, Seregélyesen 1,31, Üllőn és Tótkomlóson 1,34 Ft stb. stb. A felsoroltak közül *Vecsés, Füzesgyarmat, Bugac, Tótkomlós és Izsák költségvetésében egyetlen fillért se irányoztak elő könyvbeszerzésre*. Ezzel kapcsolatban eszembe jut egy néhány hónap-pal ezelőtti tévé riport, amelyben a *zalavári* és az *iszáki* fiatalok nyilatkoztak arról, hogyan érzik magukat falujukban. A zalaváriak elmondták, hogy jól keresnek a tsz-ben, van művelődési és szórakozási lehetőségük, jól érzik magukat, nem vágyódnak el a faluból. Keresetükre az *iszákiak* sem panaszkodtak, de — amint elmondták — a művelődés és a szórakozás hiánya mégis arra készíteti őket, hogy meneküljenek a faluból. Ők nem említették, de úgy érzem, hogy Izsákon és a hasonló helyeken a jó könyvtár hiánya is közrejátszhat a fiatalok rossz közérzetének kialakulásában.

Nem lehet véletlennek tekinteni, hogy néhány kivételtől eltekintve, az *olvasók aránya is ott a legalacsonyabb, ahol rossz a könyvtár elhelyezése* és kevés a beszerzési kerete. Az olvasók arányának országos átlaga 15,5%. A viszonylag alacsony arány legfőbb előidézője Budapest, ahol az ország lakosságának csaknem egynegyede él, s ebből mindössze 8,5% a könyvtári olvasó, egyes kerületekben azonban még ennél is lényegesen kevesebb, pl. a XVIII. kerületben csak 5,9, a XXI. kerületben 6,3, a II. és XX. kerületben 6,4, a XII. kerületben 6,6%. A 10%-os arányt csupán három kerületben haladja meg: a IX.-ben 12,9, az V.-ben 12,4, a VI.-ban 10,3%. Budapesthez hasonló az olvasók aránya a *főváros környékén* is. Pécel 6,4, Százhalombatta 7,0, Budaörs 7,1, Gyál 7,7, Ercsi 7,8, Dunakeszi 8,0, Erd 9,0, Kistarcsa 9,1, Cegléd 9,2, Gödöllő 9,3, Budakeszi 8,7, Vecsés 9,3, Tápíószele 9,1%. Budapesten és a felsorolt Pest-környéki helyeken kívül mindössze hat olyan település van az országnak ahol az *olvasói arány alatta marad a 10%-nak*. Ezek: Tótkomlós 9,5, Tokod 7,2, Nagyecsed 8,1, Györszentiván 9,7, Nyergesújfalú 8,2, Balatonfűzfő 8,6%. (Tokod, Nyergesújfalú és Balatonfűzfő olvasói százalékát a szakszervezeti könyvtárakkal együtt kell vizsgálni, a másik három település helyzetét azonban misem szépíti.)

Kritikával kell fogadni egyes adatokat

Helytelen lenne, ha a könyvtárak munkáját kizárólag azon keresztül értékelnénk, hogy a lakosságnak hány százaléka veszi igénybe szolgáltatásaikat, az ilyen alacsony arányokkal azonban semmiképpen nem lehetünk elégedettek. Ugyanakkor azonban azt se tekinthetjük megnyugtató eredménynek, ha valahol *túlságosan jó* az arány. Némi kételkedéssel fogadom pl. Vásárosnamény adatát, ahol a lakosság 38,0%-a könyvtári olvasó, vagyis az országos átlagnak két és félszerese. Kétkedésem nem az adat valódiságára vonatkozik, hanem arra, hogy ez a kiemelkedő arány vajon egészséges fejlődés tartós és megalapozott eredménye-e? Vásárosnamény kivételével csupán három olyan település van az országban, ahol eléri az olvasók aránya a 30%-ot: Zircen 32,8, Pécsváradon 31,5, Baktalórántházán 31%, sőt a 25%-ot is csak 15 könyvtárban éri el, illetve haladja meg s ezek között egyetlen fejlett, közismerten kiválóan dolgozó könyvtár sem szerepel, még az ország egyik legszebb és legmodernebb könyvtárával rendelkező, sok jó módszert alkalmazó *Kaposvárott* is csak 24,7% az arány. Kapos-

várt követően a megyei székhelyek közül legjobb az olvasási arány Zalaegerszegen: 19,2 és Veszprémben, ahol 19%. Furcsának talált érdekességként említem meg, hogy *Izsákon*, ahol a költségvetési keretből egyetlen fillér sem jutott könyvbeszerzésre, a lakosságnak 28,6%-a könyvtári olvasó, s ez a *nyolcadik legmagasabb olvasási arány az országban*, az egy olvasóra jutó olvasott könyv tekintetében azonban az utolsók között vannak. Az olvasott könyvek száma tehát nem áll arányban a beiratkozott olvasókéval.

A könyvtárhasználat mértékét tekintve is nagy eltérések tapasztalhatók a könyvtárak között. Egy olvasó átlagban 27 könyvet olvasott, egyes könyvtárak átlaga azonban lefelé és felfelé egyaránt nagyon „kilóg” az átlagból. Ahol túl kevés a kölcsönzött könyv, ott a gyanúsítás szándéka nélkül is arra gondol az ember, hogy valamilyen oknál fogva a beiratkozottak egy része nem könyvtári olvasó, hanem statisztikát javító „tag”, s az ilyen látszat-eredményre semmi szükség nincs. Legkevesebb a kölcsönzött könyv Tolnán, egy olvasóra 12 jut. Itt az olvasók aránya is alacsony, 12,1%; 1—1 olvasó az év folyamán csak hétszer volt a könyvtárban, s egy alkalommal csupán 1,7 könyvet kölcsönzött. Bugacon 13, Izsákon, amely az olvasói arányát tekintve a legjobbak közé tartozik, 14. Jászfényszarun és Százhalombattán 15—15, Nyírteleken, Ásotthalmon 16—16, Ménfőcsanakon, Tápiószecsőn 18—18, Karcagon, Edelényben, Szentendrén, Tiszavasváriban, Lőrincin, Ibrányban, Jánosházán, Sajókázán és Veresegyházán 19—19 könyvet kölcsönzött 1—1 olvasó. Ez *kevés ugyan, de hihető*, s ilyen vagy olyan helyi körülménnyel bizonyára meg is magyarázható.

Nehezebben lehet valónak elfogadni azt a *túlzottan jó* eredményt, amelyet néhány könyvtár adatai mutatnak. A legkirívóbb *Tótkomló*s esete, ahol a lakosság 9,5%-át kitevő kevés olvasó olyan aktívnak bizonyult, hogy átlagosan *mindegyikük 65 könyvet kölcsönzött* az év folyamán. Valamennyi 12,6 alkalommal volt a könyvtárban s mindannyiszor 5,1 könyvet vitt el. Hasonló a helyzet *Nagyecsed*en, ahol a lakossághoz mérten még kevesebb, 8,1%-nyi olvasó mindegyike átlagosan 11,5-szer volt a könyvtárban, egy alkalommal átlagosan 5, az év folyamán összesen 58 könyvet kölcsönzött. *Sarkad* követi a sort, itt még aktívabbak voltak az olvasók, mert átlagosan 14-szer látogatták a könyvtárat, de egy alkalommal kevesebb könyvet kölcsönöztek, 3,7-et, egész évben 53-at. *Eleken* az egy olvasóra jutó kölcsönzött könyv már csak 52, a könyvtár látogatottsága azonban országosan egyedülálló, 1—1 olvasó átlagosan 18,5-szer volt a könyvtárban! Az összehasonlítás kedvéért néhány, könyvtári szempontból fejlett település átlaga: Debrecen 10,4, Szombathely 10,8, Tatabánya 9,3, Szolnok 10,7, Békéscsaba 12,7, Kaposvár 10,3, Eger 9,9, Baja 9,8, s a kisebb települések döntő többségében ehhez hasonló az átlag.

Általános tapasztalat, hogy a beiratkozott olvasók nagyon számottevő része csak az év bizonyos időszakában látogatja a könyvtárat, a kölcsönző tasakok jelentős hányada egész éven át üres. Ha ez nem így lenne, hanem valamennyi olvasó folyamatosan kölcsönözne, a 16—18-szori látogatás akkor is nagyon jó eredmény lenne. Jelenleg azzal is nagyon elégedettek lehetnénk, ha a beiratkozott olvasók átlagosan *legalább havonta egyszer* meglátogatnák a könyvtárat.

A kölcsönzött könyvek túlzottan magas száma is csak szép látszat, amely eleve lehetetlenné teszi, hogy a kölcsönzött könyveket *egyben olvasott könyvnek* is tekintsük. Olvasáslélektani okok és a gyakorlati tapasztalatok alapján nemcsak az egy olvasóra jutó 65 vagy 58 kölcsönzést tekinthetjük irreálisnak, hanem az ennél lényegesen kevesebbet is. Szerencsére régen túljutottunk már azon a korszakon, amikor a felettes szervek azon mérték a könyvtár munkáját, hogy milyen statisztikát tud „produkálni”. Ha valahol akadna még olyan helyi felettes, aki most is ehhez ragaszkodna, szoktassuk le róla, ismertessük meg munkánk tartalmi elemeivel, hogy ne a trafikkkal egyenrangú kiszolgáló helynek, hanem a sokoldalú tájékozódás, az *ismeretszerzés elmélyülésre alkalmas otthonának* és műhelyének tekintse a könyvtárat.

Sorolhatnánk még hosszan a füzet adatai alapján az eredményeket, a jó és a rossz példákat egyaránt. Izelítőül azonban talán ennyi is elég annak igazolására, hogy nemcsak az egyes könyvtáraknak, hanem a *módszertani központoknak is érdemes* a füzet adatai közt bogarászni, segítséget kaphatnak belőle saját helyzetük értékeléséhez, eredményeik szilárdításához és hibáik javításához egyaránt.

S végezetül egy gyakorlati tanács:

Nem tudom, hogy a tavalyi füzet adatait mennyire tudták hasznosítani a könyvtárosok terveik készítésénél, a könyvtár anyagi megbecsüléséért folytatott vitákban stb., az azonban bizonyos, hogy a mostani füzet még jobb segítőtjük lehet. Ha az átlagosnál rosszabb helyzetben levő könyvtárak vezetői a költségvetési keretek megállapítása alkalmával, a vb beszámolóikban és a könyvtár helyzetéről, jövőjéről folytatott tárgyalásokon *jól tudják „beszéltetni” az adatokat*, nehezen képzelhető el, hogy ne legyen több-kevesebb eredménye. Hiszen az adatok és a viszonyszámok nemcsak az eredményekről, a jóról, a fejlődésről vallanak, hanem szinte *kiabálva hirdetik azt*

is, hogy „hol szorít a csizma”. Ha vannak a fenntartó szervek képviselői között olyanok, akik eddig nem érezték a csizma szorítását, saját településük elmaradottságának láttán bizonyára megsejtenek valamit belőle, és ez — ha nem is egyik napról a másikra, de — bizonyára megmutatkozik majd a könyvtárak elhelyezésének javulásában, a könyvbeszerzési keret emelkedésében stb. is.

Könczöl Imre

A pécsi hírlapolvasó működésének tapasztalatai

Csaknem egy évtizeddel a kezdeményezés után (Horváth Viktor: A lengyel nyilvános hírlapolvasó termek. Könyvtáros, 1962. 7. sz.) több tanácskozás, sok vita, funkcionálási-módszerbeli változás után kialakultak Magyarországon is a hírlapolvasók intézményi keretei.

A szakirodalom ez idáig érthető bátortalansággal szólt a hírlapolvasók szolgáltató hivatásáról. Ma azonban már világosan kirajzolódik, hogy a hírlapolvasók sajátos, az aktualitással kapcsolatos funkciójukkal rendkívül sokoldalú és színes alakító szerepet töltenek be a közművelődésben. A népművelésnek talán az egyedüli olyan intézményei, melyek látogatottsága emelkedő tendenciát mutat, s ehhez az „önpropaganda” is elegendő. A hírlapolvasók nemcsak a könyv olvasásnak előiskolái, hatásuk ennél sokkal több. Sokféle szolgáltatásaikkal, gazdag apparátusukkal (hírlapok, kézikönyvtár, katalógus, rendezvények stb.), hasznosan szolgálják a kül- és belpolitikai tájékoztatást, az olvasást életszokássá fejlesztik, könyvtári tanácsadó szerepet töltenek be és közösségformáló (törzsgárda) hatásuk is van. Az állandó időzavarral küzdő mai ember folyamatos informálását végzik. Ebben van éltető szerepük, ezért látogatottak. Sajnálatos azonban, hogy bár számuk évről évre nő, gyarapodásuk elmarad az igények mögött, pedig igazi értékük és alakító erejük éppen az igények színvonalas kielégítésében, sőt azok felkeltésében van.

A szakszervezeti központi könyvtárak esetében még egy speciális feladat betöltésére is alkalmasak. Lassan elfogadottá válik az a nézet, hogy a csak központi „könyv-depók” szerepét betöltő könyvtáraknak nincs létjogosultságuk. A területi jelleggel működő hírlapolvasó működtetése viszont egyik módja lehet intézményi rangra emelkedésüknek.

Pécsett többek között ezért kelt meglepedést, hogy az SZMT központi könyvtár hírlapolvasója sikeresen működik.

Az ország — tudomásunk szerint — ma is legnagyobb alapterületű (csaknem 200 m²) hírlapolvasójának megvalósulása éveket vett igénybe. Berendezésére, felszerelésére mindössze a SZOT-tól kapott nyolcvan-egynéhány ezer forint állt rendelkezésre.

A pécsi hírlapolvasó (MTI Fotó — Bajkor József felvételei)

A nyitáskor (1967. április 4.) közmegelegedésre hangulatosnak, korszerűnek ható berendezés ma már szegényesnek tűnik.

A folyóiratállományt kezdetben az alábbi intézmények, szervek adták: a Dunántúli Lapkiadó Vállalat 9, az Egyetemi Könyvtár 22, a megyei könyvtár 9, a városi könyvtár 78, tíz követség 139 és végül az SZMT központi könyvtára 153 folyóiratot. Az állomány tehát összesen 410 folyóiratból állt.

Ha a számok mögött a forint értékeket nézzük (Egyetemi Könyvtár 1492 Ft, megyei 2117 Ft, városi 12 315,40 Ft, SZMT központi könyvtár — az egyéb működési költségekkel együtt — csaknem 200 000 Ft), szembetűnő az aránytalanság, vagyis a „közös” fenntartás formális jellege, amely idővel a fejlődés gátjává is vált. Ma egyedül az SZMT központi könyvtára működteti a pécsi hírlapolvasót.

Az állomány nagyságát befolyásolta még a hírlapárak alakulása is. Katalógusunk 1970-ben 18 ország 16 nyelvű periodikáit tartalmazza, szám szerint: 61 hírlapot és szórakoztatólapot (25%), 98 társadalomtudományi (40%) és 85 természettudományi (35%), összesen tehát 244 folyóiratot.

A számszerű csökkenés (a költségek emelkedése, a partnerek elmaradása, a gondosabb válogatás stb.) nem befolyásolta észrevehetően a tartalmi mutatókat. Az érdeklődők száma pedig azóta is nőtt.

A véletlenszerűséget tiszteletben tartva évente több alkalommal megvizsgáljuk a forgalom alakulását.

A látogatók átlagos száma és megoszlása az utolsó három év azonos napjain az alábbiak szerint alakult:

	1967	1968	1969	A 3 év napi átlaga
munkás	18	16	19	18
paraszt	3	4	5	4
tanuló	38	42	45	41
egyéb	42	45	41	43
Napi átlag összesen	101	107	110	106

A számok azt mutatják, hogy a munkások közül (szakszervezeti intézményről lévén szó) sajnálatosan kevesen veszik igénybe a hírlapolvasót. Emiatt több módszert próbáltunk alkalmazni a munkás olvasók számának növelésére. Az utóbbi hónapokban az általunk érdekesnek vélt és témájukban időt állóknak tartott lapokat kijelölt üzemi olvasókba juttattuk el a jobb kihasználás, illetve „toborzás” céljából. A közeljövőben bizonyos hírlapokból copyphot segítségével „kivonatokat” készítünk és ezeket rendszeresen elküldjük a tájékoztatásba bevont üzemekbe. Katalógusunk továbbfejlesztésén is fáradozunk, de újabb eredményeket csak még egy személy beállításától várhatunk. Ezzel lehetővé válna többek között a gazdag kézikönyvtár jobb kihasználása, s az olvasótermi felügyelet is eredményesebb lenne. (Az utóbbi hónapokban ugrásszerűen nőtt a látogatók száma. Több alkalommal meghaladta a napi kétszázat is. A meglévő 86 ülőhely mellé „pótszékeket” kellett beállítanunk.)

A látogatottság naponkénti megoszlása 1970 január—májusában a következőképpen alakult: hétfőn (de. 9—12 óráig) 28, kedden (13—19 óráig) 157, szerdán (13—19 óráig) 159, csütörtökön (13—19 óráig) 147, pénteken szünnap volt és szombaton (13—19 óráig) 117 látogató kereste fel a hírlapolvasót; a napi átlag 121 látogató volt. A legforgalmasabbak a kora délutáni órák (13—17) voltak.

A rendezvények kitűnően segítik az olvasótoborzást, a törzsgárda kialakítását, az olvasó esztétikai és politikai szemléletének kialakítását. A hírlapolvasóban megrendezett képzőművészeti kiállítások ugyancsak jó szolgálatot tesznek a szépérzék fejlesztésében.

Szót érdemel a „hírlapolvasó tanács” tagjainak lelkes segítőkészsége. Felső Lajos gépgyári lakatos, Heisz Ádám, az Ércbánya Vállalat dolgozója s a többiek hosszú idő óta szinte naponta „második műszakot” teljesítenek a hírlapolvasóban, segítenek vezetőjének. Dani Sándor ércbányász gépészmérnök a hírlapolvasó krónikáját vezeti. A nyugdíjas vezetőségi tagok valósággal munkahelyüknek érzik az intézményt.

Sok fontos kérdésről nem eshetett szó ebben a rövidre szabott írásban. Am a rendszeres képzés-továbbképzés, a hírlapolvasókban folyó munkákkal kapcsolatos tapasztalatcsere országos megszervezésének időszerűségét és fontosságát ez alkalommal is hangsúlyozni szeretnénk.

A Dunántúli Napló 1970. május 31-i számában olvastuk: az SZMT és más pécsi szervek kezdeményezésére az Országos Tervhivatal a SZOT egyetértésével 20 millió forintot bocsát a Pécs-baranyai központi művelődési ház építésére a megye rendelkezésére. Nagy öröm ez számunkra, de egyúttal azt is jelenti, hogy a már aládúcolt SZMT székházban (új székház is épül) néhány év múlva a hírlapolvasó is befejezi működését. A Könyvtáros hasábjain is szólunk az illetékesekhez: a tervezésnél ezt a ténytet is vegyék figyelembe.

Schmidt Károly

Tizenkét új szakszervezeti hírlapolvasó létesül

A Szakszervezetek Országos Tanácsa az ideit esztendőben figyelemreméltó központi intézkedéssel és anyagi erőforrással segíti új hírlapolvasók létrehozását és egykét meglevő hírlapolvasó korszerűsítését. A SZOT elnöksége az 1970-ben megemelkedett kulturális támogatás egy részét, összesen 3 700 000 Ft-ot egyes szakszervezeti művelődési intézmények céltámogatására tartotta fenn. A SZOT titkársága a kulturális osztály javaslata alapján úgy döntött, hogy ez az összeg a művelődési otthonok technikai eszközállományának feljavításán és az ismeretterjesztő oktatótermek hálózatának bővítésén kívül a hírlapolvasók fejlesztését fogja szolgálni. A támogatási összegből csaknem egymillió forint jut az előzetes igényfelmérés alapján kijelölt tizenkét hírlapolvasó létrehozására, illetve bővítésére.

Ami a döntést elősegítette

A hírlapolvasók fejlesztését szolgáló döntést szerencsés módon előzték meg tudományos igényű vizsgálatok és gyakorlati tapasztalatszerzések. Ezek közül kiemelkedően ösztönző hatású volt a *munkások körében folytatott olvasás-szociológiai vizsgálat*, s az azt összegező tanulmány, *Kamarás István: A munkások és az olvasás című könyve*. Elemzései meggyőzően igazolták, hogy a sajtó és a könyvolvasás szervesen kiegészíti egymást, s hogy az időnkénti olvasóból rendszeres olvasóvá válásban a sajtótermékek az egyik főszerep. A könyv- és sajtóolvasás összefüggéseinek vizsgálata kimutatta, hogy a rendszeres sajtóolvasás elősegíti a szépirodalom iránti érdeklődés felkeltését és a témaérzékenység fejlődését is. A fejtegetések meggyőző summázásaként fogadható el az a megállapítás, hogy „egyes sajtótermékek közül a napisajtó és a képes hetilapok a könyvolvasást megelőző, a folyóirat-olvasás pedig a legmagasabb lépcsőfokot alkothatja”. A vizsgálat tehát közvetve hasznos tapasztalatokkal és érvekkel ösztönözte a hírlapolvasók fejlesztését és világossá vált, hogy ennek az intézménytípusnak fejlesztése beilleszkedik az „Olvasó néper” mozgalom célkitűzéseibe.

A döntés előkészítéséhez hasonlóképpen nagy segítséget nyújtottak és érvekkel szolgáltak a már működő szakszervezeti és közös fenntartású hírlapolvasók működési tapasztalatai. Ezek tevékenységének elemzését a SZOT és a Könyvtártudományi és Módszertani Központ együttműködési megállapodása és megbízása alapján *Juhász Jenő*, a székesfehérvári SZMT központi könyvtár vezetője végezte el 1969-ben helyszíni tapasztalatok alapján. Még publikálatlan összegezése — a gondok és fogyatékoságok jelzése mellett is — a működő hírlapolvasók eredményes és továbbfejlesztésre érdemes munkáját rögzítette. Megerősítette, hogy a sajtótermékek olvasásának intézményes biztosítása elősegíti az igénybevevők gyors tájékozódását a világról, a politikai élet eseményeiről, a tudomány, a technika, a kultúra új eredményeiről, emeli az általános és a szakműveltség színvonalát, s lehetőséget teremt a társadalmi és az egyén szempontjából is hasznos időtöltésre, illetve szórakozásra. Többnyire jó tapasztalatok voltak leszűrhetők a működő hírlapolvasók kiegészítő tevékenységéről: a profilba vágó rendezvényekről (pl. újságíró-olvasó találkozások, szerkesztőségi ankétok, vitaestek, tájékoztató előadások és kiállítások) is.

A létesülő hírlapolvasók működési feltételei

A céltámogatási összegek elosztása előtt a SZOT kulturális osztálya igénybejelentésre kérte fel a szakszervezeteket és az SZMT-eket. Az előzetes irányelvek két hírlapolvasó típus létrehozását javasolták.

a) Munkáskörzetekben, munkáslakótelepeken — lehetőleg tanácsi támogatással közösen — létrehozandó és közösen fenntartandó nagy hírlapolvasótermék. Tervezési mutatójuk: kb. 80 m² alapterület, megfelelő berendezés, főhivatású vezető, kb. 200 sajtótermék előfizetése, legalább heti 30 óra nyitvatartási idő.

b) Munkásszállásokon, művelődési otthonokban, meglevő szakszervezeti könyvtárak mellett — lehetőleg vállalati támogatással — létrehozandó kisebb hírlapolvasók, illetve sajtóklubok.

Az előzetes irányelvek hangsúlyozták, hogy a hírlapolvasók központi, forgalmas, lehetőleg utcai bejárattal rendelkező helyiségben legyenek. A nagyobb hírlapolvasók esetében célszerű, ha a „klubszerűen” lapozgatók és a helyiséget tanulás, jegyzetelés céljára igénybe vevők tartózkodási helye elkülönül. Néhány jelenlegi rossz tapasztalat szükségessé tette a figyelemfelhívást a hosszabb időre is aktuális lapok tárolására alkalmas raktárhelyiségre és a mellékhelyiségek (WC, mosdó) megtervezésére is. Az irányelvek részletesen felsorolják a berendezéssel, a személyi feltételekkel és a hírlaprendeléssel kapcsolatos alapvető kívánalmakat is. Felhívták a figyelmet arra is, hogy a tervezés előtt módszertani tapasztalatcsereként hasznos a legeredményesebben működő pécsi, székesfehérvári vagy szombathelyi hírlapolvasók tanulmányozása.

Hol létesülnek új hírlapolvasók?

A fővárosban két nagy munkáskörzet szakszervezeti művelődési központja: a Pesterzsébeti *Vasas Művelődési Központ* és a *Láng Gépgyár Művelődési Háza* gyarapszik hírlapolvasóval.

Az *Ajkai Hőerőmű Művelődési Házában* létesülő hírlapolvasó kialakítását a központi támogatás mellett a vállalat 30 000 Ft-tal támogatja és vállalja a fűtés, világítás költségeit. A szocialista brigádok felajánlották, hogy az átalakításhoz és berendezéshöz társadalmi munkával hozzájárulnak.

A *várpalotai Jószerencsét Művelődési Központ* hírlapolvasójának céljára a városi tanács lakást szabadít fel, a vállalat pedig fedezi a belső átalakításokat. A művelődési központ 25 000 forint összegű támogatást helyezett kilátásba. A könyvtár mellett önálló bejárattal rendelkező, 42 m² alapterületű, 30 férőhelyes hírlapolvasóban 48 órás nyitvatartást terveznek.

A központi céltámogatás újabb erőket mozgat meg *Sárváron* is. A városi tanács a Nádasdy vár szomszédságában levő művelődési központ egyik szárnyépületében nyújt a hírlapolvasónak alkalmas elhelyezést. Az épületrész felújítását a sárvári üzemek vállalták.

Az iparilag rohamosan fejlődő *Szentgotthárd Szakmaközi Művelődési Házában* 40 férőhelyes hírlapolvasó létesül, amely rendezvények idején 80 fő befogadására lesz alkalmas. Ide kerül a körzeti könyvtár szűkös olvasótermének hírlap- és folyóirat-állománya és az üzemek szakfolyóirat-állománya, amely jelenleg kihasználatlan a helyben olvasási lehetőségek hiánya miatt. A szükséges többi sajtóterméket a Művelődési Ház rendeli meg.

Százhalombattán az Erőmű Beruházó Vállalat idén felépülő művelődési otthonában létesül hírlapolvasó.

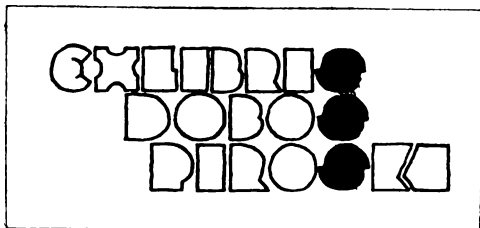
Fontos városi funkciója lesz a hírlapolvasónak *Orosházán*, ahol a járási könyvtár helyisége csak minimális helyben olvasási lehetőségre alkalmas. A hírlapolvasó a most átadásra került, SZOT támogatással épített nagy városi művelődési központ kb. 80 m² alapterületű, minden szempontból alkalmas helyiségébe kerül, s abban napi 8 órás nyitvatartást terveznek.

A már eddig is eredményesen működő, az *Építők Pintér Károly Művelődési Házában* elhelyezett *székesfehérvári* hírlapolvasót 100 000 Ft-os céltámogatással *Tombor Tibor* terve alapján korszerűsítik és felújítják.

Miskolcon az SZMT központi könyvtár 100 000 Ft-os céltámogatással létesít hírlapolvasót. *Harkányfürdőn* az üdülővendégek, *Visontán* a Gagarin Hőerőmű dolgozói részére nyílik lehetőség hírlapolvasó megszervezésére.

A céltámogatással és a helyi erők felhasználásával létesülő 12 hírlapolvasó megnyitása az év végére várható. A velük lényegesen megszaporodó szakszervezeti és közös fenntartású hírlapolvasók munkájának segítésére a SZOT kulturális osztálya kiadványban fogja ismertetni az eddigi hírlapolvasók tapasztalatait. A KMK pedig elhatározta, hogy megszervezi a hírlapolvasók vezetőinek időszerűvé vált tapasztalatcsere értekezletét.

Gönczi Imre

Urbán László ex librise

A Kollektor gondjai a mi gondjaink is

Nincs olyan könyvtárosi fórum, ahol állandó ismétlődéssel el ne hangzanának azok a jogos panaszok, melyek összegyűjtve *Adonyi Máté György* és *Ribicska Raymond* tollából ismét hangot kaptak a Könyvtáros 1970/6-os számában. A problémák nem újak, a könyvtárosok, a Könyvtárellátó vezetői egyaránt jól ismerik azokat.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatából is — csak úgy mint az ország más könyvtáraiból — egyre több és feltétlen megoldást sürgető panasz, kritika jelzi, hogy a Könyvtárellátó működését zavaró tényezők hovatovább gátjává válnak a könyvtári szolgáltatás folyamatosságának.

A Könyvtárellátó 18 éves fennállása után nem kell bizonyítani azt a nagyon is fontos szerepet, melyet a könyvtári munka segítségével betölt. Nem véletlenül ragadja meg a hazánkba látogató külföldi szakemberek figyelmét. Mintájára szervezték meg több országban is a könyvtárak könyvellátását.

A könyvtári szakemberek, akik korábbi hazai vagy külföldi tapasztalatokból ismerik, mit jelent könyveket vásárolni ilyen intézmény nélkül, könyvtáranként külön-külön, tájékoztató nélkül, ráadásul szakozni, cédulákat szerkeszteni és megírni — hogy csak a legfontosabbakat említsem — különösen aggódnak amiatt a stagnálás miatt, amit tapasztalni kényszerülnek.

Nagyon szükséges ezért az illetékes felügyeleti és költségvetési szervek figyelmét felhívni arra a veszélyre, melyet ennek a maga nemében európai viszonylatban is úttörő intézménynek nem kellő szinten tartása jelent a könyvtárak számára.

Nem tartom szükségesnek a hálózatunkból érkező összes reklamáció részletes felsorolását, hiszen legtöbbjük megegyezik azokkal, melyeket a fentebb idézett cikk összefoglal. Csupán néhányat említek a nyomaték kedvéért.

Az állandóvá vált reklamációk között továbbra is a könyvek könyvtárba jutásának lassúsága, a könyvtári kötések csökkenése, a rendelt példányok redukálása, az időnkénti szerelékhiány, a cédulák minősége, a jegyzékek mennyisége körüli bizonytalanságok, az esetleges könyvcserék bonyolultsága szerepelnek elsősorban.

A könyvek késése sokszor hozza lehetetlen helyzetbe a könyvtárakat. Mindenki tudja, hogy mit jelentett ez a közelmúlt történelmi évfordulói idején.

Könyvtáraink emiatt kénytelenek más megoldást keresni. Egyre többen vásárolnak könyvesboltokban. S bár ez rengeteg többletmunkát ró a könyvtárakra, mégis vállalják, különösen évfordulók idején, könyvhét alkalmával, vagy egyéb, időhöz kötött kiadványok esetében. Sajnos, már a könyvkiadók is kéznek, ami azt jelenti, hogy eleve késéssel indul útjára sok kiadvány. Csak június végén érkeztek meg például a könyvtárakba a Hazánk felszabadulása, A felszabadulás krónikája, Magyarország 25 év tükrében, a Szabadság, te szülsz nekem rendet című könyvek és Lukács György: Lenin c. munkája. Hány és hány olvasó, iskola, intézmény kérését kellett az évfordulókat közvetlenül megelőző hetekben elutasítani e könyvek hiánya miatt. Ezeknek a kiadványoknak egy része — kizárólag a késés miatt — bizonyára raktáron maradt. Ez még kereskedelmi szempontból is nagyon káros.

Lehetne az is egyfajta megoldás, hogy a könyvtárak könyvesboltokkal szerződjenek, s akkor korábban kaphatnák a könyveket. De ezt a megoldást semmiképpen sem lenne célszerű választani akkor, amikor egy ilyen intézmény is létezik, mint a Könyvtárellátó.

A könyvek késedelmes szállítása miatt felborul a pénzgazdálkodás tervszerűsége is a könyvtárakban. Mivel évközben nem lehet tudni, hogy 22 avagy 24 jegyzékkel, továbbá készlettájékoztatókkal kell-e számolni, a könyvtárak nem tudják ésszerűen elosztani a rendelkezésükre álló, cseppet sem bőséges beszerzési keretet. 1969-ben például három „rendes” jegyzék és két készlettájékoztató elszámolása csúsztott át 1970-re. Így az 1969 decemberben beadott jegyzékeket 1970 márciusában számolták el. Ez bizony nagyon sok zavart okozott, különösen ott, ahol éppen a kerületi tanács által biztosított pénzkeretet érintette.

Soha meg nem bocsátott „bűne” a Könyvtárellátónak, az ún. húzás, bizonyos megrendelt tételek törlése, vagy a példányszámok csökkentése. Ennek is meglehetősen a maga objektív okai. Az az érzésünk azonban, hogy nem mindig indokolt ennyire óvatosnak lenni, s nem kellene ilyen gyakran olyan helyzetbe kerülnie a Könyvtárellátónak, hogy redukálni kényszerüljön. Az ország könyvtáraiért lehetne annyi kockázatot vállalni, hogy esetenként bizonyos mennyiségű könyv esetleg raktáron maradjon.

A rendelt példányszámok csökkentései többségükben népszerűvé vált könyveknél fordulnak elő, ami azt jelenti, hogy ezeket a könyvtárak nem tudják más forrásból pótolni. Mire kiderül, hogy a kértnél kevesebbet küld nekik a Könyvtárellátó, már

sehol sem kaphatók a könyvek. Különösen fájdalmas ez a több könyvtári egységből — gyermekrészleg, fiókok — álló könyvtárak esetében. Például: ha a pesterzsébeti 27-es könyvtár 5—6 példányt rendel, s ebből törölnek, akkor ez azt jelenti, hogy az 5 egységből álló könyvtár még egyetlen példányt sem tud egységeinek adni. Már pedig az a gyakorlat, hogy a Kollektor a több példányból töröl: nyilván arra gondol, hogy „jut is, marad is”.

Az utóbbi időben a könyvkártyák, katalóguscédulák körüli eddigi panaszok — kéréssek, cserék stb. — mellett újabb probléma jelentkezett: a kártyák „többszínűsége”. A cédulák hol ilyen, hol olyan színűek — s ez nagyon zavaró —, továbbá olyan apró betűkkel nyomtatják őket, melyeket képtelenség elolvasni.

Az olvasók egy része amúgy is idegenkedik a katalógus használatától, de ha még ilyen technikai zavaró tényezők is riasztják, különösen elzárkózik előle.

Nem lehet meg nem említeni a könyvcserék problémáját. A könyvtárosok gyakran panaszkodnak, hogy e téren nem tapasztalnak a Könyvtárellátó minden munkatársánál egyforma készséget. Pedig többnyire a vállalat vagy a nyomda hibájából eredő cseréről van szó. Azzal a Könyvtárellátó által korábban biztosított lehetőséggel ritkán énerék a könyvtárak, hogy a netáni hibás rendelés esetén is cseréljenek. Pedig erre is nagy szükség lenne, mert az Új Könyvek recenziói nem nyújtanak minden esetben kellő tájékoztatást a könyvekről, s nem adnak elegendő praktikus tanácsot a rendelésekhez. Így bizony előfordulnak „melléfogások”, amelyek a kis könyvtárakat különösen érzékenyen érintik.

Régi álmaink egyikét szeretném ismét — ki tudja hányadszor — szövéteni. A könyvek PVC fólia-borítását. Miután több éven át hiába kértük, a könyvtárak átérték arra, hogy saját maguk, nagyon is kisüzemi módon borítsák be PVC fóliával legalább az újonnan vásárolt könyveket. A fóliaborítás nagy előnyéről ma már sem kell meggyőzni, még ezzel a kisüzemi módszerrel is megéri. De mennyivel gazdaságosabb, jobb lenne, ha ezt a szolgáltatást is a Könyvtárellátó vállalna.

Sajnos, hosszan lehetne még sorolni mindazokat a hiányosságokat, melyek a Könyvtárellátó és a könyvtárak jó együttműködését zavarják, s melyek nemcsak sok bosszúságot okoznak, de nagyon komolyan gátolják a könyvtárak folyamatos munkáját is.

Az utóbbi években érezhetően előtérbe kerültek társadalmunkban a gazdaságossági, jövedelmezőségi szempontok. Nem törvényszerű következménye ennek, de mégis háttérbe szorul a kulturális élet sok területe. E jövedelmezőségi szempontok túlzott előtérbe nyomulása tapasztalható a könyvfronton is. Ennek árnyéka vetődik a Könyvtárellátó támogatására és működési feltételeinek biztosítására. A művelődéspolitikai szempontok nem kellő érvényesítése tükröződik az Állami Könyvterjesztő Vállalatnál, amikor nem biztosít kellő feltételeket a Kollektor működéséhez.

Valahogy úgy vagyunk a Könyvtárellátóval, hogy nehéz vele, de nélküle még nehezebb lenne. A könyvtári munka eredményességéhez a Könyvtárellátó működési feltételeinek biztosítása, szolgáltatásainak bővítése is szükséges.

Király Lászlóné

Mi a hiba a Könyvtárellátónál?

A Könyvtárellátó azok közé az intézmények közé tartozik, amelyeket gyakran emlegetnek, sokan szidnak, de amelyek nélkül nem tudnánk megenni. Létét természetesnek tartjuk, hibáival szemben viszont türelmetlenek vagyunk, mert munkánkat hátráltatják.

A községi könyvtárosoknak el szoktuk mondani, milyen előnyökkel jár a könyvtárak ellátásának hazai rendszere. Ők rendszerint arról beszélnek, hogy a könyveket milyen későn kapják meg, a rendelt példányokból sokszor kihúznak, és baj van a cédulákkal is. Nagyjából ezek az észrevételek olvashatók *Adonyi Máté György* és *Ribicska Raymond* cikkében is, a Könyvtáros 1970/6. számában, és ezekről beszélgetünk, ha más megyebeli kollégákkal találkozunk. A cikk megállapításait tehát elfogadjuk, legfeljebb még néhány adattal egészíthetjük ki. Így elsősorban szembetűnő a könyvek megjelenése és jegyzékre kerülése közötti idő növekedése, amihez hozzájön a rendelés és kiszállítás közötti időszak állandó hosszabbodása. Éveken keresztül megszoktuk, hogy a szállítás a rendelés mögött legfeljebb két jegyzékkel marad el, az idén július 20-ig 12 jegyzék jelent meg, de a kiszállítás még csak a 8-as jegyzéknel tartott. Az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy az évfordulókra megjelent könyvek

késése nem egészen a Könyvtárellátó hibája, ebben a kiadók is ludasak. A felszabadulási kiadványoknak legalább a múlt év végéig meg kellett volna jelenniük.

A kötetessel kapcsolatban kettős a panasz: az egyik a kiadói kötések gyenge minősége, ami gyorsítja a könyvek elhasználódását, a másik az, hogy a szállítmányokból többször kimaradnak könyvek a kötészet késedelmes munkája miatt. A könyvtárosok, ha választani lehet a kettő közül, inkább az elsőt viselik el, mert így előbb adhatják az olvasó kezébe a könyvet, amelyet a gyakori használat miatt előbb-utóbb úgyszólván el kell kötetni.

A cikkírók híven esetenlik, milyen fájdalmasan érinti a kiskönyvtárakat, ha abból a néhány műből is kihúznak, amit szerény keretükből meg tudnak rendelni. Borsod megyében ezt fokozottan érezzük, mert sok a kisközség, alacsonyak a beszerzési keretek és a kisebb könyvtárak nem is tudnak minden jegyzékről rendelni. Természetesen a megyei és a városi könyvtárak állománygyarapítóit is bosszantják a kihúzások, de nekik nagyobbak a lehetőségeik a hiányok pótlására.

A gyors könyvszolgálat, amelynek előnyeit eddig a nagyobb könyvtárak élvezték, ebben az évben teljesen befulladt. A februárra ígért indulás legalábbis mindmáig késik. Az igaz, hogy a hetenként érkező szállítmányok bizonyos többletmunkát okoztak a könyvtárosoknak, de megérte, mert a beszerzési döntéseknél, a példányszámok megállapításánál nagy hasznát vettük, s még az az előnyük is megvolt, hogy a sajtó, rádió és televízió útján népszerűsített könyveket legalább egy-egy példányban „meg tudtuk mutatni” olvasóinknak.

Az említett cikk helyesen állapítja meg, hogy a hibák nagy része a működési feltételek hiányából származik. De miért hiányoznak ezek a feltételek? Ha erre a kérdésre keressük a választ, akkor a Könyvtárellátónak a magyar könyvtárügyben elfoglalt helyzetéből kell kiindulnunk. Nem önálló intézmény, hanem az Állami Könyvterjesztő Vállalat egyik osztálya. Dolgozói részben könyvtárosok, részben könyvterjesztők. Ezért a könyvtárosok nem tekintik őket igazi könyvtárosoknak, s a könyvkereskedők nem tartják őket igazi kereskedőknek. A Könyvtárellátónak a könyvek terjesztésén kívül számos más, a könyvtáraknak szánt szolgáltatása van. Ezeket felesleges felsorolni, minden könyvtáros ismeri őket. A szolgáltatások körét tovább kellene bővíteni, de ez már beleütközik a vállalat kereteibe. Egy példát említenék erre. Külföldről ajánlatot kaptunk egy nagy teljesítményű cédulaszorosító gép beszerzésére. Ilyen készülékre Magyarországon sok könyvtárnak lenne szüksége, s az ára olyan, hogy még a járási könyvtárak is megvásárolhatnák. Központi beszerzését már ez is indokolná, de méginkább a folyamatos anyagellátás biztosítása, továbbá az az előny, hogy az árak a beszerzett anyag mennyiségének növekedésével egyenes arányban csökkennek. A Könyvtárellátó figyelmét felhívtuk erre a lehetőségre, de nem tudtak vele mit kezdeni, mert az ilyen beszerzések nem tartoznak a könyvterjesztő vállalatok profiljába. Ugyanígy nem tartoznak oda azok a könyvtári berendezések és felszerelési tárgyak sem, amelyeket ma különböző helyekről kell sokszor drágán beszerezni. Gondoljunk csak arra, milyen nehéz hozzájutni egy-egy új kölcsönzőpulthoz vagy katalógusszekrényhez. A könyvtári munka gépesítése is megköveteli a központi gondoskodást.

Nehezíti a Könyvtárellátó munkáját, hogy nincs saját nyomdája és könyvkötészet. Az Új Könyvek jegyzékét Zalaegerszegen állítják elő, de a cédulákat már a Közlekedési Nyomdában, a könyvek kötetése pedig megint máshol történik. Ezek az üzemek a kéthetenkénti határidőt nem mindig tudják tartani, s ez is sok késedelem forrása.

A hibák okait persze nemcsak kívül kell keresnünk. Az expedálásnál előforduló cédulacserék például az ottani dolgozók számlájára írandók.

Hogyan lehetne a hibaforrásokat kiküszöbölni? Először is nagyobb önállóságot kellene adni a Könyvtárellátónak a vállalaton belül, vagy akár azon kívül. Ehhez a megfelelő anyagi feltételeket is biztosítani kell. Másodsorú: saját sokszorosító és könyvkötő üzemmel kellene ellátni, amely képes lenne az Új Könyvek, a megrendelő-jegyzékek, valamint a katalóguscédulák előállítására és a könyveknek az eddigieknél jóval nagyobb méretű átkötésére. Harmadszor: ki kell terjeszteni szolgáltatásait a könyvtári berendezések és felszerelési tárgyak széles körére.

Hátra van még az egyik fő probléma: a könyvek útjának rövidítése. Ennek megoldásában több intézmény érdekelt: a Könyvtárellátón kívül az Országos Széchényi Könyvtár és a kiadók, tehát közösen kell az utat keresniük. Jó lenne, ha végre megtalálnák. Ha pedig ez nem megy, kénytelen-kelletlen bele kell törődnünk abba, hogy a könyvtárak nem tudják a könyvesboltokkal egyidőben az olvasó kezébe adni a könyvet. A gyors könyvszolgálatot azonban minden körülmények között fel kell újítani, s ki kell terjeszteni a járási könyvtárakra is.

H u b a y L á s z l ó

A tudományos és szakkönyvtárak gyűjtőköri kódexe

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ Pataky Ernő és Bereczky László szerkesztésében közreadta *Szakirodalmi kalauz* címmel a tudományos és szakkönyvtárak gyűjtőköri kódexét, vagyis azt az okmányt, amely részletesen felsorolja az egyes tudományos és szakkönyvtárak gyűjtési feladatait.*

Időszerű volt a kodifikálás, mert — mint ahogy azt dr. Láng Imre is megállapítja a kalauzhoz írt bevezetőjében — a napjainkban végbemenő tudományfejlődés erőteljesen sürgeti a tudományos és szakkönyvtárak együttműködését.

A tudományfejlődés a könyvtári gyűjtés szempontjából kettős probléma: egy-egy szakterületen a könyvtári gyűjtés tárgyát képező dokumentumok száma rendkívüli mértékben megnövekedett; ezek felkutatása nagy nehézségekbe ütközik, beszerzésük pedig olyan anyagi erőfeszítést igényel, amely a könyvtárak számára világszerte nehézséget okoz. A probléma másik részét az okozza, hogy napjainkban úgyszólván minden tudományos kutatás összetett, interdiszciplináris jellegű, ami azt jelenti, hogy egyetlen szakterület műveléséhez szükséges szakirodalmi dokumentumok a tudományáganként szervezett gyűjtés esetében sem találhatóak a tudományág teljességre törekvő gyűjteményében.

Bonyolítja és még nehezebben megoldhatóvá teszi a problémát az, hogy a könyvtárak gyűjteményét és szolgáltatásait alapvetően az az oktatási, kutatási, termelési stb. funkció határozza meg, amelynek betöltésére azokat fenntartják. Ez nem akadályozza azt, hogy egy fejlett tudományos és fejlesztő tevékenységet folytató ország könyvtárainak összességében a tudományos és fejlesztő tevékenység színvonalának megfelelően a tudományos és szakirodalomnak legalábbis túlnyomó része összegyűljék, a *megosztás* azonban a fenntartó intézmények funkcióit, a megoldandó oktatási, kutatási, fejlesztési feladatokat tükrözi. A párhuzamosságokat, ugyanannak a gyakran nagyon drága, devizaigényes könyvnek, folyóiratnak többszörös gyűjtését ez magyarázza. A többszörös gyűjtés általában nem gazdaságos. Korlátozott anyagi eszközökkel rendelkező országban gátolja a „többféle” dokumentumok gyűjtését. Ily módon annak ellenére, hogy világviszonylatban is tekintélyes könyv- és folyóirat-állománnyal rendelkezünk, a szakirodalmi ellátottság — legalábbis a panaszok szerint — nem kielégítő. Különösen a ritkán használt és nehezen beszerezhető dokumentumok rendelkezésre bocsátása okoz közismerten zavarokat, mivel a fenntartó intézmény számára ezek beszerzése nem „gazdaságos”. A fenti jelenségek eredendő oka nyilvánvalóan abban kereshető, hogy a könyvtárak fenntartó intézményeik kiszolgálását tekintik — teljes joggal — főfeladatuknak, az országos tudáspolitikai és fejlesztési feladatok csak olyan mértékben játszanak szerepet gyűjteményük gyarapításában, amilyen mértékben azokban a fenntartó intézmény részben. A feleslegesen többes gyűjtés és a hiányok egyaránt a gyűjtőkörök és gyűjtési feladatok rendezését teszik szükségessé.

A rendezésnek többféle módja lehetséges. Ilyen a rendelések központi szervezése, irányítása és ellenőrzése. Ennek előfeltételei azonban egyik országban sem adóttak, és valószínű, hogy az ilyen rendezés nem is tud lépést tartani a társadalmi szükséglettel, melynek ismerete a munkahellyel való szoros kapcsolatot feltételezi. Egy másik lehetőség a szakirodalommal való ellátást a *maga egészében* központi állami feladatnak tekinteni, és állami, tehát nem intézményhez kapcsolt könyvtárra, vagy könyvtárakra bízni a több szakterület irodalmának lehetőleg teljességre törekvő gyűjtését. Ilyen esetben ezek a könyvtárak olyan szolgáltatásokat szerveznek meg, melyeknek gyorsasága, pontossága az intézmények által fenntartott könyvtárak számára könnyítéseket jelent, és amelyek lehetővé teszik gyűjtési tevékenységük korlátozását. A gyakorlat azonban azt mutatja, hogy azokban az országokban is, ahol ilyen központi kölcsönző könyvtárak működnek, szükséges maradt a gyűjtőkör, a könyvtári állományszervezés másfajta rendezése is. Ennek a rendezésnek alapja a könyvtárak által önkéntesen vállalt gyűjtőköri megosztás. Ez feltételezi a könyvtárak kooperációját, az országos érdekek figyelembevételét és ennek következtében az intézményi érdekek háttérbe szorítását.

A szakirodalom felhasználója szempontjából is vannak előfeltételek. Ilyen például, hogy az egyes gyűjtemények — amelyeknek összességében található a szakiro-

* Népművelési Propaganda Iroda, 692 1. 76.— Ft.

dalom — ne legyenek szétdaraboltak, az anyag könnyen és gyorsan hozzáférhető, továbbá a használat igényeinek megfelelően együttesen feltárt legyen stb.

A magyar könyvtárak szakfelügyeleti hatósága, a Művelődésügyi Minisztérium tehát nehéz, de nagyon időszerű feladatot vállalt magára, amikor a könyvtárak gyűjtőkori kooperációjának tartalmi és szervezeti megalapozására vállalkozott. A 131/1968. sz. művelődésügyi miniszteri utasítás teremtette meg a kooperációs tevékenység jogi bázisát. A gyűjtőkör szempontjából ez sorolta a tudományos és szakkönyvtárakat három kategóriába: az általános gyűjtőkörű országos jellegű tudományos könyvtárak, a tudományági szakkönyvtárak és a helyi jellegű szakkönyvtárak kategóriájába. Az utasítás elrendeli, hogy a könyvtáraknak az állománygyarapítást hálózaton belül és hálózati együttműködés keretében kell megvalósítani, és hogy az egy-egy szakterület szakirodalommal való országos ellátását célzó együttműködést kooperációs körök keretében kell folytatniuk. E kooperációs körök munkájának tartalmát az utasítás meghatározza. Kötelezővé teszi a körbe tartozó tudományági szakkönyvtárak számára a gyűjtőkörükről, illetőleg gyűjtési irányaikról való kölcsönös tájékoztatást, és munkamegosztást hoz létre a gyűjtési feladatok kapcsán. Az utasítás ily módon igyekszik egyfelől elejét venni a felesleges párhuzamoságoknak, másfelől arra törekszik, hogy biztosítsa a gyűjtés teljességének lehetőségét.

A most kiadott szakirodalmi kalauz célja könyvtárosok, dokumentalisták és szakemberek számára eligazítást nyújtani arról, hogy valamely tudományos, operatív és gyakorlati kérdésben melyik információs intézmény (könyvtár) és milyen eszközökkel tud szakirodalmi tájékoztatást nyújtani. A gondosan szerkesztett, lexikonszerű összeállítás egyik fő része a szakterületi beosztást közli. Ez a rész a tudományterületeknek és azok részterületeinek felsorolását tartalmazza, és a gyűjtőkori jogszabályoknak, valamint az egyes könyvtárak közléseinek megfelelően felvilágosítást nyújt arról, hogy a szakterület irodalmának gyűjtéséért melyik országos jellegű tudományos szakkönyvtár — amely egyébként országos jellegű tudományos könyvtár is — felelős, a gyűjtés területén mely tudományági szakkönyvtárak kooperálnak, és mely egyéb könyvtárak érdekeltek a gyűjtésben. A kalauz második fő része a gyűjtésben részt vevő könyvtárakat és szolgáltatásaikat ismerteti.

A kalauz alapján világosan rajzolódna ki a megszervezett gyűjtőkori együttműködés körvonalai. A kooperáció megszervezése önmagában is nagy és céltudatos munka örvendetes eredménye. Ennek a szervező munkának nyilvánvalóan lesz még folytatása is, mivel néhány igen fontos szakterületen a kooperációs körök még nem alakultak meg. Ez a tény csonkává teszi a kalauz alapján kirajzolódó képet, megnehezíti a végzett és végzendő munka lemérését, az eredmények, esetleges tévedések regisztrálását, ami egyébként is nagy felelősség. Valamely alaposan átgondolt, jól szervezett, sok szakembert mozgósító, hosszú éveken át tartó, lelkiismeretes tevékenység bírálatával szemben a minimális követelmény az, hogy a bíráló is mélyedjen el az egyes problémákban, ismerje meg a részleteket, a tények ismeretében vesse fel az alternatív megoldások lehetőségét. Bírálat helyett tehát inkább néhány probléma felvetésével igyekszünk a gyűjtőkori rendezés jelentőségére felhívni a figyelmet.

Első kérdésünk, hogy a használó szempontjából milyen könnyítéseket jelent a könyvtári gyűjtőkörök kibontakozó rendezése? Teljesebbé és hozzáférhetőbbé válik-e a rendelkezésre álló szakirodalom? Az, hogy egy szakterület irodalmának gyűjtése nem egyetlen könyvtár feladata, nyilván megosztja a terheket, ami által teljesebbé válhatik a gyűjtés. Ennek azonban előfeltétele, hogy a kooperáció úgyszólván mindennapos, gyakorlati feladattá váljék, valósuljon meg a deziderátumok kijelölésétől kezdve a rendelés perpektuálásáig. Ezt a kooperáló könyvtárak adminisztratíván is közös beszerzése tudja csak megvalósítani. Lehet, hogy a fejlődés iránya erre mutat; a rendelkezések értelmezése és az egy szakterületen kooperáló könyvtárak nagy száma azonban ezt nem valószínűsíti. A gyűjtőkori megosztással kapcsolatos feladatvállalás mértéke, a részt vevő könyvtárak kijelölése egyébként is olyan kérdés, mely régebben is sok vitára adott alkalmat. Kutatóintézeti, tanszéki könyvtárak bevonása a kooperációba vitatható értékű, mivel gyűjtési érdekeltységük gyakran változik, másrésztől a gyűjtött anyag hozzáférhetősége, kikölcsönözhetősége is sok esetben kérdéses. Ilyen szempontból az egyetemi könyvtáraknak a tanszékeknél kihelyezett anyaga is ebbe a kategóriába esik. A külföldi gyakorlatlól eltérően, amely szerint minden gyűjtőkori rendezés a nagy nyilvános könyvtárak gyűjtési tevékenységére épül, a gyűjtőkori kooperációnak új változatát igyekszünk megvalósítani Magyarországon. Ennek számos oka és indoka lehet, közöttük talán a legkézenfekvőbb, hogy egyes, igen fontos tudományterületek — idetartoznak a természettudományok és az alkalmazott tudományok bizonyos ágai — nagy központi gyűjteményei nem alakultak ki hazánkban, és nagy általános gyűjtőkörű könyvtáraink egyes tudományterületek irodalmának gyűjtését nem tekintették főgyűjtőkörükhöz tartozónak.

A gyűjtőkori atomizáltságnak okai talán világosak, de a ténybe a használók igényeit többé-kevésbé ismerő könyvtárosnak nehéz belenyugodnia. A szakirodalom olvasója alapjában véve nem kooperációt igényel, hanem azonnali kiszolgálást.

A második kérdés, amely a kalauz átnézése során felvetődik: vajon a gyűjtőkori rendezés nem túlságosan „könyvközpontú-e”? A szakterületi beosztás részletessége mintha erre utálna. Ez a beosztás ugyanis kizárólag monográfiák, disszertációk, kutatási jelentések stb. esetében használható. A tudományos folyóiratok átfogóbb tartalmúak, a gyűjtőkori meghatározás szempontjából ilyen részletességre nincs szükség. Ugyanakkor a folyóirat rendelések koordinálása, az ország folyóirat bázisának növelése a tudományos és szakkönyvtárak legfontosabb feladata. Felesleges itt szót ejteni a folyóiratok jelentőségéről és arról, hogy napjainkban a tudományos kutatás, a műszaki fejlesztés legfontosabb szakirodalmi dokumentumbázisát jelentik. Az országos folyóiratellátottság számszerűen impozáns méretű. A KMK adatai szerint mintegy 117 000 folyóirat évfolyam (kötet) érkezik évente könyvtárainkba; ezek 14 255 folyóiratcímét jelentenek. Az utóbbi adat nem pontos, mivel a csere útján szerzett folyóiratok nem foglaltatnak benne ebben a számban. Ugyancsak a KMK becslése szerint a külföldi folyóiratok zöme átlagban 3,5–4 példányban jár a könyvtárakba. Ez az átlag nem jelenti azt, hogy bizonyos folyóiratok csupán egyetlen könyvtárba járnak, mások pl. a svájci Technische Rundschau, vagy a tudományos folyóiratnak csak jóindulattal nevezhető National Geographic Magazin 80–120 könyvtárba is jár. A folyóirat megoszlás kérdése rendkívül bonyolult. A gyűjtőkori rendezés sem végleges megoldás; megvizsgálása viszont nagyon időszerű. Meg kell kérdeznünk, bármilyen kényelmetlen is, hogy átfogó tudományterületek folyóiratainak és ritkábban használt dokumentumainak központi gyűjtése a megfelelő reprográfiai szolgáltatások és tájékoztató eszközök birtokában nem lenne-e gazdaságosabb? Számos külföldi országban, felismerve a központi kölcsönző könyvtárak előnyeit, már régebben erre az útra tértek.

Vitathatatlan, hogy a gyűjtőkör rendezésére irányuló jelenlegi kísérletek előrelépést jelentenek. Akadékoskodás a számonkérés, bár itt-ott hiányérzetünk támad: például miért nem szerepel a felsorolásban a KMK könyvtára, pedig ez a könyvtárügy, bibliográfia és dokumentáció legfontosabb tudományági szakkönyvtára; az építőművészeti irodalom gyűjtéséről miért nem esik szó stb. A szembeűnő azonban mégis csak az, hogy jó munkát tükröz a gondosan összeállított, bizonyára jól használható kiadvány.

Szentmihályi János

Kitüntetések

A művelődésügyi miniszter az 1970. évi pedagógus nap alkalmából dr. Koczka Jánosnak, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum osztályvezetőjének AZ OKTATÁSÜGY KIVÁLÓ DOLGOZÓJA; Klein Róbertnek, a Színház- és Filmművészeti Főiskola könyvtárvezetőjének, dr. Kolos Miklósnak, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem h. könyvtárigazgatójának, dr. Varga Zoltánnénak, a debreceni Egyetemi Könyvtár h. igazgatójának A SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT kitüntetését adományozta; DICSÉRETBEEN részesítette Bertók Lászlót, a pécsi Tanárképző Főiskola könyvtárosát, Horánszky Nándort, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum tudományos munkatársát, Kiss Ibolyát, a kisvárdai Császy László Gimnázium és Szakközépiskola könyvtárosát; a KIVÁLÓ DOLGOZÓ címet adományozta Klug Ferencnek, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem osztályvezetőjének és Sass Lászlónénak, a Műegyetemi Könyvtár fotolaboratórium vezetőjének.

A művelődésügyi miniszter az országos népművelési konferencia alkalmából a konferencia előkészítésében végzett kiemelkedő munkájukért Futala Tibort, a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárosztályának főelőadóját, Sallai Istvánt, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ fősztályvezetőjét és Takács Miklóst, a Szombathelyi Megyei Könyvtár igazgatóját DICSÉRETBEEN részesítette.

Pályázat

Az Országos Széchényi Könyvtár pályázatot hirdet a katalogizáló osztályon betöltésre kerülő főkönyvtárosi (tudományos munkatársi) állásra. Feltétel: orosz vagy más szláv nyelvből oklevél, legalább két nyugati nyelvből passzív ismeret, címleírói gyakorlat.

A körzeti és a járási-városi könyvtárak vonzási köre

A körzeti könyvtárak azért jönnek létre, hogy a működési területükön, az aprófalvas vidékeken élő lakosság könyvtári ellátását magas színvonalon végezzék. A főfoglalkozású könyvtáros, a nagyobb könyvállomány, a korszerű elhelyezés stb. nemcsak a körzet székhelyén élő lakosok, hanem a körzetbe tartozó falvak olvasni vágyó lakosságát is hivatott kiszolgálni. A körzet olvasói *közvetlenül* a központi könyvtárba is beiratkozhatnak és ott ugyanolyan szolgáltatást kapnak, mint a székhely lakosai. Az előnyök miatt a rövid nyitvatartású kisközségi könyvtárakkal szemben a körzeti könyvtár minden bizonnyal nagyobb vonzóerőt gyakorol a lakosságra. Ez a vonzás elsősorban azokra hat, akik valamilyen más célból felkeresik a központi települést, tehát az odajáró dolgozókra, tanulóokra vagy azokra, akik vásárlási, értékesítési célból, továbbá egyéb ügyes-bajos dolgaik intézése végett járnak ott. A körzeti könyvtár székhelyének kiválasztása akkor jó, ha már kialakult vagy kialakulóban van természetes vonzási, például ha a körzet székhelye azonos a közigazgatási, termelőszövetkezeti, iskolai, kereskedelmi ellátási stb. központtal. Ez ma még nem mindenütt van így, de a fejlődés ilyen irányba tart.

Kialakult vonzási körük van viszont a járási székhelyeken működő járási-városi könyvtáraknak. Helyes volt az az elképzelés, melyet a könyvtárügy irányítói az elmúlt években így fogalmaztak meg: *a körzeti, járási, megyei könyvtárak a területükön élő lakosok központi könyvtárai is, és a terület összes lakosát szolgálniuk kell.* A most kibontakozó közigazgatási átszervezések és — reméljük — az ezeket követő körzeti könyvtári fejlesztés idején időszerű ezt a gondolatot újra felvetni.

Van-e valamilyen vonzó hatásuk a körzeti, a járási-városi könyvtáraknak a hozzájuk tartozó települések lakosságára, s a központi könyvtárak milyen szolgáltatásait veszik igénybe? — ezt a problémát vizsgáltuk meg három könyvtárban.

Az *Ugodi Körzeti Könyvtár* 1963-ban kezdte meg tevékenységét, megelőzve a közigazgatási, gazdasági, iskolai stb. összevonásokat, melyek az idén fognak megvalósulni. Jelenleg csak a körzeti könyvtárhoz tartozó egyik községből járnak át a felsőtagozatos tanulók Ugodra. Kereskedelmi szempontból sincs a helységnek különösebb vonzási, esetleg a nagyobb iparcikk boltja és a Tüzép telepe miatt keresik fel a körzetből. A székhely kívánatos funkciói tehát még nem alakultak ki, mégis, az 1969. évi 532 beiratkozott olvasóból 56, az olvasók 10,3%-a nem helybeli lakos. Életkor szerinti megoszlásuk egy százalék eltéréssel megegyezik a helyi olvasókéval, kivéve a 20—24 év közötti kategóriát: ez csak egy fővel, 2,5%-os arányban van képviselve. A foglalkozást vizsgálva azt látjuk, hogy a parasztság teljesen hiányzik, viszont a könyvtár összes szellemi foglalkozású olvasójának 23,8%-a vidéki lakos. A munkás, tanuló és egyéb foglalkozásúak 11,5, illetve 11,2 és 11,4%-a vidéki.

Az említett község az országos településfejlesztési tervek szerint az *alsófokú központ* funkciót tölti be az átszervezés után. A végleges tervek szerint 5 település 4567 lakosát látná el alapvető szolgáltatásokkal. Ha ez megvalósul és kialakulnak a szükséges intézmények, központi hivatalok, erősen megnövekedik a lakosság odaáramlása, s ez önmagában is megnöveli a vidéki olvasók számát a körzeti könyvtárban. Természetesen nem elégedhetünk meg csak a spontán növekedéssel, ezt a folyamatot megfelelő propagandával és egyéb módon is elő kell segítenünk.

A másik vizsgált község — Devecser — már a következő kategóriába tartozik, vagyis *kiemelt alsófokú központ*. Jelenleg még járási székhely, de ez a funkciója a közeljövőben megszűnik, mert a járási tanács az iparilag fejlettebb Ajka városba költözik. A devecseri könyvtár épülete, felszerelése az egyik legkorszerűbb a környéken, nem véletlen tehát az a vonzás, amit a környék lakosságára, olvasóira gyakorol. Bár járási könyvtár, de vonzósugara nem terjed ki az egész járásra, mert az ajkai városi, a sümegi volt járási — jelenleg körzeti — könyvtár, de a tapolcai és a pápai járási könyvtár is „szív fel” olvasókat a járás területéről. Az idevágó adatok szerint a devecseri könyvtár 802 tizennégy éven felüli olvasójából 188 (23,4%) a vidéki. Legtöbbjük tanuló, illetve szellemi foglalkozású dolgozó, az e kategóriákba tartozó olvasók 34,9, illetve 32,6%-a. A könyvtár mezőgazdasági és ipari dolgozó olvasóinak 29,4 és 15%-a vidéki. A viszonylag magas arányok elsősorban a könyvtár már említett korszerűségének köszönhetőek. Ugyanis a községben nem működik nagyobb ipari üzem, ahova vidéki dolgozók is járnának, középiskolája is csak egy van, nem magas tanulói létszámmal.

Középfokú ellátási funkciót tölt be a Pápai Járási és Városi Könyvtár. A város hagyományai, adottságai révén — ipari, kereskedelmi, iskolai központ — régtől fogva

A Pápai Járási Könyvtár felnőtt kölcsönzője

természetes központja a vidéknek. Az 1952-ben megalakult járási könyvtár tehát természetesen illeszkedett be ebbe a központi, területi funkcióba. S a tapasztalat azt mutatja, hogy a könyvtár szolgáltatásainak bővülésével, színvonalának emelkedésével egyre jobban vonzza a vidéki lakosságot. 1956-ban pl. az 1114 olvasóból csak 50, azaz 4,5%-a volt vidéki lakos, 1969-ben pedig már 463, a beiratkozott olvasóknak 21,3%-a. Az említett két évszám között az összes olvasók számának növekedése 185%-os, míg a vidéki olvasóké 926%-os volt. Tudjuk, hogy ez a jelenség kísérő következménye az elmúlt évtized alatt végbement társadalmi mozgásnak. A városba vágás, a magasabb művelődési igény jelentkezése a másik oldal, amely megnövelte a járási könyvtár vidéki olvasóinak a számát. A vidéki olvasók közül a legtöbb itt is a tanuló (az összes tanuló 25,7%-a). Ez természetes jelenség, mert jelenleg a középiskolai tanulók külső okok miatt is kénytelenek igénybe venni a közművelődési könyvtárak szolgáltatásait, és ez a kényszer fokozottan áll a vidéki, falusi tanulókra.

Második helyen szintén a szellemi foglalkozású olvasók állanak, a kategóriabeli olvasók 21,1%-a közülük kerül ki. Mezőgazdasági dolgozó viszont egy sincs a vidékiek között. A vidéki ipari fizikai dolgozók részesedése az olvasótáborban csak 14,1%-os, ez a tény azt mutatja, hogy a nagyobb ipari üzemek (Textilgyár, Elekthermax) könyvtárainak az utóbbi években megnövekedett a vonzása, és az ott dolgozó vidéki munkások közül sok azokat látogatja.

A beiratkozott vidéki olvasók közül a kölcsönzésen kívül mind többen veszik igénybe a könyvtár egyéb szolgáltatásait is. A továbbtanuló pedagógusok rendszeresen jelentkeznek a könyvtárban irodalomért, használják az olvasótermet. A készülő szakdolgozatok nagy részéhez a könyvtár állítja össze az irodalmat, nyújt tájékoztatást a vizsgákra való felkészüléshez. Az évenként ismétlődő irodalmi előadássorozatokra kiadott 200 bérletből 25—30-at vidéki lakosok vásárolnak meg.

A felsorolt adatok bizonyítják, hogy a könyvtárak hatóköre nem korlátozódik a helyi lakosságra, hanem mind többen fordulnak hozzájuk a vonzási területükről. Ha az a néhány száz olvasó, aki jelenleg a könyvtárakat használja, nem is képvisel nagy arányt a könyvtár olvasótáborában, fel kell figyelni erre a jelenségre, mert olyan folyamatnak a kezdetét jelzi, melyet a következő években erősíteni fog a központi települések nagyobb arányú fejlődése, a művelődési igények növekedése, az utazási lehetőségek fejlődése stb., hogy csak néhányat említek azokból a tényezőkből, melyek ezt elősegítik. A pápai könyvtár esetében, ha csak a járás területét vesszük vonzási területnek, az itt élő 14 éven felüli lakosok 1,4%-a tagja jelenleg a könyvtárnak. Ha tovább bővülnek a közművelődési könyvtárak szolgáltatásai — zenei részleg, mikrofilmolvasó, másoló, esetleg dokumentációs szolgáltatások stb. — még több lakos jelentkezésével kell számolni.

A folyamatban levő közigazgatási, területi átszervezések és a könyvtári fejlesztés tennivalóinak meghatározása céljából, úgy gondolom, szükséges ezeket a tényeket is figyelembe venni.

Tóth Dezső

Molnár János zárszava a tanácskozáson (Vértés Elemér felv.)

Tanácskozás a közművelődési szaksajtóról

A Somogy megyei Tanács művelődésügyi osztálya által kezdeményezett és rendezett *balatoni beszélgetések*-en évenként a művelődésügy egy-egy időszériú kérdésének tárgyalását tűzik napirendre. Hírt adtunk róla, hogy 1967-ben a pedagógusok és a könyvtárosok találkozóját rendezték meg, az elmúlt évben pedig a tanügyi szaksajtó képviselőinek összejövetelére került sor. Ennek folytatásaként az idén a közművelődési lapok szerkesztőit és munkatársait hívták meg a *balatoni beszélgetések* ankétjára, majd utána megrendezték a *helytörténeti bizottságok* országos tanácskozását is.

A közművelődési lapok ankétját különösen időszerűvé tette a nemrég lezajlott közművelődési konferencia, amelynek határozatai számos közös feladatot rónak a szaksajtóra. A megbeszélések három napján *Sárdi Lajos*, a Művelődésügyi Minisztérium közművelődési főosztályának helyettes vezetője elnökölt. A megnyitót dr. *Várkonyi Imre*, a Somogy megyei Tanács elnökhelyettese tartotta. Ezt követően *Ács Ferencné* a Népművelés, *Páldy Róbert* a Könyvtáros, dr. *Karsai Károly* pedig a Népművelési Értesítő

szerkesztősége nevében mondott tájékoztatót.

A vitában résztvevő művelődési munkások és könyvtárosok megállapították, hogy a Könyvtáros nélkülözhetetlen segítőtje a mindennapi könyvtárosi munkának (*Balogh György*). Többen kívánságaiknak is hangot adtak, így *Orosz Bertalanné* kérte, hogy a lap az eddiginél jobban kapcsolódjék a tanácsi irányításhoz, *Mezei György* javasolta, hogy rendszeresen közölje a lap a könyvtári szakma személyi híreit, például a kitüntetések mellett az új kinevezéseket, a fontosabb könyvtárügyi megbízásokat, a tudományos minősítések megszerzését és a fontosabb kutatási témák kidolgozását. *Szita Ferenc* a somogyi könyvtárosok nevében több szakmai vitát kért.

Az ankét zárszavát *Molnár János* miniszterhelyettes tartotta. Beszélt a sajtónak a vezetésben betöltött fontos szerepéről. Kiemelte, hogy az eddiginél tágabban kell értelmezni a közművelődési szaksajtó körét. A szaklapok alakítsanak ki modern, pontos szakmai terminológiát és azt terjesszék. Bizonyos alapvető dolgokról mindig kell beszélni, például a

szocialista eszmeiség erősítéséről. A szak-sajtónak közvetítenie kell a közművelődési problémákat az egész sajtóhoz. Jó lenne, ha például a szak-sajtó elemezné néha, hogy foglalkoznak a napilapok a közművelődéssel. Hogyan találja a nap-sajtó a tömegek számára a művészeti alkotásokat? Milyenek ítéljük a tévé és a rádió könyvismertetőit? Többet kell foglalkozni a közművelődés irányításának kérdéseivel, értékelje a sajtó az országos és a helyi vezetés eredményeit. Felszínen kell tartani a politikai és gazdasági vezetés művelődési feladatait, terjeszteni a közművelődési szakismereteket, következetesen követelni a színvonalas veze-

tést. Világossá tenni a helyi vezetés számára, hogy mi egy-egy intézmény, vagy intézményrendszer helye pl. a megye életében. Az eddiginél következetesebben kell törekedni a nemzetközi tapasztalatok elemzésére is. A Könyvtári Figyelő például igen jól látja el ezt a feladatát. Kísérje figyelemmel a szak-sajtó, hogy jók-e az utasítások, megvalósulnak-e? A közművelődési lapok egy részének jellege csupán ismertető célzatú, alig van bennük problémafeltárás, valóságos vita. *Erősíteni kell az értékelő, bíráló jelleget.* Támogassa a szak-sajtó a közművelődés egészében jelen levő megújulást!

MAGVETŐ KÖZSÉGI KÖNYVTÁR

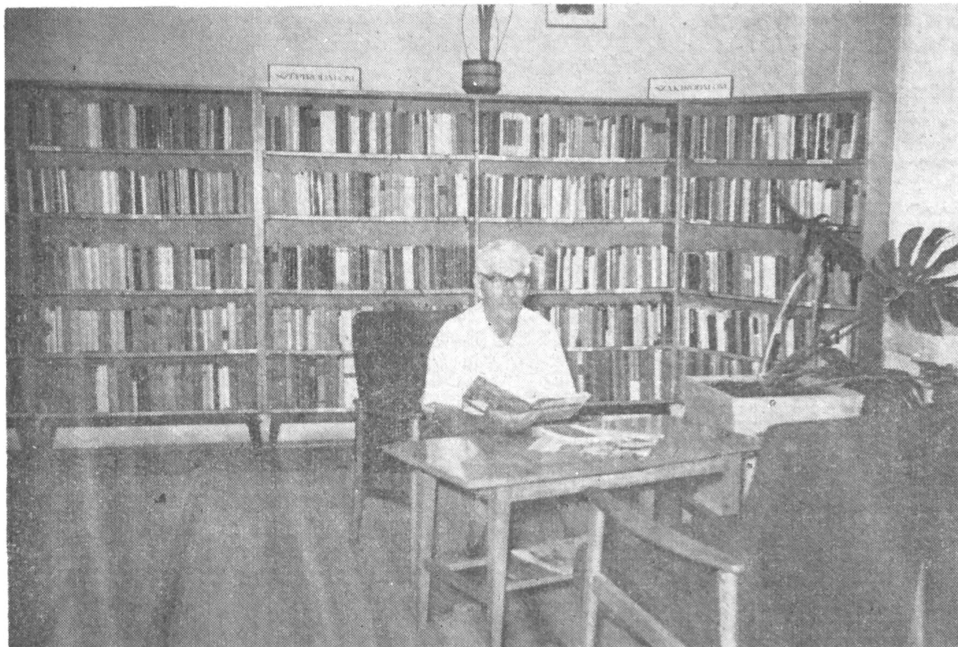
Látogatás Lőrinciben

Hatvantól északra, a *Mátra* lábánál fekszik a község. A neve *Lőrinci*, de hozzá tartozik *Selyp*, *Petőfi-bánya* és a *Mát-ravidéki Erőmű* is. A tíz és félezer emberből 5600 él az anyaközségben, Lőrinciben. A gyárakban külön üzemi könyvtárak vannak, a községi könyvtár főleg a községet és *Selypet* látja el olvasnivalóval. Az új könyvtár 1969. augusztus 20-án nyílt meg, a régi iskolaépületben, amelyik helyett újat építettek. Alapterülete 142 négyzetméter, 1969 végén 1486 beiratkozott olvasója és 11 600 kötet könyve volt.

A községi tanács tataroztatta a régi is-

kolát és alakította könyvtárrá. A berendezést a Heves megyei tanács adta. A 120 négyzetméteres kölcsönző és olvasóterem parkettázott, négy színű futószőnyeg borítja, a bejáratnál modern térelválasztó ráccsal kis előteret alakítottak ki, ahol télen le lehet vetni a kabátot. A rácsot virágok, dísz tárgyak teszik hangulatosabbá, a polcokat körben a falak mentén helyezték el, a termet közepén keresztbe fordított könyvállványok két részre osztják. A helyiségben asztalok, mindegyiknél csak két fotel, hogy az olvasók kevésbé zavarják egymást.

A Selyppel egybeépült Lőrinci község

három kilométer hosszan kanyarog az út mellett. A régi könyvtár a két település határán volt. Most, hogy az új Lőrincibe került, Selypről néhányan — főleg az idős emberek — nehezen tudnának ide eljárni. Ezért 1970. január 2-án a régi könyvtárral szemben levő művelődési házban fiókkönyvtárat nyitottak. Nyolcszáz kötetet vittek oda, éppen csak annyit, legyen annak a néhány olvasónak, aki nem tud, vagy nem akar eljönni az új könyvtárápületig. A fiókkönyvtárban egy tiszteletdíjas, nyugdíjas asszony kölcsönöz, hetenként egyszer, csütörtökön délután 3-tól 6-ig.

A nagykönyvtárat *Sándor Andrásné* vezeti. Az a típus, aki nem csak könyvtárosnak, hanem tudatosan népművelőnek vallja magát, s eszerint végzi a munkáját is. Valószínűleg ennek köszönhető például, hogy *szaporodnak a községben a könyvtár szervezésében lezajló rendezvények*. Ebben az évben — júniusig — tizenkilencet tartottak. Szerepelt például Lőrinciben a *Heves megyei irodalmi színpad*, vidám írásköböl összeállított műsorával, előadás hangzott el, amelynek témája benne van a címében: *Diák-szerelem — bírói szemmel*. Februárban *dr. Anghy Csaba* professzor járt a lőrinci könyvtárban, s az olvasók kérésére a nyulakról beszélt. (Sok nyúltenyésztő él a községben.) Ezt az estét a könyvtáros — van hozzá elég szakkönyve — *rögtönzött kiállítással kötötte egybe*.

Jól együttműködik a könyvtár a községi társadalmi szervezetekkel is. (És fordítva szintűgy, a szervezetek a könyvtárral.) A *Lenin-estet* a községi pártszervezettel közösen rendezte, a műsort a KISZ ifjúsági klubja adta. A *Földműves Szövetkezet* is gyakran fizeti az előadások költségét.

Sándor Andrásné két gyermekklubot is vezet. Egyiket az V—VI., a másikat a VII—VIII. osztályosoknak. Havonta egy-egy foglalkozást tart nekik, ezeken 35—40 gyermek van együtt. Tavasszal például vetélkedőt rendeztek az évfordulók tiszteletére. Érdeemes szólni a módszerről. Nem úgy zajlott le, hogy összejöttek a gyerekek, feleltek a kérdésekre, s ki mit tudott, aszerint győzött, vagy nem győzött. A vetélkedő előtt a könyvtáros — amellet, hogy könyveket is ajánlott a felkészüléshez — összehívta a kisdiakokat, felolvasott nekik olyan művekből, amelyekre a gyermekek figyelme esetleg nem terjedt volna ki. Ezt követően lemezeket hallgattak együtt, sőt, filmvetítéseken vettek részt. Ezután került sor a vetélkedőre.

A könyvtár hivatalos neve: *Magvető Községi Könyvtár*. Erre a látogatásra a Magvető Könyvkiadó kocsiján érkezünk Lőrincibe, Fábrián Zoltánné propagandistával együtt. A kocsiból két könyv-

csomag is előkerült, 100 kötet, a kiadó újabb ajándéka. Közük voltak az 1970-es könyvhét könyvei és néhány közelmúltban megjelent kötet. Csak mutatóban a címekből: *Illés Endre: Krétarajzok, Szép versek 1969, Kolozsvári Grandpierre Emil: Párbeszéd a sorssal, Forgács László: Tudatosság és költőiség, Agh István: Rézerdő, Kalász László: Parttól partig*.

A könyvtár kapcsolata a kiadóval 1969 elején kezdődött. A Magvető a járási könyvtárnak ajánlott fel könyveket, azzal a kikötéssel, hogy ipari településre juttassák el őket. A járásnál azt tanácsolták, adják Lőrincinek. A kiadónak az az ötlete támadt, hogy ha ez a könyvtár elfogadja, akkor legyen továbbra is a Magvető pártfogoltja, s a nevében is jelezze ezt. Ennek a kapcsolatnak a létrejötte is sietette talán egy kicsit az akkor már napirenden levő új könyvtár helyének kijelölését, és mielőbbi megnyitását. *1969-ben a Magvető 20 000 forint értékű könyvet juttatott el Lőrincibe*, s könyvjuttatáson kívül évente két műsor, általában író-olvasó találkozó rendezését is vállalta. Június 12-én, a legutóbbi ilyen alkalommal, *Baranyi Ferenc és Szeberényi Lehel* volt a Magvető költségén a lőrinciek vendége. A helyi Földműves Szövetkezet számlájára is válogathatott saját belátása szerint a könyvtáros hétezerért.

— A többi könyvet milyen pénzből veszik?

— *Evi tízezer forintot ad a községi tanács könyvvásárlásra a költségvetésben, a községfejlesztési alapból pedig öt-ezeret kapunk.*

A polcokon a könyvállománynak csak mintegy a felét találjuk. 5—6000 kötet van kinn rendszeresen az olvasóknál. Mindezek után talán érthető, hogy a könyvtár az idén — nem egészen egy évvel a nyitás után — benevezett a „Kiváló könyvtár” pályázatra.

A megyei könyvtár pedig rendszeresen beköti az elhasználódott könyveket. A múlt évben például 800 (!) könyv életét hosszabbították meg a lőrinci könyvtárnak.

Még egy dolgot hadd említsünk meg: a tisztaságot. Az úgynevezett patika-tisztaságot, a kiállítótermek rendjét láttuk a lőrinci könyvtárban, s a jelek szerint így van ez mindig. Hallottuk, előfordult, hogy Lőrinciben a gyerekek levetették az előtérben a cipőjüket, mert nem mertek cipőstől rálépni a parkettra. Valószínűleg egyedi eset, de ennek nem szabad megismétlődnie. Sem Lőrinciben, sem máshol. A könyvtár használatára is tanítani kell az embereket. Rendet kell csinálni a fejekben is, ha kell, hát egy

kis könyvtári rendetlenség árán. A könyvtár otthon legyen, százszor inkább lakószoba, mint kiállítási helyiség. Persze mindezek ellenére a lőrinci könyvtárba öröm bemenni, olyan hely, ahol az ember nem veszi észre az idő múlását. Ezt igazolja az olvasók száma is.

Amikor elbúcsúztunk, még sokáig látuk az útról a kiírást: Magvető Községi Könyvtár. Noha a tábla téglalap alakú,

egy kört juttatott az eszünkbe. Ez a kör egy könyvkiadótól indul, egy könyvtáron keresztül halad az olvasóig, s tőlük visszakanyarodik a véleményekkel és a kívánságokkal a kiadóhoz. Szimpatikus kör. Olyan, amelyek az egyéb formákkal, ötletekkel, tevékenységekkel együtt alkalmas arra, hogy hazánk lakóinak olvasó néppé válását meggyorsítsa.

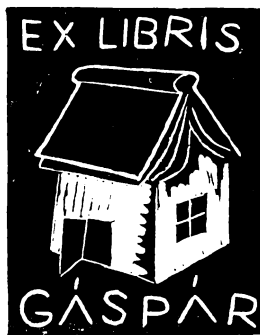
M á t y á s I s t v á n

KÜLFÖLDI ÚTTAL jutalmazott a SZOT 25 kiemelkedő munkát végző népművelőt. A jutalomutazásban 10 főhivatású, illetve társadalmi munkás szakszervezeti könyvtáros vett részt. A csoport július 22. és július 27. között 6 napig Moszkva nevezetességeivel ismerkedett, és a könyvtárosok szakmai programként látogatást tettek az Állami Lenin Könyvtárban is.

LIPTÁK PÁL festőművész, a Békéscsabai Megyei Könyvtár Kossuth-díjas könyvtárigazgatója július hónapban Pozsonyban állította ki 23 temperaképét.

A REVISTA BIBLIOTECILOR, a Román Népköz-társaság könyvtári folyó-

irata ezévi 5. számában bő tájékoztatást közöl Ioana Rates tollából a magyar könyvtári szaksajtóról. A cikk foglalkozik a Könyvtáros kialakulásával, profiljának változásaival, lapunk szerepével és számos cikkünket említi példaként folyóiratunk rovatainak és tartalmának érzékeltetésére. Említést tesz a cikk a többi könyvtári szaklapról is, így a Könyvtári Figyelőről, a Magyar Könyvszemléről, az Új Könyvről, a Könyv és Nevelésről, az Orvosi Könyvtárosról és a Tudományos és Műszaki Tájékoztatásról, mint az egyes könyvtári munkaterületek szaklapjairól.

Bor István ex librise

A helytörténeti munka és a könyvtárak

Az Országos Népművelési Tanács gondozásában figyelemreméltó kiadvány foglalja össze az *Országos Helytörténeti Bizottság* feladatait a helytörténeti munka eddigi tapasztalatainak tükrében. Szerzője, *Székelgy György* azokat a tényezőket ismerteti, melyek e bizottság létrehívását immár halaszthatatlanná tették. A kiterjedt és egyre szerteágazóbb helytörténeti kutatás és széles körű publikációs tevékenység, az ezekre támaszkodó helytörténeti ismeretterjesztő munka tartalma, módszerei, szervezeti keretei, értékelése gyakran *ellentmondásosak*, néha teljesen szembenálló nézeteket tükröznek. A helytörténetet *kutatók tábora hasonlóképpen sokrétű*. Hivatásos történészek s a nemes értelemben vett műkedvelő történéskutatók, köztük tanárok, muzeológusok, de műszakiak, jogászok, tanácsi dolgozók is szorgalmas művelőivé váltak a helytörténeti kutatásnak. (Könyvtárosok nem volnának közöttük?) Foglalkozásuk, történeti szakképzettségük különböző szintje azonban máris magában rejti történetiszemléletük, kutatási módszereik stb. különbségességét. Bonyolítja a helyzetet, hogy a történettudomány éppen napjainkban gazdagodik a komplex módszerekből adódó legkülönfélébb ágazatokkal, s teremt gyümölcsöző munkakapcsolatot a legkülönözőbb tudományágakkal és művelőkkel. Így a helytörténeti kutatók tábora a néprajz, a népnyelv, a népzene bűváraival, a munkásmozgalom-történet, a falutörténet és a szociográfia kutatóival is bővült. Kétségtelen, hogy e csoportok bekapcsolódása a helytörténeti munkába nemcsak színesebbé teszi azt, hanem egyenesen nélkülözhetetlen. E sokarcú tábor léte azonban csak aláhúzza az Országos Helytörténeti Bizottság egyik fontos feladatát, miszerint emelni kell a helytörténészek történettudományi műveltségét, elméleti és módszertani felkészültségét.

A beszámolóból képet kaphatunk a helytörténeti kutatómunka vidéki szervezeteiről, kezdeményezéseiről, s tudományos bázisairól (pl. az ELTE új- és legújabbkori magyar történet tanszéke, az Állam- és Jogtudományi Kar statisztikai tanszéke). Beszámol továbbá a helytörténet művelése nyomán keletkező *lokalpatriotizmus* helyes vagy éppen negatív elemeit tartalmazó vonásairól s több olyan tényezőről, mely a bizottság létrehozását, elvi irányító s koordináló munkáját indokolja.

A beszámoló összefoglalja azokat az elvi, módszertani és szervezési feladatokat, amelyek a bizottságra hárulnak. Ez felőleli többek között az *intézményekkel való együttműködés*, a szakmai ellenőrzés, a publikációs lehetőség megteremtésének kérdéseit. Gazdag, érdekes program bontakozik ki, helyes szemlélettel, megvalósítható célkitűzésekkel. Egy dologgal azonban feltétlenül vitatkoznunk kell. Szakmai elfogultság nélkül állíthatjuk, hogy ez a munka sem jelzi azt a szerepet, amelyet ebben a rendkívül szerteágazó s annyi intézményt s tudományágot magában foglaló mozgalomban a *könyvtáraknak* jelentőségükhöz és lehetőségeikhez mérten *be kell tölteniök*. Ez sajnálatosan meglátászik a közelmúlt honismereti-helytörténeti gyakorlatában is, annak ellenére, hogy több helyen szinte kizárólagosan a könyvtárak a gondozói a helyismereti munkának. *A kiadvány nem tesz említést a könyvtárak eddigi helytörténeti tevékenységéről*, s bár általában fontosnak tartja a könyvtárak tevékenységét, de *feladataikat nagyon szűkkeblűen határozza meg*. Ez annál is feltűnőbb, mert sok könyvtár már most túllépett az itt vázolt helytörténeti munkakereteken. Vitatkozni lehet azon is, vajon a honismereti kluboknak kell-e képezniük a helytörténeti kutatás és ismeretterjesztés bázisát? (5.1.) E klubok vitathatatlanul fontos szerepet tölthetnek be mind a gyűjtés, mind az ismeretterjesztés munkájában, de *sakirodalmi* — s így lényegében működési — *bázisuk csak könyvtár vagy múzeum, esetleg levéltár lehet*. Semmiképpen nem mondhatnak le a könyvtárak szervezési segítségéről s olvasótáboráról. Másutt utalás történik (8.1.) a helytörténeti munkára háruló gyakorlati feladatokra. Ennek megfelelően a településtervezés, a község- és városfejlesztés jó tervezése nem nélkülözheti a helytörténeti kutatások eredményeit s a helyi lakosság tudatára kifejtett ösztönző, mozgósító hatását. *Csak bázságos intézmények*, tehát könyvtárak, múzeumok, levéltárak válhatnak e munka bázisaivá s a helytörténeti bizottságokkal, klubokkal, esetenként a tömegszervezetekkel együttműködve fejthetnek ki a helyi feladatokhoz igazodó helytörténeti ismeretterjesztő tevékenységet, s adhatnak rendszeres és átfogó, sokoldalú tájékoztatást a helyi közigazgatási szerveknek feladataik, építő és tervező munkájuk elvégzéséhez. Ez a tevékenység enyhítené azt a vádat is, amely szerint a helytörténeti munka túlságosan egyoldalúan a múltba néz, nem segíti a jelen feladatainak megoldását, s ezért előtérbe kerülése nem indokolt. Kétségtelen, hogy az Országos Helytörténeti Bizottság feladatainak e gyűjtménye az adott terjedelemben talán nem térhetett ki megfelelő részletességgel minden tennivalóra, de sok jelenség figyelmeztet: a könyvtárak figyelemreméltó munkájuk ellenére a helytörténeti munkának csaknem perifériáira szorultak.

Csomor Tibor

AZ URBANISZTIKA IRODALMÁBÓL

Településtudomány — urbanisztika — településszociológia

- GALLÉ Tibor: *Várospolitikai Szerk.* — [1968], Hazafias Népfrent — Közalk. Szakszerv. 433 l. (Tanácsok könyvtára 2.)
- LETTRICH Edit: *Urbanizálódás Magyarországon.* 1965. Akadémiai, 83 l. (Földrajzi tanulmányok 5.)
- RENDES Lajos: *A városiasodás vizsgálatának néhány kérdéséhez.* 1965. = ÉKME Tud. Közlem. 1965. 11. köt. 1. sz. 91—107. l.
- SZABADY Egon: *A hazai urbanizáció tendenciáinak néhány sajátossága.* 1968. Munkaerő és Életszínvonal Terv. Biz. 33 l.
- SZELÉNYI Iván — KONRÁD György: *Az új lakótelepek szociológiai problémái.* 1969. Akadémiai, 212 l.
- Folyóiratcikkek*
- BAKÁCS Tibor: *Az urbanizáció higiéniés problémái.* = M. Tudomány. 1969. 1. sz. 5—11. l., ua. Városépítés. 1968. 3. sz. 7—12. l.
- BONTA János: *Építés, építészeti, urbanisztika.* = Valóság. 1969. 5. sz. 95—97. l.
- COMPTON, Paul: *A magyar városok belső vándorlási jellemzőinek többváltozós elemzése.* = Demográfia. 1969. 3. sz. 273—306. l.
- DÓZSA Artur — KÁDÁR Tibor: *Az akceleráció és urbanizációs vonatkozásai.* = Népegészségügy. 1969. 2. sz. 86—91. l.
- FARAGÓ Kálmán: *A társadalmi fejlődés hatása a városszerkezetre.* = Településtud. Közlem. 1966. 19. sz. 47—66. l.
- GERLE György: *A településhálózat tervezésének szociológiai kérdései.* = Városépítés. 1965. 5. sz. 31—32. l.
- GERLE György: *Az urbanizáció általános és hazai sajátosságai.* = Építésügyi Szemle. 1969. 3. sz. 82—84. l.
- GRANASZTÓI Pál: *Az életmód-változás és a településfejlesztés kapcsolatainak főbb településtudományi problémái.* = Településtud. Közlem. 1966. 19. sz. 14—24. l.
- GRANASZTÓI Pál: *Az életmódváltozás problémái a településtudományban.* Magyar Tudomány. 1966. 11. sz. 667—678. l.
- GRANASZTÓI Pál: *A modern városkép.* = Magyar Tudomány. 1964. 10. sz. 636—645. l.
- GRANASZTÓI Pál: *A hazai urbanisztika problémáiról.* = Társadalmi Szemle. 1968. 3. sz. 30—39. l.
- GYARMATI Miklós — MEDGYES László: *A társadalmi átrétegződés hatása a települések népesedésére és a lakásépítkezésekre.* = Vasi Szle. 1967. 1. sz. 51—67. l.
- GYARMATI Miklós — TURÁNI József: *Kísérletek az urbanizáció és a településfejlettség komplex vizsgálatára.* Megyei és Városi Stat. Ért. 1967. 1—2. sz. 43—66. l.
- HEGEDŰS Józsefné — NEMES Ferenc — SZÜCS István: *Városépítéssel szembeni elvárások szociológiai megközelítése.* = Városépítés. 1965. 3. sz. 29. l.
- HEGEDŰS [József]né BAKAI Jolán: *Településtudományi kutatás — településszociológia.* = Városépítés. 1965. 4. sz. 6—8. l.
- JÓCSIK Lajos: *Növekvő népesség — csökkenő agrárnépesség.* = Kortárs. 1967. 10. sz. 1616—1621. l.
- KERÉK Mihály: *Településeink a vándormozgalomban.* = Településtud. Közlem. 1966. 18. sz. 127—135. l.
- KISS István: *A településfejlettség és a foglalkozási összetétel.* = Városépítés. 1967. 4. sz. 23—25. l.
- KONRÁD György — SZELÉNYI Iván: *A „településszociológia” tárgyáról és időszerű kérdéseiről.* = Városépítés. 1968. 6. sz. 19—21. l.
- LUKÁCSY Róbert: *Települések városias jellegének kritériumai és vizsgálatási módszerei.* = Állam és Igazgatás. 1969. 9. sz. 842—850. l.
- MEGGYESI János: *Az urbanizálódás.* = Élet és Tud. 1969. 48. sz. 2259—2263. l.
- PERCZEL Károly: *A társadalmi változások hatása a településhálózatra.* = Településtud. Közlem. 1966. 19. sz. 25—46. l.
- PERÉNYI Imre: *A társadalmi fejlődés hatása a települések fejlesztésére.* = Településtud. Közlem. 1966. 19. sz. 9—13. l.
- PREISICH Gábor: *Szociológia a városépítés szolgálatában.* = Városépítés. 1965. 4. sz. 2—3. l.

SCHÖFFER, Nicolas: Új szerkezetek a jövőnek. A kibernetikus város. = Valóság. 1969. 7. sz. 81—90. l.

SZABÓ Dezső: A városi közlekedés és az urbanizáció egyes kérdései. = Műszaki Tudomány. 1969. 1—2. sz. 107—132. l.

ZOLTÁN Zoltán: Urbanizálódó ország. = Budapest. 1967. 1. sz. 26—27. l.

Településföldrajz

Magyar városok. (Szerk. Dallos Ferenc, Szabady Egon.) 1966. Közgazdasági, 750 l.

Magyarország településhálózata. = Magyarország gazdasági földrajza. Szerk. Radó Sándor. 1963. Gondolat, 57—68. l.

Település. [Településföldrajz.] = Magyarország gazdaságföldrajza. (Szerk. Bernát Tivadar.) 1969. Tankönyvkiadó, 83—103. l.

Települési viszonyok. = Magyarország természeti és gazdasági földrajza. (Szerk. Udvarhelyi Károly.) 1968. Tankönyvkiadó, 439—443. l.

Vidéki városaink. (Szerk. Borsos József.) 1961. Közgazdasági, 422 l.

Folyóiratcikkek

BELUSZKY Pál: A magyar városok központi szerepköre. = Statisztikai Szle. 1967. 6. sz. 543—563. l.

BOROS Ferenc: A magyar városhálózat új elemei. = Földrajzi Közlem. 1968. 3. sz. 251—266. l.

BOROS Ferenc: A település nagyság és az ellátó funkció közötti kapcsolat. = Földrajzi Ért. 1967. 2. sz. 239—250. l.

BRENNER János: A városi és a regionális fejlődés Magyarországon. = Valóság. 1967. 12. sz. 1—12. l.

FÖRIZS Margit — ORLICSEK József: Vidéki városaink funkcionális típusai. = Földrajzi Ért. 1963. 2. sz. 167—199. l.

HORVÁTH Lajos: A magyar településhálózat alakulására ható fontosabb tényezők. = Statisztikai Szemle. 1968. 2. sz. 193—209. l.

KÖSZEGFALVI György: Az ipar területi strukturája és a településhálózat összefüggései. = Építésügyi Szemle. 1969. 3. sz. 91—95. l.

A magyar településhálózat jövője. [Cikksorozat.] = Népszabadság. Vas. mell. 1969. szept. 7., 1970. jan. 11., jan. 18., jan. 25.

Magyarország gazdasági körzetbeosztásának néhány elvi és gyakorlati kérdése. [Írta] Krajkó Gyula, Péntes István stb. = Földrajzi Ért. 1969. 1. sz. 95—114 l.

MAJOR Jenő: A magyar városok és városhálózat kialakulásának kezdetei. = Településtud. Közlem. 1966. 18. sz. 48—90. l.

MENDÖL Tibor: Néhány szempont a hazai településhálózat vizsgálata, telepü-

léseink osztályozása és elhatárolása kérdéseiben. = Földrajzi Ért. 1967. 1. sz. 107—118. l.

PERCZEL Károly: A településhálózat helyzete és problémái. = Építésügyi Szle. 1969. 3. sz. 84—90. l.

PRINZ Gyula: A közlekedés és a településhálózat helyzetének kölcsönhatásai. = Építésügyi Szle. 1969. 3. sz. 95—98. l.

SÜMEGHY Mihály: A magyarországi középvárosok belső funkcionális tagolódása. = Területi Stat. 1968. 4. sz. 378—395. l.

WIRTH Gyula: Területi szerkezet és gazdasági növekedés = Területi Stat. 1969. 4. sz. 375—386. l.

ZOLTÁN Zoltán: „Rangrejtett” városok. = Élet és Tud. 1968. 17. sz. 780—784. l.

Városrendezés — városépítés — településfejlesztés

GRANASZTÓI Pál: A magyar városépítés problémája. = Az építészeti igézetben. 1966. Magvető, 28—44. l.

GRANASZTÓI Pál: Város és építészlet. 1960. Műszaki, 288 l.

GRANASZTÓI Pál: Történeti városközpontjaink reorganizációjának jellegzetes kérdései. = Építés- és Közlek. tud. Közlem. 1964. 1—2. sz. 37—84. l.

JAKAB Sándor: Település és közlekedés. 1961. Felsőokt. Jegyzetell. soksz. 41 l. (Az MTKI előadásorozatából 3953.)

MAKKAI László: A magyar városfejlődés és városépítés történetének vázlata. 1963. Tankönyvkiadó, 132 l.

PERCZEL Károly: A magyarországi regionális tervezés és a településhálózati rendszer fejlesztése. A regionális települési rendszer megvalósításának kérdései. = Perczel Károly — Gerle György: Regionális tervezés és a magyar településhálózat. 1966. Akadémiai, 77—344. l.

PERÉNYI Imre: A legújabb kor városépítésének elméleti és gyakorlati irányzatai. 1962. Tankönyvkiadó, 84 l.

PERÉNYI Imre: A racionális település és településhálózat kialakulásához vezető út. = A korszerű város. 1967. Műszaki, 147—176. l.

PERÉNYI Imre: Településtervezés. jav. kiad. 1963. Tankönyvkiadó, 467 (Városépítéstan 2.)

PERÉNYI Imre: Városépítés Magyarországon. = A városépítés története. Válogatott fejezetek a városépítés történetéből. 1961. Tankönyvkiadó, 314—323. l. Városrendezés Magyarországon. (Összeáll. Virágh Pál.) 1968. VÁTI, 27. 1., 41 t.

Folyóiratcikkek

BRENNER János: Megjegyzések a városépítés jövője és a jövő városépítése teóriáiról. = Városépítés. 1967. 5. sz. 4—5. l.

- ELIAS László: *Településtervezés.* = Állam és Igazgatás. 1968. 7. sz. 618—625. 1.
- FARAGÓ Kálmán: *A felszabadulás utáni városrendezés irányzatai.* = ÉKME Tud. Közlem. 1960. 5—6. sz. 75—104. 1.
- GAZDA Anikó: *Településfejlesztésünk és a népi műemlékvédelem.* = Városépítés. 1966. 6. sz. 23—27. 1.
- GERLE György: *Az országos településhálózatfejlesztési kerettervről.* = Építész. Szemle. 1969. 1—2. sz. 15—18. 1.
- GERLE György: *Régi városok — új gondok.* A városrendezés problémái. = Élet és Tud. 1967. 43. sz. 2038—2043. 1.
- GERLE György: *A területi rendezés az új mechanizmusban.* = Városépítés. 1967. 2. sz. 23—25. 1.
- GERLE György: *A területrendezési tervek megvalósításának problémái.* = Városépítés. 1969. 2. sz. 7—8. 1.
- GRANASZTOI Pál: *A magyar városkép.* = Műemlékvédelem. 1957. 1. sz. 7—19. 1.
- GRANASZTOI Pál: *A településtudomány önvizsgálata.* = Magyar Tudomány. 1969. 5. sz. 282—295. 1.
- GRANASZTOI Pál: *Városépítéstudomány időszerű értéktényezői.* = Valóság. 1967. 2. sz. 11—23. 1.
- GRANASZTOI Pál: *Városépítéstudomány néhány időszerű elméleti kérdése.* = Épít. és Közlek. tud. Közlem. 1967. 1. sz. 143—171. 1.
- HORVÁTH István: *A városstervezés néhány időszerű kérdéséről.* = Műszaki Tervezés. 1968. 6. sz. 39—40. 1.
- ILLÉS István: *A városrekonstrukció néhány elvi közgazdasági kérdése.* = Településter. Tájékozt. 1968. 1. sz. 20—25. 1.
- KÖSZEGFALVI György: *Országunk városhálózata fejlődésének és jövőbeli tervszerű fejlesztésének néhány kérdése.* = Területi Stat. 1968. 1. sz. 51—62. 1.
- PERCZEL Károly: *A magyar városhálózat fejlesztésének kérdései az Országos Városépítési Tanácskozáson.* = Városépítés. 1968. 5. sz. 9—14. 1.
- PONGRÁCZ Pál: *A városrendezés időszerű kérdései.* = Városépítés. 1968. 5. sz. 15—22. 1.
- REMÉNYI Péter: *Aminék az építkezést meg kell előznie: a közművesítés gondjai.* = Élet és Tud. 1968. 48. sz. 2287—2291. 1.
- TÓTH Ildikó: *Városépítés-szociológia.* = Élet és Tud. 1968. 28. sz. 1322—1325. 1.
- Mezőgazdasági jellegű települések.
Faluépítés, -rendezés**
- EPERJESSY Kálmán: *A falu a szocialista fejlődés útján.* = A magyar falu története. 1966. Gondolat, 266—283. 1.
- PERÉNYI Imre — FARAGÓ Kálmán — MAJOR Jenő: *Mezőgazdaság és településtervezés.* 1962. Műszaki, 212 1.
- A magyar falu építészete.* (Szerk. Károlyi Antal, Perényi Imre stb.) 1955. Műszaki, 202 1.
- Tanulmányok a mai faluról.* (Szerk. Zsarnóczai Sándor.) 1964. Kossuth, 252 1.
- Helyzetkép az ország községeiről.* [Kiad. a] Központi Statisztikai Hiv. 1963. (Szerk. Raskó József, Horváth Tibor.) 1968. Statisztikai, 583 1.
- Folyóiratcikkek*
- BELUSZKY Pál: *Falusi településeink osztályzása.* = Földrajzi Ért. 1965. 1. sz. 149—163. 1.
- BELUSZKY Pál: *Mezőgazdasági településhálózatunk jövőjéről.* = Valóság. 1966. 6. sz. 9—15. 1.
- HALÁSZ József: *Települések a szocialista községek igazgatási rendszerében.* = Állam és Igazgatás. 1969. 5. sz. 385—396. 1.
- HORVÁTH István: *Változások a falu társadalmi és kulturális életében.* = Pártélet. 1969. 4. sz. 63—66. 1.
- KATHY Imre: *A falu jövője.* 1—3. = Természettud. Közl. 1963. 3. sz. 97—101. 1., 4. sz. 154—157. 1., 8. sz. 350—354. 1.
- KOLTA János: *A falvak lakosságának foglalkozás szerinti átrétegződése.* = Földrajzi Ért. 1969. 2. sz. 215—226. 1.
- KOVÁCS Tibor: *A nagy községeké a jövő.* = Élet és Tud. 1969. 2. sz. 74—76. 1.
- ORDAS Iván: *Kisközségek közléről.* 1—2. = Jelenkor. 1966. 11. sz. 1029—1032. 1., 12. sz. 1125—1128. 1.
- PERCZEL Károly: *Gondolatok a szocialista faluhálózat kifejlesztéséről.* = Állam és Igazgatás. 1964. 9. sz. 785—797. 1.
- PERCZEL Károly: *Faluhálózatunk kifejlesztéséről.* = Valóság. 1960. 3. sz. 53—64. 1.
- PERCZEL Károly: *Szocialista falvaink jövőjéről.* A falutervezés új módszerei. = Valóság. 1960. 4. sz. 102—109. 1.
- PERÉNYI Imre: *A racionális településhálózat és a falu fejlesztésének kérdései.* = Alföld. 1968. 1. sz. 60—66. 1.
- TURÁNI József: *A községi, települések fejlődésének fő irányai és sajátosságai, fejlettségüknek és funkcionális típusainak vizsgálata.* = Területi Stat. 1963. 5. sz. 511—522. 1.
- ZOLTÁN Zoltán: *Mezőváros jellegű településeink korszerűsítése.* = Városépítés. 1967. 4. sz. 28. 1.
- ZOLTÁN Zoltán: *A magyar városfejlődés „kecskeméti útja”.* = Kiskunság. 1968. 1—2. sz. 110—118. 1.

Összeállította: Csomor Tibor

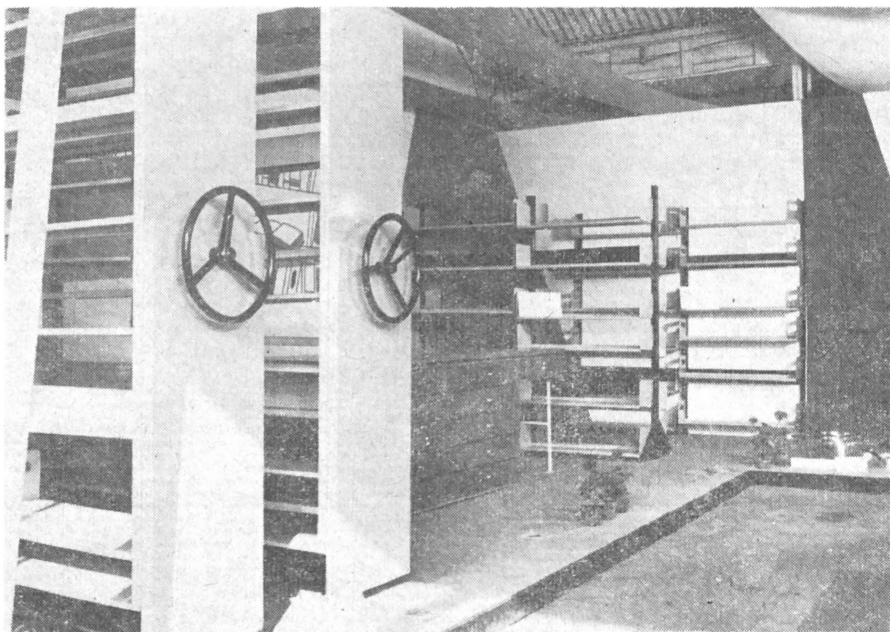
MINDENFAJTA KÖNYVTÁRI BÚTOROK

- Gördülő és rögzített, egy- vagy kétoldalas raktári és folyóiratállványok
- A szabadpolcos térben és az olvasóteremben szükséges fém-, ill. fém-fa kombinációjú bútorok, könyvszállító koszik
- Katalógus- és filmtároló-szekrények
- Mozgókönyvtárak berendezése, használt buszok átalakítása és teljes felújítása mozgókönyvtári célra
- Beépített raktári berendezések helyszíni szerelése villanszerelő munkákkal együtt
- Iskola- szertári, levéltári, múzeumi raktári berendezések készítése

rövid határidővel

**VASIPARI SZÖVETKEZET, BÉKÉSCSABA,
Petőfi út 4. Tel.: 11-603, 12-077.**

- Budapesti megbízott: Jenei Pál, Tel.: 344-002.

Könyv és nyaralás

Látogatás nyári napközis táborokban

Az átlag iskolás gyermek 10 hónapot, a napközis tanuló viszont — bár paradoxul hangzik — 20 hónapot tölt évenként az iskola falai között. Ő ugyanis a tanítási időn túl is kénytelen az iskolában, többnyire zárt teremben tartózkodni. Fokozott szüksége van hát a nyaralásra; a napfényre, levegőre, kikapcsolódásra, önfeledt játéokra, testi felfrissülésre, regenerálódásra!

Indokolt tehát megállapítanunk, hogy a nyári napközis táborokban a kulturális munka — ezen belül a minket elsősorban érdeklő könyvolvasás, olvasáspropaganda — nem elsődleges feladat és cél. Ha azonban meggondoljuk, hogy Budapesten mintegy 20 000 gyerek tölt nyaranként 4—6—10 hetet napközis táborban, akkor már joggal felvethetjük a kérdést: *kielégítő-e a táborok könyvellátottsága*, olvasó-nevelő munkája? Hiszen a testi regenerálódás is csak akkor lehet teljes értékű, ha a szellemi frissesség ébrentartásával párosul!

Kérdésünk megválaszolására, a teljességre való törekvés legminimálisabb igénye nélkül, pusztán véletlenül, alkalmasszerűen ellátogattunk néhány táborba, beszélgettünk egy-két gyermekkönyvtárossal, s rögzítettük tapasztalatainkat.

V. kerületi napközis tábor, Hárshegy: A tábori könyvtár állománya 125 kötet. A könyveket a Szabó Ervin Könyvtár központja adja letétbe. Az egyik altáborvezető egyúttal kultúrfelelős is; ő gondozza a könyveket. A könyveket a rajvezető tanár veszi kölcsön a tábori könyvtárból, szolgálata időtartamára ő felelős értük. Olvasásra elsősorban ebéd után, a csendespihenő alatt kerül sor. Rendszeres „olvasási versenyeket” tartanak ilyenkor; a három legjobban olvasó kispajtás bekerül a döntőbe. Jutalmuk, hogy a mikrofonba, az egész tábornak, hangosan felolvashatnak egy-egy mesét. Ugyanigy építik fel a „versmondási vetélkedő”-ket is. A három legjobb a mikrofon előtt is elmondhatja versét. A rajnaplókban ilyen bejegyzések olvashatók: „VII. 1. Mese: Tolsztoj: A farkas és a bárány” „VII. 3. Tolsztoj: Állatmesék.” „VII. 10. Olvasás az »Unatkozom, mit tegyek« c. könyvből.” Az egész nyáron át tartó „Tábori Olimpia” 7 sportága közül az egyik szellemi, ennek viszont részét képezik a különféle irodalmi, olvasási vetélkedők.

VII. kerületi napközis tábor, Hűvösvölgy: Tábori könyvtár nincs. Néhány Sztálin és Lenin kötet szomorkodik porosan a szekrényben, céltalanul. A kerületi Szabó Ervin gyermekkönyvtárral nincs kapcsolatuk. Négyszáz gyermek tartózkodik a táborban. Az egyik esős napon vers- és prózamondó vetélkedőt rendeztek... Ez minden, amiről beszámolhatunk.

IX. kerületi napközis tábor, Hűvösvölgy: Jól látható helyen, üveges szekrényben 103 kötet található. Egy — egész nyáron szolgálatban levő — tanárnő a könyvtáros. Naponta kétszer van „hivatalos” kölcsönzési idő, de bármikor jönnek hozzá, örömmel ad könyvet. A könyvet a gyermekeknek egyénekenként kölcsönzi, s ők haza is vihetik az olvasmányt. A könyvtári füzetbe beírja a kölcsönző nevét, iskoláját, a kölcsönzött mű címét és számát. A könyvvállománynak legalább ötven százaléka elhasznált, rongyos, „kötészeti selejt”. A kerületi gyermekkönyvtár segítségével az idén akarnak selejtezni, egyúttal szeretnének megállapodni egy, kb. 100 kötetes letéti könyvtár létrehozásában is. A könyvtáros-tanárnő évek óta vállal hosszú tábori szolgálatot, szinte név szerint ismeri a tanulókat, egyénekenként is foglalkozik velük a kölcsönzéskor.

XIII. kerületi napközis tábor, Margitsziget: Ennek a tábornak olvasó-nevelői munkájáról csak kiemelten, dőlt betűkkel lehet írni! A könyvekkel, irodalommal való foglalkozás a táborvezetőségnek szívügye. Külön, nagy méretű, izléses faliújság szolgálja az *intenzív olvasáspropaganda* célját. Ezen a táblán pontozással jegyzik az egész nyáron át tartó olvasás-vetélkedő eredményeit, valamint adnak hétről hétre új feladatokat a rajoknak, iskoláknak. Részlet a faliújságról:

OLVASS EL EGY MESÉT,
S IGAZOLJUK A PRÓBALAPODON!

MELYIK MESÉRE GONDOLSZ, HA A KÖVETKEZŐ SOROKAT OLVASOD?

(Itt két gépelt oldalon hat meserészlet következik.)

A FENTI RÉSZLETEKBŐL TALÁLD KI A MESÉK CÍMEIT!

Megfejtési határidő: VII. 10.

Egy másik faliújságrészlet:

MESE- ÉS KÉPREJTVÉNYEK MEGFEJTÉSE:

Táblázat:

Iskola neve	A tanuló neve	Egyéni pontszám	Az iskola pontszáma
-------------	---------------	-----------------	---------------------

Egy harmadik faliújságrészlet:

E HETI SPECIÁLIS KISDOBOS VAGY ÚTTÖRŐ FELADATOD:

Olvass el egy könyvet vagy egy mesét, és a rajban ismertesd társaiddal!

Mindezen felül a kerületi gyermekkönyvtárakkal szorosan együttműködnek: a gyermekkönyvtárak vidám vetélkedőket és mesefoglalkozásokat tartanak a táborban.

Mesepropaganda, vetélkedők, szókincsfejlesztés, fogalmazási készségfejlesztés, könyvismertetések — a margitszigeti Petőfi tábor ez irányú tevékenysége valóban példamutató! Táborvezető: *Nagy Károly*. Helyettese: *Kormosi Mária*.

XXI. kerületi napközis tábor, Csepel, Vízitelep: A kerületi Úttörőház 250 kötetet adott kölcsön a tábornak. Gépelt jegyzékkel, ez a jegyzék együttal katalógus is. A könyvtárfelelős nevelő a rajvezető nevelőnek adja kölcsön a könyvet, így jut el a gyerekekig. A kerületi Szabó Ervin gyermekkönyvtárakkal szoros a kapcsolatuk. A tábor hivatalos „Nyári program”-jában ez olvasható:

„A műsorokat... a művelődési ház... és a Főv. Szabó Ervin Könyvtár 17-es és 4-es gyermekkönyvtára adja. (Ezután az egyes foglalkozások időpontjának és műsorának felsorolása következik.)

Véletlenszerű és szűrőpróba-jellegű látogatásaink néhány tapasztalatát vázoltuk fel. Jóleső érzéssel nyugtázhadjuk, hogy *a könyv jelen van a legtöbb napközis táborban!* Néhány helyen példás gondnal végzik az olvasónevelő munkát. Másutt — mint pl. a VII. kerületi táborban — érthetetlen e feladat elhanyagoltsága! Okát elsősorban abban véltük fellelni, hogy rossz a tábor kapcsolata a kerületi gyermekkönyvtárral, vagy nincs is.

Pedig a gyermekkönyvtárnak is fölöttébb hasznos a szoros kapcsolat a nyári napközis táborral. Beszélgettünk a rákospalotai könyvtár és a Liszt Ferenc téri Gyermekkönyvtár vezetőjével. Mindketten elmondották, hogy tábori munkájuk egyik legnagyobb haszna az, hogy *öszre új olvasókat toborozhatnak* a tábori foglalkozások révén. Hiszen a táborban alkalma van a gyermekkönyvtárosnak 200—400—600 gyermekkel megismertetni a könyvet, az olvasás ízeit-örömeit, a gyermekkönyvtár címét, a beiratkozás feltételeit stb., stb. Igen jó ötlet például, hogy Rákospalotán a nyár folyamán egy-két tábori raj el-ellátogat a kerületi gyermekkönyvtárba, ahol — többek között — levetítik nekik a könyvtárról készült kis diafilmet. De a központ által kiadott kis diafilmet a táborokban is lehetne vetíteni! Soha és sehol nincs alkalma a gyermekkönyvtárosnak olyan „tömeges” könyvtárpropagandára, mint a nyári táborokban, melyekben több száz gyermek található együtt!

Örvendetes lenne, ha a következő években arról számolhatnánk be olvasóinknak, hogy a testi felüdülés mellett minden napközis táborban elmélyülten foglalkoznak a gyermekek kulturális nevelésével is, mindenütt jól felszerelt kis tábori könyvtárak működnek, s a gyermekkönyvtárak valamiképpen „jelen vannak” valamennyi táborban!

Győri György

Forintos Anna

rajza

Nyomozás egy régi olvasókör után

Még nem voltak honismereti szakkörök, amikor mint községi könyvtáros megírtam községünk történetét a felszabadulásig. Amikor aztán 1967-ben meg kellett szervezni a honismereti szakkört, nem térhettem ki a folytatás elől. Munkatársaim segítségével megírtam Aba község történetét 1945-től máig. Csak egyben hibáztam és éppen mint könyvtáros: abban, hogy — bár tudtam létezéséről — nem írtam meg az olvasókör történetét, habár annak tagjait ifjú koromban személyesen ismertem.

Ezt a mulasztást feltétlenül pótolni kellett, hogy a már készen levő helytörténeti krónika csorbát ne szenvedjen! Megindultam helytörténeti nyomozásra. A hirtelen berobbant téli időszak kedvezett a kutatásnak, a még élő öregeket otthon találtam. Gombolyították visszafelé a már gyérülő emlékezetük szárait. Jegyezgettem visszaemlékezéseiket. Kik lehettek ezek közül az alapítótágok?

Ezek az öregek nem is sejtették, hogy közülük már rég nem él egy alapítótág sem, sőt meg sem születtek, mikor Abán (akkor még Sárabának nevezték) már olvasókör működött. Legalább húsz személyt kérdezgettem ki. Abban megegyeztek, hogy az olvasókör könyvtári helyisége a volt Sallai vendéglőben vert tanyát. Természetes, hogy vendéglő volt a bölcsőt adó hely: az akkori hatóságok nem tartották nagyon közügynek a kulturális megmozdulást. Egybehangzóan állítják, hogy ittas soha egy tag sem lehetett. Az ilyet (a felvétel csak tagok ajánlatára történhetett) azonnal kizárták a tagok sorából. Itt is szinte céhtörvények érvényesültek.

Abban nem tudtam dűlőre jutni a legöregebb olvasóköri taggal sem, hogy mikor alakult hát az olvasókör! Jól hátrafelé kellett nézmem. A legbecsültebb olvasóköri elnök a megyeszerte híres kádármester, Kelemen Lajos volt 1945-ig, de ő is csak 1917-től! Veje, az 1919-es veterán Kovács Dezső bácsi azt állította, hogy apósa előtt — úgy hallotta — évtizedekig több iparos elnöke is volt a körnek. Persze, ezt a nyomot is fel kellett vennem. A meghívókat kihordó köri szolgá Kövér János volt utoljára, elődje Kohn Jakab, évi egy forint fizetéssel.

Az világossá vált, hogy a századforduló óta az olvasókör vezetése és a tagok túlnyomó többsége az iparosok köréből került ki. A hazafias ünnepek rendezése náluk ősinek mondható hagyománnyá vált. Ezek közül mindig szerfőltt nívós volt a március 15-i forradalom egész naposnak mondható megünneplése. A körnek két zászlója volt: egy nemzetiszínű és

egy fekete. Ez utóbbit az 1848—49-es öreg honvédek temetésén vitték a koporsó előtt, majd később a köri tagoknak kijáró tisztelgés jelképévé vált ezeknek a temetésén.

A márc. 15-i ünneplés azzal kezdődött, hogy a nemzetiszínű zászló alatt felekezetkülönbség nélkül bevonultak a köri tagok a rk. egyház hazafias miséjére. Mikor ennek vége lett, akkor kezdődött a ref. templomban az istentisztelet. Oda is követték a zászlót mindnyájan. (Az okos, higgadt iparosok minden felekezeti villongást csirájában elfojtottak!) Ezután következett a nap fénypontja, az 1914—18-as hősök szobránál lezajló közös ünnepség, ahol az olvasókör meghívottjaitként a község legjobb akkori szónoka, szavalói, valamint a két felekezet dalárdája adta a műsort. Este a Sallai, majd 1931-től az Oroszi vendéglőben mindnyájan hazafias vacsorán vettek részt. A vacsora megkezdését rövid szónoklat előzte meg. Híres volt szónoklatáról Kulifay László, a direktóriumnak egykori tagja. Vacsora után Kossuth-dalokat énekeltek az öregek, a fiatalok talpa alá cigány húzta a nótákat.

A köri tagok évi tagdíjat fizettek könyvek beszerzésére. Ez eleinte egy forint, majd évi 10 pengő lett. Két könyvszekrényük kb. 800 kötetet tartalmazott, tehát már könyvtár volt! Oroszi Józsefné ma is emlékszik, hogy megvették az első kiadású Jókai-sorozatot, megvolt Tompa Mihály első kiadású verseskötete, az induló népi írók — különösen Veres Péter — minden műve és Ady összes versei. Tehát a forradalmi szellem 1848—49-es tüzeit nem hagyták kialudni — még a náciizmus korszakában sem.

Csak nem akadtam nyomára az olvasókör alakulási évének, hiszen Abát őt izben foglalták el hol a fasiszták, hol a szovjetek; a könyvek, iratok megsemmisültek. Érdeklődtem a Fejér megyei Levéltárnál. Jött is a válasz: „Az Abai Polgári Olvasókör 1896. január havában alakult. A belügyminiszter a működését 1896. aug. 14-én engedélyezte.”

Felkerestem a hírrel Lukács István ny. jegyző barátomat. Szinte felcsattant:

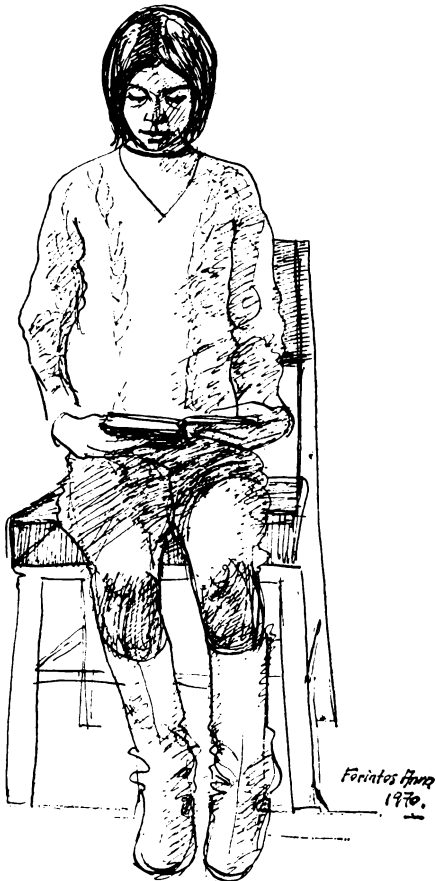
— Nem lehet! Tizenöt évig voltam az olvasókör jegyzője; határozottan állítom, hogy a könyvek pecsétjén 1868 volt az alakulás éve!

Megörültem az újabb fejleménynek. De ezt a 102 éves alakulást bizonyítani is kéne. Legalább egy régi könyv kellene! Belekapcsoltam az általános iskolát a nyomozásba; hetekig eredménytelenül. Elkap egyszer az utcán az iskola gond-

noka, Bor József, a Hazafias Népfrent elnöke:

— Na bátyám, itt a dokumentum! — s kezembe nyom egy csikos vászonba kötött könyvet. Mohón kapok utána A cím nem is érdekelt, de a pecsétje annál inkább. Elképedve olvasom az ovális bélyegző nyomát: „Az Abai Olvasókör pecsétje. Alakult 1868.” A könyv írója Szentesi Rudolf, címe: Budapesti Rejtelmek. Kiadták a Deutsch Testvérek 1874-ben Pesten. — A könyv Sz-7-re van katalógizálva; tehát akkor már nem is kevés könyve lehetett ennek a régi könyvtárnak.

Igy hát nem 1896-ban alakult, hanem valóban 1868-ban! De a levéltár mégsem tévedett, mint alább kiderül. Felmerült az izgató kérdés: hogyan lehetett ilyen kis községben már a kiegyezést követő évben olvasókör. Mi volt a szerepe, célja? — A magyarázatot a történelem adja meg. Csak jó pár hónapja akadtam olyan írásos forrásra, amely dokumentumként

Forintos Anna rajza

kínálkozik. Előkerült az akkor alig húszéves Szánthó Gábor abai ref. segédlelkész (helyi születésű volt!) önéletrajzána az a kézirat, amelyből kiderül, hogy ez az ifjú volt 1848—49-ben a környék legtüzesebb forradalmára. Emiatt elfogta Abán a császári önkény, s hosszú hónapokon át utazott, raboskodott Battyány Lajossal ennek a kivégzéséig. Szánthót az abai aulikus Fiáth báró mentette meg a felakasztástól s hozatta ki a Neugebäudeből. Azonnal el is helyezték Abáról. De itt maradt helyette Gál Lajos, aki — ma is meglevő sírköve szerint — 44 csatában vett részt a szabadságharc alatt; itt élte végig az önkényuralmat. Ezek s a mellettük már ismeretlen nevű szabadságharcosok táplálták a legsötétebb önkényuralom idején az abaiakban a szabadság nemes eszméjét, s az önkényuralom utáni legelső évben megalakították az Abai Olvasókört. Jól tudták, miért. Ugyanazért, mint később Szántó Kovácsék Hódmezővásárhelyen! Akkor még könyvek is alig voltak. A fő cél tehát a hazaszeretetre nevelés, a minden önkény elleni tiltakozás volt. S ezt az örökséget az Abai Olvasókör mindvégig megtartotta. Mindegyik 1919-es veterán tagja volt, az 1930-as évek végétől pedig beszerezgették az akkor baloldalinak számító népi írók nehezen elérhető műveit.

Az 1868-ban alakult olvasókör vezetése 1896-ig az értelmiség kezében volt. Számukra azonban — főleg egyéni érvényesülésük miatt (hiszen Aba járási székhely is volt!) — kezdett meleg lenni az a forradalmi szellem, amelyet az olvasókör szervezői 1849 óta tápláltak. Ezt látva és megérezve vették át az olvasókör vezetését és anyagi terheit az abai iparosok, ezért változtattak nevén, így lett 1896-ban polgári olvasókör. Egymás közt szűkebben csak iparoskörnek nevezték. Bizonyos, hogy kevés község dicsekedhet ilyen múltú körrel.

Már csak a történeti hűség miatt is meg kell említeni, hogy az Abai Polgári Olvasókör könyvtára mellett — vagy ennek ellensúlyozására! — a századforduló éveiben felsőbb szervek kezdeményezésére alakult meg a kevés példányú könyvekkel rendelkező községi könyvtár. Ennek könyvtárosa Arany János községi írnok volt. E könyvtár egyik megtalált könyve az 1903-ból való községi bélyegzőt viseli.

Ez az úgynevezett községi könyvtár minden tekintetben eltörpült a régi, nemes hagyományával, kulturális megmozdulásaival nevéssé vált polgári olvasókör és könyvtár mellett. Az 1940-es évek elején a két felekezet ifjúságának külön-külön könyvtára volt. Tehát ez időben Abán négy könyvtár működött. Az Abai Polgári Olvasókör 1946-ban próbálkozott újra alakulni, de nem engedélyezhették,

mert a megyei könyvtár már készítette alapját a mai — pusztai könyvtárakkal együtt — 7000 kötetes Abai Községi Könyvtárnak.

Hisszük, hogy az újonnan építendő kul-

túrházban letelepülő községi könyvtár ol-
vasói nem felejtik el, hogy elődeik mi-
lyen nemes művelődési hagyományokat
biztak reájuk.

T a n k a J á n o s

MŰHELYKÉRDÉSEK

Az eszményi index

Szokatlan dolog egy folyóirat évi tartalommutatójáról ismertetést írni. Am a kivételt megokolja a szóban forgó mutató rendkívülisége és főként: *módszertani tanulsága*. Hiszen a *Tudományos és Műszaki Tájékoztató* egyébként is könyvtárosok szaklapja, a műszaki könyvtárosoké, így érthető, hogy az évi mutató megoldásában kialakított módszere túlmutat önmagán: nem egyszerűen a folyóirat gazdag anyagának minél belterjesebb kiaknázását szolgálja, hanem *egyszersmind példa is mindenfajta mutató elkészítéséhez*. Nemcsak folyóiratokéhoz, hanem valamennyi kiadványfajta indexéhez. Szakkönyvek, monográfiák, de *elsősorban és legfőképpen a bibliográfiák indexei számára minta*. A hazai könyvkiadásnak nagy mulasztása, hogy a legtöbb könyvből hiányzik a mutató, még a legtermészetesebben megkívánt névmutató is; olykor még mindig vannak könyvtári kiadványok, sőt bibliográfiák is megfelelő mutató nélkül. Holott, mint többször leírtam már, az index a bibliográfia lelke, a mutató lehel életet az adatok holt tömegébe.

A mutatónak azonban jónak, célszerűnek, könnyen használhatónak, sokoldalúnak kell lennie. A *Terebessy Ákos* összeállította index, a *Mutató a Tudományos és Műszaki Tájékoztató 1969. [évi] 16. évfolyamához* (Budapest, 1970) ilyen.

Az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ a kiadásában megjelenő folyóirat mutatóját — az 1968. évi mutató készítésében szerzett tapasztalatok alapján továbbfejlesztve a módszert — gépi adatfeldolgozással készítette. Ügynevezett KWIC-index: *Keyword in Context*, magyarul *szövegkörnyezetbe helyezett mutató*. Permutált index, vagyis a benne rejlő kulcsszavak (kereső, releváns szavak) minden lehetséges sorrendjét nyújtja. Világszerte mindjobban elterjedő eljárás ez, nálunk éppen a *Tudományos és Műszaki Tájékoztató*ból tudhatunk meg róla a legtöbbet. Az OMKDK adta ki 1966-ban az első ilyen típusú indexet, a *Hungarian Technical Abstracts* c. referáló lapjának 1965. évi mutatóját. Sikere bátorította, hogy magyar nyelvű kiadványán is alkalmazza a bevált s tökéletesedő módszert.

Lényege: *minden szakirodalmi közlemény címét a betűrend annyi helyén közli, ahány — a kereső számára tájékoztatósi értéket rejtő — eligazító szó található a közlemény címében, vagy — ha a cím nem fejezi ki a visszakereséshez szükséges mélységgel a tartalmat —, a helyette, mellette megadott kiegészítő mondatban*. Mindjárt hadd jegyezzem meg: ez a kiegészítés már eltérés a KWIC-indexek általános gyakorlatától, *többlet*, mert a mechanikus gépi eljárást az emberi agy, a szakértelem hozzáadásával pótolja. Ezzel, mint a hagyományos *annotációval*, jobban kibányászta a közlemények mondanivalóját, egyszersmind elkerüli a szinonimák és homonimák, a különféle szerzők egyéni szóhasználatából eredő következetlenségek tükröződését a mutatóban, *egységesíti* a tárgyszavakat.

Első pillantásra kissé furcsa a *Mutató* szövegeképe. A *vezérszó* (a név itt rossz, hiszen nincs is ilyen: minden érdemi — releváns — szó egyenlő, „vezér” nincs köztük!), tehát a betűrendbe sorolás alapjául szolgáló szó nem a lapszálon található, hanem a középső, ún. *keresőoszlopban*, a középtájtól kissé balra. A címeket úgy kell olvasni, hogy a keresőoszloptól először balra kell keresni a mondat elejét. Ha nincs ott, akkor jobbra kell tovább olvasni a sor végéig, majd a sor bal szélétől kell folytatni. Az egy sornál, *108 betűhelynél* hosszabb címek egy része mechanikusan lemarad, de a cím más változatának betűrendi helyén megtalálható.

Egy példát:

Computerrel összeállított lelőhely-jegyzék orvosi és műszaki tudományos folyóiratokról Liverpoolban.

Ezt a tételt a kövéren, vastag betűkkel szedett kulcsszavainak betűrendi helyein, összesen tehát *nyolc helyen* találjuk. Nem tudom bemutatni itt a nyolc változat teljes szövegét, mert sem a kéziratpapíron, sem folyóiratunk tükörszélességében nem fér el a *Mutató* kicsinyített betűkkel és fekvő formában írott eredeti szövege. Csak a kezdőszavak fősorakoztatásával érzékeltetem a módszert:

*Computerrel összeállított ...
folyóiratokról Liverpoolban.**

*jegyzék orvosi és műszaki-tudományos...
lelőhely-jegyzék orvosi és...
Liverpoolban.* Computerrel...
műszaki-tudományos folyóiratokról...
orvosi és műszaki-tudományos...
tudományos folyóiratokról Liverpoolban.**

Most már nyilván érthető, miért kell a hosszú cím végét — attól függően, hogy hol kezdődik — a bal hasábon keresni: ami nem fér ki a középső, a kereső hasábon, folytatódik a cím előtt. Erre is egy példa, ha csonkán mutathatom is be; itt a tárgyszó a *lelőhely*:

Liverpoolban. Computerrel összeállított lelőhely-jegyzék...*

El kell ismerni, hogy ez a módszer rendkívül *megegyezik a terjedelmet*. Jellemző, hogy az ugyanebben a mutatóban hagyományos módszerrel közölt és jó szellősen gépelt szerzői névmutató mindössze három lapot foglal el, a tárgymutató viszont majd negyvenet. Még ha leszámítjuk is a sok névtelen közleményt, ismertetést, akkor is majd tízszerese a tárgymutató a szerzőinek.

Gépi földolgozásnál ez nem lényeges hátrány, hiszen ugyanazt a címfőlvételt a gép annyiszor sokszorozza meg, ahányszor akarjuk. *De tanulsága a kézi erővel készített permutált indexre is van*. Ha ott elhagyjuk is a szöveggörnyezetet, annyi tárgyszót használhatunk, amennyit a gépi földolgozás: azaz minden kulcsszót kiemelhetünk. Szöveggörnyezet helyett — ahol szükséges — kétfokozatúvá kell tennünk a mutatót. Példánknál maradván *Liverpool* magában is megáll, s ha nincs több, *computerrel* kapcsolatos tételünk, azt sem kell tovább bontanunk. De már a *lelőhely-jegyzék, az orvosi folyóiratok, műszaki folyóiratok* további osztást kívánnak:

*orvosi folyóiratok
lelőhely-jegyzéke*

A *Mutató* harmadik hasábjába adja a közlemény kódját: egy betűcsoport és egy számcsoport kombinációját. A betűcsoport rövidítés: CIKK, ISM, REF, BIBL, SZAK, FID, HIR. Minthogy a sorszálességgel takarékoskodni kell, érdemes lenne ezeket tovább egyszerűsíteni, hiszen mindegyik kezdőbetűje teljességgel elegendő lenne a jelzésre: C, I, R, B, S, F, H ugyanúgy jelentheti az önálló cikket, az ismertetést, a referátumot, a bibliográfiai jellegű műfajokat, a szakozási kérdéseket, a FID híreit és a folyóirat egyéb közleményeit, mint a hosszabb betűjelek. Hasonló takarékoság lenne a folyóirat sorszámainak elhagyása: minthogy évente folyamatos a lapszámozás, a *pagina* is félreérthetetlenül megadja a lelőhelyet. Ezzel — a két számot elválasztó törtvonalat is beszámítva — további 2—3 betűt lehet megtakarítani, sőt a nem ritka kettős számokat figyelembe véve (7—8, sőt 11—12. szám!), 5—6 betűt is. Az előbbiekek együtt a megtakarítás olykor a *tíz*et is elérné.

Még két észrevételünk van. Az egyik, hogy kár a szerzői neveket külön, a régi módszerrel földolgozni, hiszen ugyanúgy, mint az egyéb neveket (itt pl. Varga Józsefét) releváns elemnek, kereső szónak, kulcsszónak lehet tekinteni, és beosztani a megfelelő betűrendi helyére. *Ezzel a Mutató módszertani egysége is helyreállna*. A másik: a *Mutató* a szabványtól eltérően az *á, é, ó* betűket önállóként, az *a, e, o* után külön szerepelteti. Ezt nem látjuk megokoltnak, *zavart kelt a keresésben*. Igaz, az *ó* kapcsán a jövőben erről az összeállító lemond, de — mint írja — „az *á* és *é* betűk vonatkozásában ezt a jövőben is fenn kívánjuk tartani.” Szeretném őt erről lebeszélni!

Péter László

JELENTKEZÜNK címmel adja ki Vas és Zala megye tanácsának művelődésügyi osztálya a fiatal tanítók, népművelők és könyvtárosok évenként kétszer megjelenő közlönyét, amely a *Szombathelyi Tanítóképző Intézet* szellemi műhelyében készül. Az 1970. évi 1. szám érdekes irodalmi anyaga mellett számos figyelemre méltó művelődési tanulmányt is tartalmaz. *Borbás György* Válaszúton a népművelés címmel felvet néhány problémát, amelyre az országos közművelődési konferenciától várja a feleletet. Nagyon tanulságos *Szabó Árpád* tanulmánya Celldömölk népművelésének történetéről. Az írás azért is úttörő jelentőségű, mert egy-egy település elmúlt ötven évének népművelés-történeti áttekintésére eddig alig jelent meg kísérlet. Kár, hogy az értékes írás teljesen figyelmen kívül hagyja a könyvtárügyet. A kiadvány módszertani tapasztalatok című melléklete közli *Malakár Erzsébet* kitűnő annotált bibliográfiáját *Iskola és könyvtár együttműködése 1945—1969* címmel. A jól válogatott, gondosan összeállított és igen hozzáértően annotált bibliográfiához gratulálunk.

Klubkönyvtár — könyvtár nélkül

Hallottunk már olyat, hogy elkészült egy lakóház, s kifejejtették belőle a lépcsőházat. Most beszámolunk egy klubkönyvtárról — amelyből éppen csak a könyvtár hiányzik.

Tiszabő 2200 lakosú község a török-szentmiklósi járásban. A helyi tanács vb-titkára, *Tarnavölgyi Sándor* fiatalember, harmincon innen, teli ambícióval, vállalkozókedvvel. Vele beszélgetünk a különös ügyről.

— A fiatalok elvándorlását megfelelő művelődési lehetőségek teremtésével igyekszünk csökkenteni — mondja. — Jelentkezünk a 100 falu 100 könyvtár mozgalomba. Százharmincezeret kaptunk az építkezésre az Országos Népművelési Tanácstól. A járási tanács egymillió százötvenezer forintot adott az építkezésre, kétszázézeret a községfejlesztési alapról tudtunk biztosítani. A helyi Petőfi Tsz 120 ezer forintot fuvarral vállal, a lakosság pedig társadalmi munkában végzi el a szükséges földmunkát.

„Olvasószínpad”

Százazrek, milliók, társadalmi összefogás. Valami csodálatos szülehet ebből! Az építkezés tervrajza és makettje már el is készült. Együtt nézzük a tanács-titkárral, aki látható büszkeséggel magyarázza, hogy két bejárat, meg kétszáz fő befogadására méretezett, szakköröknek is alkalmas, de egybe is nyitható helyiségek, 80 négyzetméteres fedett előcsarnok, meg 12 négyzetméteres búfés, beépített bútorokkal, mosogatóval, raktárak, meg korszerű olajtűzelésű kazán, az itt dolgozó gépészeknek külön fürdőhelyiség. Látok a tervrajzon Tiszára nyúló teraszt, külső búfét, udvari vízmedencét, mindent, mi szem s száznak ingere. Csak éppen a könyvtárat nem látom, pedig a felettes hatóságok az igények és lehetőségek ismeretében klubkönyvtár építésére adtak engedélyt. Az álmodozás közepette megfélekedtek a könyvekről.

Azaz, hogy mégis lesz itt könyvtár. A színpadon. Ez is lett a hivatalos dokumentáción az elnevezés: olvasószínpad. Nevetségesnek hangzó új fogalom — komoly tanulságokkal. A színpadon helyeznek majd el asztalokat. Hányat? A titkár nem akar becslésekbe bocsátkozni. De hogy mentsék ami menthető, a köteteket gördülő állványra helyezik. Ki- vagy betolják őket, attól függően, mire kell a színpad, játszának vagy olvasnak rajta.

Könyvraktárocská is lesz, huszonhárom négyzetméteres. Majdnem akkora, mint a tiszai terasz.

Kacsalábon forgó vár

Klubkönyvtár? Több is, kevesebb is annál. Több, mert nagyobb — valóságos kacsalábon forgó vár — s kevesebb, mert bizony egy szerény igényű klubkönyvtár feladatát sem tölti be.

Kérdezem a titkártól, kérte-e művelődési szakemberek tanácsát, mielőtt tervezéshez fogtak?

— Mindent magam ötlöttem ki. Minek ide más, hiszen egy általános intelligenciával rendelkező ember tudja, mi kell egy ilyen művelődési intézményhez — így a válasz.

A tervrajz 61 ezer forintba került. Csaknem háromszor annyiba, mint a község egész évi kulturális kerete.

Keresem a régi könyvtárat — már lebontották. A könyveket egy szükséghe-lyiségben halmozták fel, ahol se villany, se ajtó, se ablak. Kölcsönzésről az új építmény elkészültéig szó sem lehet. A tiszteletdíjas könyvtáros, *Petren Margit*, szomorúan mondja: vagy két évre megszűnik itt a könyvtári élet.

— Pedig most várjuk azokat a könyveket, amelyeket a 100 falu 100 könyvtár-akció keretében kapunk harmincezer forint értékben. Fogalmam sincs, hová teszem őket, de valószínűleg hazahozom. Igaz, itt sincs hely, de legalább biztonságban lesznek.

Nem egyedülálló eset

Mit mondanak minderről a járási tanácsnál?

— A tervrajz az elmúlt év végén készült el — mondja *Dajka Miklós* járási népművelési felügyelő. — Csak véletlenül értesültünk róla. Egyébként senki sem kérte ki a véleményünket az építésre kerülő intézményről. Mi klubkönyvtárra adtunk engedélyt — ez lett belőle.

— Hát a művelődési osztálynak egyáltalán nincs beleszólása, milyen művelődési intézmény születik a járásban?

— Furcsa helyzet — de nincsen. A tervtárgyalásra, ahogyan azt rendeletek is előírják, külön bizottságot hoztak létre. Ebben benne voltak a járási KÖJAL-tól a tűzoltókig, a tanács terroosztályától az egészségügyi osztályig az illetékesek. Ben-

nünket kihagytak a megbeszélésből, hiszen *rólunk nem beszél a rendelet.*

— *S nem vétőzhatnak meg az építkezést?*

— De igen, ám mégsem tesszük, mert akkor talán semmiféle épület sem születik a tervezett helyett.

Furcsa helyzet (enyhén szólva), de sajnos nem egyedülálló. A járási könyvtár vezetői, majd a művelődési osztály munkatársai több ehhez hasonló esetet sorolnak fel. *Kétpón* például most terveznek művelődési házat, ott sem kérték ki szakemberek véleményét. *Tiszapüspök*in szép új művelődési ház épült, csirkeólnyi

könyvtárral, s hasonló tapasztalatok vannak *Kenderesen*, és sok más községben szerte az országban.

Furcsa helyzet — írtam az imént. Nem, több mint furcsa: *elképesztő és felháborító.* Visszaélés az emberek tettvágyával, áldozatkészségével. Hozzá nem értő, laikus pocskéolás, amelyért drága árat fizet az egész társadalom, s amelynek éppen ezért véget kell vetni. Hamarosan, *mielőtt még újabb és értelmetlen kacsalábon forgó várak születnek.*

Esztergomi László

(Magyar Hírlap)

A szerkesztőség megjegyzése: A Szolnoki Megyei Könyvtárban kapott tájékoztatás szerint a Megyei Népművelési Tanács — mivel Tiszabő községben nem teljesítették a klubkönyvtár építésével kapcsolatos feltételeket — visszavonta a községtől az Országos Népművelési Tanács által juttatott építési segélyt és azt Jászjákóhalma klubkönyvtárának kívánja adni.

Fényképezéssel készült propaganda-levelezőlapok

Fotó- és filmstúdió létesült a közel-múltban a Debreceni Városi Könyvtárban. Feladata dokumentumok készítésén, archiválásán, a könyvtár és a város kulturális rendezvényeinek megörökítésén kívül könyvtári propagandaanyagok előállítására is.

Ez utóbbiak készítését az tette szükségessé, hogy évek óta gondot okoz a városi könyvtárhálózat ellátása ízléses kivitelű, postán szétküldhető propaganda-anyagokkal. (Főleg az elmaradt olvasók visszahívására, a könyvtárak körzetében lakó, még nem olvasó emberek bevonására és egyéb, névre szóló értesítésekre felhasználható levelezőlapok iránt mutatkozott nagy szükség.) Sokszorosító berendezéssel a könyvtár nem rendelkezik, a nyomdai kivitelezés viszont igen költséges lenne, már csak azért is, mivel a város különböző pontjain más-más időpontban nyitvatartó fiókkönyvtáraknak nem lehet készíttetni azonos szövegű nyomtatványt. Az említett fotó-stúdió segítségével viszont lehetővé vált, hogy minden egyes fiókkönyvtár részére a megfelelő szöveggel, illetve képanyaggal házilag készüljenek el a fenti célokot szolgáló levelezőlapok. Egy-egy példány előállítására saját könyvtáraink részére 80—90 fillérbe kerül. S, hogy a hasonló gondokkal küzdő könyvtáraknak is segítségére siessen, a városi könyvtár elkészült levelezőlap-kollekcióját, melyből a Könyvtárosban többet is bemutatunk, elküldte a megyei és a megyei jogú városokban működő könyvtáraknak, s felajánlotta, hogy részükre is készít hasonlóakat. Néhány napon belül ezres tételben rendelt a levelezőlapokból Veszprém, Miskolc, Tatabánya, Hódmezővásárhely megyei, illetve városi könyvtára. Részükre darabonként 1,50—1,70 Ft-ért tudja elkészíteni a levelezőlapokat a Debreceni Városi Könyvtár.

(K. K. G.)

ILLÚZIÓK NÉLKÜL KÖNYVRŐL, TÉVÉRŐL — AZ ELVESZETT ILLÚZIÓK KAPCSÁN

Az egykori Shakespeare kutató, a „renegát irodalmár” *Mc Luhan* a könyv nyakára tette a kést, a közeljövőre jóslva a Gutenberg korszak végét. Olyan kort jövendől, ahol csak egyetlen írói típus marad fenn — a tévéforgatókönyv író, s ahol a könyvtáros is olyasféle ritka csodabogár lesz, mint manapság egy heraldikus vagy numizmatikus. A könyveket, melyekben egyre több lesz a kép, még egy darabig „használják”, „nézegetik”, de mind kevesebben olvassák. *A Gutenberg korszak elmúlásával* visszatérünk a szóbeliséghez, s a tévé jóvoltából egy vizuális civilizációhoz, mondják az eljövendő elektronikus korszak profétái.

A Gutenberg korszak apologetái nem falak nélküli tanteremnek, hanem az új *nomádság* szimbólumának tekintik a televíziót. Az akciót, részvételt, szellemi erőfeszítést kívánó olvasással szemben a telekommunikációs eszközök leegyszerűsítő paneljeiről, hírinflációjáról beszélnek, s versenyképes könyvek helyett „hitbuzgalmi iratokat” írnak, hűségesküt tesznek a könyv mellett, s kiátkozzák a televíziót.

A Gutenberg rendszer haladó szellemei és a telekommunikációs forradalom igazi forradalmárai másképp gondolkoznak. A telekommunikációs forradalom legfontosabb jelenségének a *tömeges részvételi igényt* tekintik, melynek mérete csak a könyvnyomtatás elterjedésekor tapasztalhatóhoz hasonlítható. A hamis proféták által feledésre ítélt írók számára a tévé jelentette új lehetőségeket hangsúlyozzák, de az írókat nem a forgatókönyvgyártó üzemekben helyezik el, hanem azt bizonygatják, hogy *az irodalom meg fog újulni*, hiszen az írók ezentúl egyre inkább a néző-olvasóval állnak szemben, akinek elevebben működik az asszociációs rendszere, akinek már másképpen kell és másképpen lehet írni. Megnyugtatónak érzik azt is, hogy *Mc Luhan* könyvben hirdeti a könyv-korszak végét. Néhány közülük még azt is megkockáztatja, hogy az olvasáshoz az egyik legrövidebb út a tévéen át vezet. Ez a megállapítás azonban inkább a forradalmi romantika, mint a valóság talajából nőtt ki, s a szakemberek többsége kétkedve fogadja. A nem olvasó tévé néző számára kevés az olvasóvá váláshoz a tévé sugározta „megszentelő kegyelem”, mert a tévé egyszerre őrangyala és kísértője az olvasásnak. Kettejük küzdelmének várható eredményeit illetően megoszlik a szakemberek véleménye. *Veres Péter* „égbekiáltóan kevés jelét” látja annak, hogy a csak tévét néző ember valóban művelődik. *Hámos György* szerint hiányzik az a váltó, melynek segítségével a nem olvasó tévé néző átírnyitható lenne az olvasás vágányára. *Heinz Steinberg* könyvszociológus, noha hangsúlyozza, hogy a tévé első-sorban a már olvasóknak ad további ösztönzéseket, azt állítja, hogy a tévé olvasást propagáló hatása jóval túlterjed ezen a körön, s ennek főképpen *az ismeretközlő művek olvasásának növekedésében* látja a bizonyítékát.

Visszavonulóban van-e a szépirodalom?

A szakemberek szerint e téren valóban beszélhetünk bizonyos veszteségekről, legalábbis átmenetileg, kapitulációról azonban szó sincsen. A kedvelt szabadidőtevékenységek arányának elemzésekor az olvasást még mindig igen előkelő helyen találjuk mindenféle rétegnél, a tévénézéssel sem túl hideg, sem túlságosan meleg kapcsolatban. A tévé behatolása az olvasás területére nem eredményezett nagyobb lemorzsolódást az olvasótáborból, de az ellenkező mozgás sem számottevő, vagyis *a tévé és az olvasás között nem tapasztalhatunk túlságosan erős átszivárgást*. Hogy ez mégis milyen méretű, milyen irányú, kik körében, milyen területeken erősebb, ez a kérdés egyetlen könyvtáros számára sem lehet közömbös. Ebben a cikkben egy megfigyelés tapasztalatai alapján ennek a kérdéskörnek egyik szektoráról lesz bővebben szó, egy regény tévéfilm változata kapcsán.

Az irodalmat a nyomtatott közlőhordozókon kívül a tévé, a rádió és a film is közvetítheti:

1. mechanikusan, amikor változtatás nélkül adja át az eredeti művet, pl. egy vers vagy regényrészlet felolvasása esetében.

2. megváltoztatva, más műfajjá alakítva, tévére, rádióra, filmre „adaptálva”, alkalmazva,

3. még az irodalomra is emlékeztető, de már eredetileg televíziós és rádiós nyelven írt hangjátékok, tévéjátékok, melyek közül nem egy kinyomtatva — különösen a hangjátékok esetében — irodalommá válva, könyvformában is eljut az olvasó-néző-hallgatóhoz.

A tévére átdolgozott, magas esztétikai értékkel rendelkező irodalmi alkotás számára a telekommunikációs közlés az „érvényesülést” jelentheti, vagyis azt, hogy a mű a szellemi elit köréből nagy tömeghez jut el, méghozzá jóval nagyobbhoz, mint hogyha zsebkönyvként adnák ki, hiszen egy tévéfilm közönsége még akkor is felülmúlja egy igen nagy példányszámú olcsókönyvtári könyv olvasóinak számát, ha csupán közepes érdeklődés fogadja a filmet. Nagy kérdés, valóban az *irodalmi mű közönsége növekszik-e* meg lényegesen, vagy csak az eredeti műre külsőleg hasonlító, jóval alacsonyabb értékű tömegkommunikációs szórakoztató műfaj híveinek tábora? Ez a műfaj esetleg éppen az irodalmi mű leendő olvasóinak éhségét szünteti meg, s rontja a könyv elolvasásának esélyeit. Tévéfilmre átdolgozott irodalmi műveknél is előfordulhat az az eset, amit *Boldizsár Iván* idéz, amikor a higiénével foglalkozó oktatófilmből az írástudatlan falusiak csak az egy-egy másodpercre felbukkanó csikóra és csirkére emlékeztek vissza. A többit, a lényegét is „látták”, de csak a csikó és a csirke maradt emlékezetükben.

Hogyan változik a műről alkotott kép azokban, akik már olvasták a regényt, s megnézik, mondjuk, a tévé-film változatát? *Gazdagítja-e az olvasásélményt a vizuális élmény?* Ez a filmek, a feldolgozások minőségétől függ, hiszen a vizuális élmény bizonyos mértékig az újraolvasást pótolja, de rendelkezhet olyan többlettel is, amit az újraolvasás sem adhat meg. A tévéfilm-változat felidézti a regényt s az olvasásélményt is, összehasonlításra, azaz elemzésre készíti a befogadót, emellett az addig esetleg homályos részleteket megvilágítva, a „kétdimenziós figurákat” mintegy „háromdimenzióssá” formálva kiegészíti az olvasmányt, s a belőlük szerzett „javakat”. Az esetek jó részében természetesen szó sincs tudatos újraolvasásról, csupán egyszerűen arról, hogy az *olvasó kíváncsi tévénézővé változik*, s érdeklí, milyen is lesz a regény tévé változatában. Külön kellene természetesen beszélnünk most a színvonalas átdolgozásokról, s külön azokról, melyek a regényből képregényt csinálnak.

A Magyar Televízió ez év február és március hónapokban több folytatásban közzétette *Balzac Elveszett illúziók* című regényének tévé-film változatát, mely a szakvélemények szerint nem tartozott a műfaj legjelesebbjei közé. A sorozat kezdetétől 32 könyvtár (6 Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 2 megyei, 4 járási, 2 városi, 10 községi és 8 szakszervezeti könyvtár) munkatársai figyelték a regény forgalmát.

Ez a regény, s maga Balzac általában nem tartozik a bestsellerek közé. (A bestseller kifejezést most a „sikeres könyv” értelmében használjuk.) A magyar olvasóközönségnek kevesebb, mint hetede olvasta ezt a regényt, de még a kötelező olvasmány Goriot apó-t is csak minden ötödik olvasó. A mű kedveltségének mutatója, olvasottságához képest még kisebb. Többen olvasták a Nyomorultakat, a Félkegyelműt, a Thibault családot, valamint Tolsztoj és Hemingway regényeit, de még Thomas Mann néhány regényét is, egyezően ez, a talán legkitűnőbb Balzac regény, többé-kevésbé „poros klasszikusnak” tekinthető.

Az elmúlt évben a tévéfilm változatnál valamivel színvonalasabb rádiójáték sorozatban is hallhatta a közönség a regényt, s ennek hatására valamicskét emelkedett a forgalom a könyvtárakban, a tévé-film után ismét „áradást” jelzett a prognózis, mértékét azonban igen különböző nagyságban jelölték meg a becslések. A sorozat V. részét a Magyar Rádió és Televízió tömegkommunikációs kutatóközpont műsorfigyelő szolgálatának jelentése szerint a szellemi dolgozók 66%-a, a nem mezőgazdasági fizikai dolgozók 69%-a nézte meg. A tévével nem rendelkezők 31, illetve 44%-a, a tévével rendelkezők 79, illetve 81%-a. Ugyanezen a napon a TV Híradót a televízió műsorfigyelő szolgálatának „paneljében” szereplő két foglalkozási csoporthoz tartozók 44, illetve 54%-a, a kézilabda világbajnokságot 31, illetve 28%-a követte figyelemmel. Azon a héten csupán a Rémület a színpadon (68—69%) című szombat esti műsornak volt nagyobb közönsége. A tévé-film-változatnak a lehető legnagyobb (100-hoz képest 80, illetve 85) volt a „tetszési” indexe. Összehasonlításképpen: a Rémület a színpadon című műsoré 74, illetve 85, a Röpülő páváé 87, illetve 89 volt. A *tévé-film tehát millió példányszámban „kelt el”*. Vajon mi maradt ebből a képernyő előtt eltöltött millió órából, s mi maradt Balzacból? Ezen a területen még nem érvényes az anyagmegmaradás elve. Az „anyag” megmaradásának egyik biztosítéka kétségkívül a vizuális élménynek betűkkel történő rögzítése lenne. Óvatos becslésünk alapján mintegy 10 000 könyvtárag rögzítette a regény elolvasásával az élményt. Feleannyira tehető azoknak a száma, akik előjegyezték, de a megfigyelés időszakában még nem kapták kézhez a könyvet. Hozzájuk kell számítanunk azokat az eseteket is, amikor többen olvasták el a kikölcsönzött regényt. Ennek igen nagy a valószínű-

sége, hiszen feltehetően a tévé-film is kis csoportok, közösségek élménye volt. A könyvtári tagokon kívül nyilván szép számmal vannak azok is, akik családi könyvtárukból vették elő a művet, vagy megvásárolták, illetve ismerőseiktől kölcsönkérték.

A tízezernyi új Balzac olvasó

a tévé nézők milliós táborához képest természetesen csekély töredék, Balzac olvasó-táborához és Balzac átlagos könyvtári forgalmához viszonyítva azonban igen nagy eredmény. A 32 könyvtárból 22-ben erősen emelkedett a könyv forgalma, 3-ban csak kisebb mértékben, 5-ben (főleg kisközségek könyvtárai) senki sem kölcsönözte, 2-ben viszont nem volt meg a regény. Sok könyvtárban *más Balzac művek iránt* is ugrás-szerűen megnőtt az érdeklődés. A tévé műsoraihoz rendszeresen könyvet ajánló könyvtárakban a tévé-film hatása természetesen erősebb volt. Marcali községben 1960 és 1970 között mindössze 18 esetben kölcsönözték ki ezt a regényt, vagyis évenként 1,8, hónaponként 0,15-ször; a megfigyelés hathetes időszakában viszont tizen olvasták. Több könyvtárból jelezték, hogy az érdeklődés a megfigyelés befejezése utáni hetekben is folyamatos volt.

A tévé-filmét a fizikai és szellemi dolgozók kb. egyenlő arányban tekintették meg. Azok között, akik a film hatására olvasták el a könyvet, már valamelyest változtak ezek az arányok. Pontos százalékarányokat az inkább csak illusztratív jellegű mintánk alapján nem állapíthatunk meg. Annak a 250 olvasónak, akiknek személyi adatait sikerült megszerezniünk, foglalkozási megoszlása a következő: 20% munkás, 17% értelmiségi, 15% alkalmazott, 15% nyugdíjas, 14% tanuló, 7% háztartásbeli, 12% egyéb. Iskolai végzettségük magasabb az átlagosnál, de egyenyedük a 8 osztállynál kevesebbet végzett. 60%-uk nő, 40%-uk férfi. Ez az arány eddigi tapasztalatainkat bizonyítja, melyek szerint általában a külső hatás, de nevezetesen a tévé „olvasást indukáló” hatása is inkább a nőknél érvényesül. A 250 olvasó kétharmada negyven éven aluli, egyharmada pedig 26 éven aluli. Mindezzel azonban nem jellemeztük kimerítően az új Balzac olvasókat, hiszen lehetséges, hogy ez a tíz-húsz ezer olvasó az olvasótábornak éppen az a kis hányada, mely egy-egy művet különböző formákban szeret vizionlítani, hallani vagy éppen olvasni. Még az is elképzelhető, hogy egy részük már olvasta egyszer a regényt, tehát sajátosan ingyenc rétegről van szó.

Hogy közelebről megismerhessük ezeket az olvasókat, 160-nak közülük kérdőívet küldtünk, s a kiküldött kérdőívek közül 47 lelkiismeretesen kitöltve vissza is érkezett. A 47 fős kisebb minta megoszlása nem tért el túlságosan a 250-es nagyobb mintától. Hangsúlyozzuk, hogy nem bizonyító erejű következtetések levonására alkalmas mintáról van szó, jóval inkább *csak illusztrációról*.

Talán a legfontosabb adat: 47 közül 39-en első ízben olvasták a regényt, s ez az arány feltehetően az összességre is érvényes, tehát többségükben valóban új Balzac olvasókról van szó, méghozzá tízezres olvasótáborról. Csodákat nem vártunk, s nem is történtek, hiszen a 47 olvasó közül csupán nyolcan nem olvastak még semmit sem Balzactól, igaz, hogy minden harmadiknál az egyetlen elolvasott Balzac regény a Goriót apó volt. 20 olvasó otthonában található Balzac regény, 16 esetben szintén a Goriót apó.

Milyen olvasók, milyen tévé nézők a válaszadók? Az olvasási szint megállapításához kérdőívünkön 24 szerző rendkívül különböző értékű műveit soroltuk fel, ezek közül a legolvasottabbak a következők: Jókai: A kőszívű ember fiai (47 közül 45), Az aranyember (43), Hugo: Nyomorultak (42), Stendhal: Vörös és fekete (42), Berkesi: Sellő a pecsétyűrűn (41).

A legkedveltebbek: Hugo: Nyomorultak (40), A kőszívű ember fiai (28), Tolsztoj: Anna Karenina (29), Háború és béke (26), Jókai: Aranyember (25), Stendhal: Vörös és fekete (23), Hemingway: Akiért a harang szól (22). Többnyire tehát olyan, az *átlagosnál fejlettebb ízlésű*, legkivált a nagy romantikusokat és realistákat kedvelő olvasókról van szó, akiknek ízlését Hugo, Tolsztoj, Jókai, Stendhal és Hemingway neveivel jellemezhetjük, akiknek olvasmányai között Balzac az esetek többségében hiányzott. Így tehát ezeknek az olvasóknak *olvasmány-repertoárja* az előbb felsorolt szerzőkéhez képest másfajta látásmódú, problémafelvetésű művel *bővült*, mely talán a legkedveltebb műveknél nehezebb olvasmány. További jellemzője ízlésüknek, hogy Semprun, Kafka, Proust és Golding nem szerepelt az olvasott szerzők között, viszont első helyen állnak e szerzők azok között, akiket ezek az olvasók nem is akarnak elolvasni. Fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy a nem kívánt nevek között Rejtő és Passuthé is szerepel.

Számolnunk kell a tévé-változatok *olvasás ellenes* hatásával is, éppen azokban az esetekben, amelyekben a megtekintést olvasás követi. Ha ugyanis az adott tévé-film jobban tetszik, mint a „könyv változat”, könnyen születhetik általánosítás: a

könyvet a tévével szemben elmarasztaló vélemény. A mi esetünkben, mivel átlagosnál magasabb színvonalú olvasókról van szó, feltételezhetjük, hogy kevés ilyen következtetésre került sor. Ehhez azonban az átlagnál jobb tévé nézők is kellenek. Mielőtt megvizsgálánánk, hogy hány esetben tetszett jobban a könyv és hány esetben a tévé-film, nézzük meg, milyen tévé nézők ezek az olvasók? Mint várható volt, a *tévé nézők elitjéhez* tartoznak, ezt bizonyítja 5 legjobban kedvelt műsoruk is: Delta, Klaszszikusok a képernyőn, színházi közvetítések, filmek (13—13 esetben), TV Híradó, Parabola, rajzfilmek (6—6 esetben).

31 esetben a regény, 15 esetben a tévé-film tetszett jobban. A regény 4,6-es, a tévé-film 3,8-es átlagosztályzatot kapott. Hogy itt valóban nincs túlságosan nagy különbség, azt az is bizonyítja, hogy 47 közül 45-en akkor is megnézték volna a film-változatot, ha előzőleg már olvasták volna a regényt. Azt pedig, hogy az eredeti mű és tévé-film változata az olvasó-néző számára szervesen kiegészíti egymást, bizonyítja, hogy 26-an már a sorozat közben elkezdték olvasni, tehát párhuzamosan olvasták, azaz a tévével „illusztráltatták” a könyvet.

Melyik tetszett jobban?

Annak ellenére, hogy csupán 47 olvasó-néző véleményét ismerjük, értékes anyag áll rendelkezésünkre a tévé-filmről és a regényről alkotott értékítéletekből. Ezeket most részletesen ismertetni nem áll módunkban, csupán egy-két jellemző mozzanatot villantunk fel, jelezve, hogy milyen sok érdekességet ígérnek még az olvasmány, valamint a film, rádió, tévé élményt összehasonlító vizsgálatok, elemzések.

Miért tetszett a tévé-film? Először — s az esetek legnagyobb részében — azért, mert a lényegemet emelte ki, s leegyszerűsítve jelenítette meg a regényt (11 esetben). Többen (5) a szereplőkkel való személyes kapcsolat nagyobb lehetőségét emelik ki.

Miért nem tetszett a tévé-film? Szinte egybehangzó vélemény: mert a regényhez képest szegényesebb, fontos szálak hiányoznak.

Miért nem tetszett a regény? Mert nehezkesebb, vontatottabb — volt az ugyan-csak egybehangzó kifogás.

És végül: miért tetszett a regény? A legtöbb olvasónak azért, mert általában jobban mutatja be a kort, a szereplőket (12). Többen a pontosabb, hübb társadalomkritikát emelik ki (8), többeknek pedig azért tetszett jobban a regény, mert olvasásakor jobban bele tudtak illeszkedni a cselekménybe, jobban bele tudták magukat képzelni a korba, mint a tévé-film nézésekor.

Megfigyelésünk tapasztalatait az alábbiakban foglalhatjuk össze:

1. A tévé nézés és az olvasás még sok feltárnivalót kívánó, nem egészen ellentmondásmentes kapcsolatának korántsem a fő jellemzője az egymást kizárás, de ugyanakkor *a tévé nem az olvasókat „elbűvölő” varázsdoboz*. Sok esetben, s bizonyosan az Elveszett illúziók esetében is, csak a „csirkét és a csikót” látják nézői. Megfigyelésünk nem túlságosan nagy tényanyagában is szerény bizonyítékát látjuk annak, hogy a tévé *lehetőség az elit kultúrának tömegkultúrára való „felváltására”*, de az is bizonyos, hogy ez a folyamat korántsem gyors és nem is ellentmondás nélküli.

2. A tévé-film változat tízezrekkel bővítheti egy-egy irodalmi mű olvasótáborát. (Több könyvtáros szerint néhány esetben — ilyen volt pl. a Bolondok hajója — már nagyobb hatás is tapasztalható volt.) Nem szabad elfeledkezni arról, hogy nem csupán egy-egy mű, hanem *egy-egy szerző, vagy egy-egy olvasmánytípus olvasótáborának megnövekedéséről* van szó, s arról, hogy több ezer olvasó olvasmányainak köre kibővül, és sok esetben — ha nem is lényegesen — magasabb értékű művekkel, ez pedig ugrásszerű fejlődést jelenthet az olvasó előmenetelében. Talán nem felesleges hangsúlyoznunk a televízió nagy lehetőségét és felelősségét e téren.

3. A könyvtárosnak állandóan figyelnie kell a tévé, rádió műsorát, *fel kell készülnie* egy-egy mű új olvasóinak fogadására, akár még bizonyos könyvek gyors, pótlólagos beszerzésével is. Az olvasókkal való különféle foglalkozások során figyelmet kell fordítania ezekre a több változatban is az olvasók elé kerülő műalkotásokra. Még az író-olvasó találkozó struktúráját is meg lehet esetenként változtatni, tévés, rádiós művészek és szakemberek meghívásával.

Mind a kutatóknak, mind a könyvtárosoknak továbbra is foglalkozniuk kell a rádió és tévé műsorok olvasást befolyásoló hatásával, a telekommunikációs eszközök olvasáspropagandájával, az eredeti irodalmi művek és rádió-, film-, tévé-változatainak fogadtatásából adódó kérdések elemzésével, hogy ne csak a Gutenberg korszak, hanem az *elektronikus korszak* és a telekommunikációs forradalom *olvasóját is megismerjük*.

K a m a r á s I s t v á n

TÓTH BÉLA – KÖZELRŐL

1970 áprilisától József Attila-díjas író. 1958-tól a szegedi Somogyi Könyvtár „tudományos” munkatársa.

Ha egy lexikon szűkszavúságával (vagy éppen az időnként rá jellemző szűkszavúsággal) kellene bemutatnom a könyvtárosok lapjában Tóth Bélát, ezzel a két mondattal megelégednék. Szándékosan hagynám meg az idézőjeleket a „tudományos” jelző említésekor, mert írói mivoltát tudományos igényű vállalkozásaiban is meghatározónak érzem. És ez nem csökkenti ilyen természetű írásainak — például a *Tiszáról* készülő könyvének — értékét. Aki pedig kételkedne a két nagy háttérterület, a szépirodalom és a tudománytörténet, a művelődéstörténet, esetleg a várostörténet közelítésének lehetőségében, bizonyosággal lapozza föl Móra néhány kötetét. A *Napok, holdak, elmúlt csillagok*-kat, vagy a *Szegedi tulipános láda*-t. Tóth Béla többek között ilyen példák vonzásában indult a ma már nyugtázott írói beérkezés felé. A könyvtárosi pálya rejtett örömeit hasonló források mellett kereshette.

Első írásai a *Tiszatáj*ban jelentek meg 1953-ban. Írói fölfedezését olyan mesterek irányították, mint *Sötér István*, *Mészöly Gedeon*. Egyiktől talán az otthoni hevületű történelmi felelősségtudat indításainak erősítését, a népben, nemzetben gondolkodni tudás képességét tanulta — újdonsült „janicsárként” a szegedi egyetemen —, a másiktól (az előbbi mintegy kiegészítve) a népi nyelv teremtő fantáziájának, gazdag történelmi múltjának tudatosabb megbecsülését.

Aki első kötetére, a *Köszörűs kádi* című kisregény méretű írására 1959-ben jó szemmel fölfigyelt, az a már a kész írói fegyverzettel jelentkező szerzőt, az élőbeszéd nyelvi szépségeit, a mesélni, elbeszélni tudás igazi tehetségét kamatoztatni tudó írórt ismerhette benne.

Nem véletlenül „egyik legtöbbet ígérő fiatal tehetség”-ként szólhatott róla egy akkor induló szegedi kritikus: *Kovács Sándor Iván*. Ő elsőként azt is észrevette, hogy Tóth Béla az epigonizmus veszélye nélkül „a Móra feltörte ugaron jár”, s „tudatosan látszik követni a hagyományokat”.

Az *Atya, Fiú, Szentlélek* című regénye 1962-ben, néhány jól ismert szociográfiai műfajú írása (pl. a *Ruzsajárás*) szomszédságában született, s hogy a nem szegedi illetőségű irodalmi folyóiratok közül csak a *Kortárs* figyelme fordult felé említésre méltó igyekezettel, attól még maradandó hatású krónikája lehet a mezőgazdaság történelmi léptékű átalakulásának, igazán irodalmi igényű ábrázolása a paraszti élet nagy emberi sorsfordulójának. Nyíltszavú felelősséggel mutatja be az emberi tragédiákkal is vajdú paraszti világot, s mintha megelőzné (időben) *Illyés* egyik szép versének gondolati szikráztatását, amikor hősével, a falura küldött tsz-elnökkel kimondatja: „Vérben, kínban, fertelmességekben kell a világra jönnünk. S mi ezt letagadjuk? Miért hát? Szégyen ez? Attól, hogy túlnézek a bajokon, még nem tüntettem el őket. Azzal, hogy valaminek tagadom a létét, még nem tettem semmivé a valóságot, csak megkerülöm.”

Mesélő képessége — a *Köszörűs kádi* óta — az *Atya, Fiú, Szentlélek*-ben a paraszti lélek kiváló ismeretével, az igazságtevés cselekvő szenvedélyével bővült. Új, József Attila-díjjal jutalmazott könyve tehát nem előzmények nélküli. Az *Atya, Fiú, Szentlélek* irodalomtörténeti jelentőségét éppen *Csetri Lajos*nak (ő is szegedi kritikus!) a *Kortárs*ban közölt kritikájával jellemezhetjük: „Sok regényünk foglalkozik a mezőgazdaság kollektivizálásának korszakával, de nincs egy se, amely az átfogás, a mélyreható bemutatásának ilyen teljességével lépett volna fel.”

Talán megérjük, hogy e könyv új kiadása kárpótolhatja az írórt az első megjelenést követő szűkszavú fogadtatásért. De addig is kárpótolja a *Mi, janicsárok* úgyszólván egyhangú elismerő kritikái visszhangja, ami nyilvánvalóan előfeltétele volt az elismeréseknek: a Szépirodalmi Könyvkiadó megtisztelő nívódíjának és a

József Attila-díjnak. Saját nemzedéke, a felszabadulás után egyetemre jutott munkás-, paraszt-fiatalok, a népi kollégisták immár történelmi távlatú lépéseinek küldetésstudatát ébresztgeti, s a történelmi lecke tanulságain túl olvasmányos hatásával, jóízű humorával is friss színfoltja a mai magyar prózának, mint ezt *Juhász Mária* szép méltatásában megállapította.

Írói útjáról rövid bemutatásként ennyit *kell*et mondani — sajnos még könyvtárosoknak, szakmabelieknek is —, mert Tóth Béla, akárcsak egykor Tömörkény, az írói *népszerűség elől jól rejtőző ember*. Méltatlan elszigeteltségét csakis olyan konok, de tiszteletre méltó emberi képességekkel magyarázhatjuk, amivel Berzsenyi elhárította barátai ünneplő köszöntésére, amivel Gárdonyi, Tömörkény, Móra a vidéki írónak kijáró méltánytalanságokat elviselhetette.

Most, a József Attila-díj átvétele után néhány hónappal az árvízvédelmi dokumentumkiállítás rendezői-szerkesztői feladatait megszakítva, először arra kérem, mondjon valamit kollégáinak önmagáról. Arról az emberi útról, amely a József Attila-díjig vezet.

— *Az tulajdonképpen nem érdeme egy embernek, hogy később mesélőkéje van, mint egy másik embernek, aki morózusabbnak született. Akiben esetleg gazdagabb világ mocoroghat, csak nem tud a szájára jönni. Vagy valami oknál fogva gátolásai vannak. Akár a szóbeli közlésre is. Ettől még sokkal csillogóbb belső világa lehet. Nekem is van valamilyen belső világom, ami engem izgat, és akkor szerencsére ez a két dolog összetalálkozik, sőt, három is összetalálkozik. Van valami kis mondanivalóm, emlékeim is vannak. A szerzett ismereteimet a mához hozzá tudom mérni, vágni, és aztán a kettőnek a találkozásából sístereg az emberben a közlés vágya. Esetleg olyan szerencsém van, hogy még berendezésem is van arra, hogy ami a számra jön, el tudjam mondani. A harmadik szerencsés találkozás, hogy olyan kornak vagyok a földajkáltja, amelyik ugyan a nagy elveivel sokszor beléje rüg az emberbe, amikor úgy aprópénzre váltódnak a nagy elvek (bizonyos emberek lábaiban realizálódnak ezek), de a világnak, az én világomnak az elveiben azért mégiscsak dajkált gyerek vagyok. Engem ez a világ valahol számon tart, ahogy én őt számon tartom. Mint ahogy számon is kell, hogy tartsam.*

— Egyik kritikusod azt írta a *Janicsárok* kötet értékelése kapcsán, hogy a munka világából jöttél. Mit jelent számodra ez a „munka-világ”? Mit jelent az indító forrás: Dombiratos?

— *Azt nagyon sajnálom, és a mai világban nagyon hiányzóknak érzem, hogy mi a munka államának tudjuk magunkat, és úgy igaziból a munka öröme nem tudjuk megtanítani az embereket. Így aztán visszájára fordul egy csomó dolog. A mi gyerekeink szinte abból csinálnak heppet — ki a jani? —, hogy minél kevesebbet produkáljanak. Minél kevesebbet dolgozzanak. „Most se csináltam semmit.” — Erre büszkék! Minket meg akkor valahogy borzasztóan meg tudtak, nagyon-nagyon meg tudtak abban a régi rossz, betyár világban tanítani a munka szeretetere. Dombiratos. Amilyen kicsi falu, az ilyen szempontból rendkívül nagy falu. Ott ugyanolyan emberek vannak, mint bárhol másutt, de nem tudni miért, olyan ötvözte van ott máig is az emberi mentalitásnak, hogy csak a munkában hisznek. Csak abban! Az gyógy-szer, az vigasztalás, az kenyérkereset, az öröm is egyúttal. És valóban dolgoznak is. Az egyes ember is rettentő haszontalannak érzi magát, ha egy napja elcsorgott úgy, hogy ő valamit nem tett a ház körül. Vagy hogy ő valami értéket nem állított elő. Hogy ő valamit nem tett a helyére. Nem patikusi pedantériára gondolok.*

— Hogyan kapcsolódik ez az otthonról hozott világ, ez a munka-világ Juhász Gyula városához? Véletlen-e, hogy Szegeden találtad meg az alkotómunka örömét?

— *Ez talán véletlen. Mert én, amikor a magam tabula rasa-fejével, naivságával elindultam, megmondom őszintén, Móra Ferencnek a nevével a hatodik osztályos olvasókönyvemben, a „Betűország virágoskertjé”-ben találkoztam. Önálló kötetét nem láttam. Az én falumban, azt hiszem, senkinek, még a jegyzőnek sem volt meg, pedig neki volt a legnagyobb könyvtára. Hozzávetőleg volt háromszáz kötet. Nem emlékszem, hogy Móra-kötete lett volna. Az uradalomnak sem volt, az inkább szak-könyveket gyűjtött. 1943-ban jöttem Szegedre. Háborús idő volt. Asztaloslegény voltam. Tudtam, hogy Szegeden keresnek asztaloslegényeket, és nem is csatlakoztam. Aznap csak azért nem engedett dolgozni a főnököm, mert a reggeli vonattal érkeztem. Azt kérdezte, szervezett munkás vagyok-e. Nem értettem. Mert nála csak szervezett munkások dolgozhatnak. Azt mondta: — Édesem, most leülsz szépen. Este, a fájront után, elkísérlek a Munkásotthonba, ott beiratkozol a Famunkások Szakszervezetébe, aztán holnap reggel hét órakor dolgozhatsz. Nagyon szerettem a szakmámat is, azt az eredetét, és az az ambíció zavart, hogy jó asztalosnak kell lenni. Azt igazán megtanulni! Mindent megtanulni, amit ember ebben a szakmában tudhat. Ennek a tanulmányozására hirdettek szakrajz-tanfolyamot az alsóvárosi óvodában. A Vidra*

utcaban máig is megvan egy Tóth Pál nevű asztalos. Nem rokonom. Nagyon aranyosgyerek. Teljesen Illyés-fejű ember, azzal a nyugalommal, bölcsességgel. Ha az asztalosoknak akadámiájuk volna, akkor Magyarországon ő volna benne a Rusznyák. Így jöttem én is. Nem az irodalom. De azért dicsekvés nélkül mondom, a betűt mindig szerettem.

— Kiket olvastál először?

— „Hugó Viktor”-t is olvastam én inaskoromban. És Lev Tolsztojt is ismertem inaskoromban. Arany Jánost is ismertem, és nagyon szerettem: a nagy balladáit, nagy eposzait elmondtam kívülről. Amikhez hozzá lehetett jutni. A mester sváb ember volt, nagyon szerette a betűt, és egy Bürger nevű zsidóval azokat a sorozatokat, amiket egyedül nem tudott megvenni (mert nagy luxus volt ám!), ketten vették meg, meg hárman, s szétoztották egymás között.

— Akkor ez volt az egyik első könyvtárad?

— Nem az enyém volt.

— De ahonnan kölcsönözhattél.

— Igen. Persze a betűt már kisgyerekkoromban nagyon imádtam. Apám is nagyon szeretett olvasni. De akkor, inaskoromban kezdtem rájönni, hogy szellemi örökök is vannak. Ez nem így fogalmazódott bennem, hanem legalább olyan jó érzéssel el tudott tölteni, mint amit estére kelvén napi munka után egy jó köcsög aludttejet vöröshagymával meg egy darab szalonnával betuszkolva, a jóllakottság után érezhettem.

— Nagy lépteket kihagyva — olyan eseményeket, amelyekről legújabb könyvedben írtál —, egy közelebbi könyvtári vonatkozású kérdést hadd tegyek föl. Az egyetemen tanárnak készültél, voltál egyetemi tanársegéd, diákothton igazgató. Hogyan jutottál el a könyvtáros pályáig?

— A tanári pálya az egyetem befejeztével nem nagyon stimmel. Az, hogy csön-gessenek nekem, nem tetszett. Nem bírtam szakaszokra osztani a dolgaimat. Bele tudtam melegedni. Egy óra hossza nekem kevés volt ahhoz. Akkor kezdtem volna mondani tulajdonképpen, amikor csöngették. Másrészt halálos beteg voltam az is-méttléseknek. Tehát, ha még egyszer kellett nekem ugyanazt mondani. Akkor tanul-tam meg, hogy az ember nem pogácsaszaggató. Amit megcsinálnak bádogból, aztán mikor lenyomják a tésztaba, mindig azt a pogácsát fogja előszakítani.

— Valami a könyvtárról, a könyvtári pálya vonzásáról is szeretnék megtudni, mielőtt az egyébként általad is tisztelt és gyakorolt pedagógus hivatást megsérte-nénk.

— Mit jelent nekem a könyvtár?

— Igen. Erről. Mint írónak és mint könyvtárosnak. Mit jelent számodra a könyv-tár?

— Amikor én a fogalommal magával nyilván még a nagyfülű világban megismerkedtem, hogy egyáltalán könyvtár is van a világban, akkor azt mindig valamiféle olyan irigylésre méltó, nem akárcikinek kijáró lehetőségnek tekintettem, mint az urak fürdőszobáját. Hogy ha az ember akar, oda bemehet, és bele is ülhet. Annyi meleg vízbe, amennyibe akar. Tehát, hogy a bőrén keresztül is érezheti azt, hogy a menny-ország az összes isteni jóval mind együtt van és zuhog rája. Tehát beleülhet. És az a közeg fogja körül. Körülbelül ilyesféle gyönyörűségnek tekintettem, hogy ha oda beme-gy az ember, akkor ott mindenféle ismeret megrohanja. És ott minden belebű-jik a pórusaiba. Valami ilyesféle lehetőségnek tekintettem a könyvtárat. Voltak lexi-konfaló periódusaim. Tanítóim jóvoltából zabáltam a lexikonokat. A világ birtoklá-sára törekedtem. Amit tudok, az az enyém. Nem azért, hogy tovább adjam. Volt egy ilyen jelszó: „Tanulj, hogy taníthass!” Nemigen voltak nekem ilyen ambícióim. Hogy szellemi étvágyamat a könyvtár mennyire tudta kielégíteni? Ilyen szempontból a könyvtárban nem csalatkoztam. A remélt gyönyörűséget megadta. Nem romlott az intenzitása annak a gyönyörérzetnek. Biztosítja, hogy amire én most már, mint vajt-fülű, megéhezek, ahhoz én magamat, rövid határidőn belül hozzá tudom juttatni. És ez két nagy dolog, hogy az igény és a lehetőség összetalálkoznak-e vagy sem.

— Könnyen sejtethetjük az előbbi gondolataidból, hogy olvasóként, íróként mi mindent préselsz ki a könyvtárból. Ebből a nagy szellemi „kincsesházból”, ahol dolgozol. Tudom, nem szívesen beszélsz arról, amit könyvtárosként magad is adsz. Mégis a könyvtárosi szolgálat felé terelném a beszélgetésünket.

— Sokszor bizony gyalázzuk ezt a szakmát. Mert elég rabszolga szakma ez. Hogy tulajdonképpen mindig szolgálatkésznek kell lenni. Ez egyébként adottság bennünk. És ezt ki lehet alakítani. Szerencsére olyan munkatársaim vannak, akiktől tényleg nemigen tudnak olyasmit kérni, amit ne teljesítenének. Ha bejön az olvasó, az előt-tünk szent. Az tabu. Az mindegy, hogy az a kutyahordó Veszter-e, az az olvasó, aki a klinikának hordja a kísérleti kutyákat (az a reszketős kezű), vagy éppen a tanács-elnök. Nincs nagyobb díszkapu, és nincs nagyobb rezesbanda. Egyforma az Ol-

vasó. Komolyan! Az más, hogy köztünk lehetnek nézeteltérések, viták. De a közön-séggel való kontaktus megtartásában, az iránta való teljes odafordulásban hiány nincs. Ez valahogy olyan indukált áram-szerűen bennem is van. Én is kapom vala-honnét, és én is sugározhatok ki effélet. Mert éntőlem sem tudnak olyasmit kérni — ha a diavetítő kell, magnó, ha címfestés kell, most csinálják kiállítás, adjak szak-dolgozathoz anyagot, az isten se tudná felsorolni, hogy mi mindent kérnek —, amire nemmel válaszolnék. Ilyet, hogy nincs, nemigen mondunk mi ki. Alig néhányszor egy évben. Az örögöt a lyukából kihajtanánk, hogy amiért mi itt vagyunk, száz szá-zalékgig jól menjen.

— Visszatérve az írói munkához: a József Attila-díjat milyen lépcsőnek tekin-ted?

— Én élehetetlen parasztember vagyok. Abból a világból kerültem el, ahol az emberek nagyon becsülték a munkát, de egyébként az olyan emelőket, amik nem közvetlenül az ő kezük által születtek, nem ismerték. Nem ismerték ezeknek az ere-jét. Hogy mit lehet ezzel, meg azzal csinálni. Mert én tudom, hogy József Attila-díjjal már az emberek elkezdnek másfelé dologtalanul ügyeskedni. Énrám különösebb ha-tással nem volt. Megmondhatom őszintén, hogy jólesett. Ahogy akkor ijedtemben fogalmaztam: úgy vélem, hogy akkor van némileg egyensúlyban az ember (mert ak-kor is megette a fene, ha az ember egyensúlyban van), ha rúgják, rúgják háturól, meg ha néha megsimogatják. Hát ez a József Attila-díj is olyan volt, hogy — már rúgást kaptál eleget, most meg egy kicsit szépen megsimogatunk. De aztán gyerünk csak tovább előre! Úgy a harmadik rajvonalban egy kicsit arra is kötelezi az embert, hogy „nohát akkor, mondjad, szaporábban!” Aztán még arra is jó, hogy kap az ember impulzusokat. Úgy kéregetnek. Nem jobban, mint korábban.

— Terveidből mi az, amit legszívesebben dédelgetsz?

— Egyszerre több vasat tartok a kohóban. Mindenféle ismeretek gyülekeznek, kapaszkodnak az emberben. Legutóbbi pesti utam alkalmából egy rövid, tizenöt-húsz-perces beszélgetés Petrovácz Istvánnal olyan kedvessé tette bennem a legújabb ter-veimet, hogy gyerekkori élményeimről könyvet írjak a Móra Kiadónak. Nagyon érett a kolhoz-téma is, ami az „Atya, Fiú, Szentlélek” folytatása lenne. A Szépirodalmi Kiadóval hamarosan megkötünk egy szerződést az új „Janicsárok”-ra. (Nem második kiadás, hanem a regény folytatása lesz.) Illés Endre biztatott az Írószövetség legu-tóbbi közgyűlésén.

— Hol fog megjelenni a Tisza című szociográfiai írásod, amit folytatásokban a Tiszatáj közöl? Veres Péter talán egy jó félévvel ezelőtt a kötetbe gyűjtést sürgette.

— Egyelőre annak nincsen gazdája. Szó volt róla, hogy a Corvinák kiadják. Meg is van a fotós hozzá. Művészi fotókkal illusztrálnák. Dehát ők se mozdulnak, én is árvizeskedek.

— Befejezésül még engedj meg egyetlen kérdést. Mit üzensz a Könyvtáros olva-sóinak?

— Hát azt, hogy az isten áldja meg őket, ne felejtsek: nemcsak szépírók teszik a világot, hanem a szakírók is, de leginkább az olvasók. Az irodalom pedig csak egy tartozéka az életnek. Nem a legfontosabb. De azért úgy kell az embernek, mint a mindennapi ételben levő vitamin.

F a z e k a s I s t v á n

M Ű V E I

A közsőrüs kádi. Szegedi török mesék. Szeged, 1959. (Tiszatáj Irodalmi Kiskönyvtár) Atya, fiú, szentlélek (regény). Szeged, 1962. Tiszatáj—Magvető Könyvkiadó, 1—2. köt. Mi, janicsárok (regény). 1969. Szépirodalmi.

A SZÖVETKEZETI BIZOMÁNYOSOK és a falusi könyvterjesztés néhány problémája címmel jelentést adott ki a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesz-tők Egyesületének piacukatató csoportja a szövetkezeti könyvterjesztők körében végzett vizsgálatról. A beszámolóból kiderül, hogy noha a könyvbizományosok-nak több mint 50%-a érettségizett, illetve főiskolát végzett, s kétharmad részük pedagógus vagy alkalmazott; továbbá az olvasást, a könyvgyűjtést igen fontos-nak tartják, közöttük a rendszeres olvasók aránya viszonylag igen alacsony, mindössze 31,2%; és ezt az arányt alig haladja meg az a csoport (33,4%), amelynek legalább 300 kötetrel rendelkező házi könyvtára van. A bi-zományosok olvasói ízlését vizsgálva a kedvenc írók sorrendje: Jókai, Berkesi, Szilvási, Passuth, Mikszáth — illetve a külföldiek közül: Dumas, Hemingway, V. Hugo. A jelentést — mely a bizományosok munkamódszereit és eredményeit is tárgyalja — Mándi Péter készítette, a következtetéseket megállapító záró-jejezet Varga Sándor munkája. Utóbbi utal arra is, hogy az Olvasó népert mozgalom céljait csak jobb terjesztőgárdával lehet elérni.

KATALÓGUS MŰVELTSÉG – INTEGRÁLT MŰVELTSÉG

Az alábbi glosszaszerű fogalmazványt hadd kezdjem címmagyarázattal. A műveltség kifejezést csak valamilyen fajta jelzővel szokás együtt emlegetni. A megszozott kapcsolódások a korszerű, a szak-, az enciklopédikus stb. műveltség. A következőkben a könyvtáros műveltség két lehetséges pólusát szeretném szembeállítani: az egyiket „katalógus műveltségnek”, a másikat „integrált műveltségnek” nevezem.

A katalógus műveltséget (a kifejezés nem tőlem származik) nem tekintem azonosnak az ún. bibliográfiai tájékozottsággal. Elítélő minősítésnek szánom az olyan könyvtáros-műveltség jelölésére, amelynek jellemző ismérvei a következők:

1. A gondjaira bízott állomány ismerete nem a művészi vagy tudományos értékrenden alapszik, hanem a könyvről csak annyit tud, amennyit a címleírás vagy a fülszöveg elárul;
2. Csak a klasszikusok megítélésében „biztos”, ott is a középiskolai receptek színvonalán;
3. Bizonytalan az élő szépirodalom, művészet, tudomány tendenciáinak a felismerésében;
4. Ezért ajánlásai — ha tetszik, nevelőtevékenységének megnyilvánulásai — felületesek, meggyőződés nélküliek, „ez jó könyv, ezt tessék elolvasni” jellegűek.

Az integrált műveltség elnevezéssel azt az igényt akarom körvonalazni, ami több mint az ún. enciklopédikus műveltség + bibliográfiai tájékozottság, tehát azt a kívánalmat, ami feltétele, hogy a könyvtáros kinőve a raktárór, az olvasók kiszolgálója szerepéből, az olvasók ízlésének formálója, nevelője, az olvasók irányítója lehessen.

Az integrált műveltség szó szerkezet nemcsak alakjában és jelentésárnyalatában különbözik az enciklopédikus műveltség elnevezéstől, hanem abban is, hogy az integrált műveltség birtokosa a felhalmozott és a meglehetősen szétszabdalt ismeretanyagot, az új információkat jól kiválasztott rendező, rendszerező elvek birtokában képes egységes képbe fogni, átlátni. És ami a legfőbb, értékelni tudja őket, helyükre tenni, egyrészt az egyetemes emberi művelődés-, művészet- és tudománytörténetben, másrészt önmagában és az olvasók igényeinek és érdeklődésének területén. Magyarán, az integrált műveltségű könyvtáros nemcsak tudatos raktárosa, hanem tudatos értékelője is a saját és a mások felkészültségének, „készleteinek”, hiányainak, lehetőségeinek. Az ilyen fajta műveltség megszerzésében mellőzhetetlen jelentősége van a filozófiának, esztétikának, etikának, dialektikus logikának, pszichológiának (neveléslelektannak, szociálpszichológiának), szociológiának, stilisztikának, tudományelméletnek, a kommunikációelméletnek.

Joggal nekem szegezhetik, hogy maximális követelményeket támasztok. Beismérem, mindez annak tűnhet. A vád alól csak az ad felmentést, aki életében olvasóként már találkozott olyan könyvtárossal, akinek minden és mondhatni egyformán fontos, vagy nem fontos. Akinél Lukács György ugyanúgy csak egy szerző, mint pl. Kornis Gyula. Vagy Rákos Sándor ugyanúgy mai magyar költő, mint mondjuk Papp Lajos. Vagy Heller Ágnes neve éppen úgy nem mond neki semmit, mint pl. Tókei Ferencé. De odafigyel olvasói „ízlésére”, azaz titokban ugyanolyan átéléssel végzi ki a legfrissebb krimiket, mint ők, és ugyanolyan előítélettel legyint néhány ismeretlenismert névre, vagy megy el mellettük a tápraktárban, illetve a szabadpolcnál, mint azok.

Kemény és bántó beszéd ez, szakértők „visszakézből” leinhetnek, tantervekkel, programokkal érvelhetnek, ellenem bizonyíthatják, hogy nyitott kaput döngöttek... mégis azt tartom: ha másért nem, hát az önképzési gondokkal birkózóknak érdemes néhány olyan ötletet adni műveltségük rendezéséhez, ami több, és egyben túl is mutat a könyvtárosi munka technológiai részén.

Végül hadd érzékeltessem egyetlen példával, hogy nézetem szerint mennyivel több az integrált műveltség a katalógus és az ún. enciklopédikus műveltségnél.

A megfelelő csatornákon befut egy új könyv. Feldolgozták, polcra kerül. Legyen az pl. a *Költők egymás között* című pompás kiállítású, fiatal költőket bemutató antológia. Az ún. katalógus műveltségű könyvtáros megnézi a könyv jelzetét, belenéz esetleg, s aztán kiteszi, besorolja. Ha keresik, „van ilyen”, „megjött”, legföljebb „érdemes elolvasni”-féle megjegyzések kíséretében „ajánlja”. Ha nem keresik, ott marad, illetve esetleg egyszer — író-olvasó találkozon, költői esten — kiállítja.

Ugyanennek a kötetnek a sorsa föltehetően a következőképpen alakul a csak enciklopédikus műveltségű, tehát széles látókörű, esetleg versszerető könyvtárossal. Könyvtárvétel után fülszöveg-átfutás + tartalomjegyzék + beleolvasás. Ha ismerős költőt talál, akkor alaposabban, ha érdekes sorokra lel, ugyancsak, ha jó verset talál, akkor tüzetesebben megnézi, aztán megjegyzi, ki szerkesztette a kötetet. Majd

röviden utánagondol: mostanság hányadik antológia ez a fiatal költőkről, alaposan megfigyeli, hogy ebben a kötetben melyik idősebb költő melyik fiatal mutatta be... s aztán feltétlenül ajánlja.

Az integrált műveltségű könyvtáros először is várja a kötetet. A szerzőket, ez esetben a fiatal költőket folyóiratokból már nagyjából ismeri. Érdekességet a válogatás nyújt neki, aztán az, kit hogyan mutatnak be, továbbá, hogy a fiatalabb szerzők miként foglalják össze életútjukat, mi az ars poeticájuk, véleményük a világról, önmagukról. Utána elemezve, értékelve kiválasztja, elolvassa a verseket. És itt jön a lényeg: az értékelés problémája. A fiatalok nyilatkozataiból az integrált műveltségű könyvtáros kialakíthat egy elvárást, ezt szembeíthati a verseikkel, mintegy felülvizsgálja vallomásaikat. És ezzel még nem fejezte be, várja a kötetéről szóló kritikákat, azokat szelektálja, a legmegbízhatóbbakat feldolgozza, és figyeli az antológiában bemutatott költők életútját, várja keteiket, és az antológia ismeretében kezdi tobozni az új költők olvasótáborát.

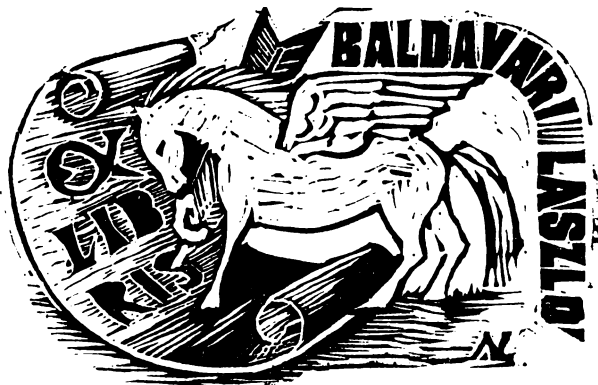
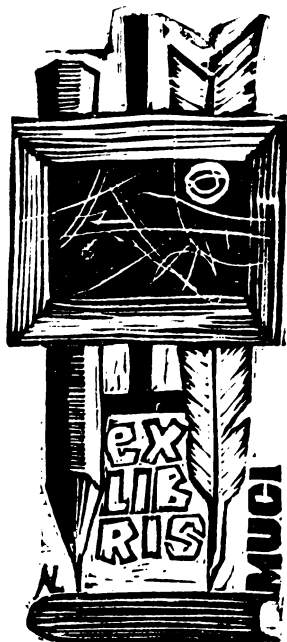
„Ha ennyit foglalkoznánk minden könyvvel?” — „Kinek van arra ideje?” — törhet föl a keserű fohász. Kurta válaszom: aki törödni akar vele, aki hivatásnak, küldetésnek fogja fel a könyvtárossgát, annak van rá ideje. Ilyenek pedig mindig akadnak, még ha a pillanatnyi társadalmi „megbecsülés” nem is halmozza el anyagiakkal, elismeréssel a jobb sorsra érdemes megszállottakat.

Könyvtárban éppúgy, mint más munkahelyen, többféle képezéssel és beosztásban dolgoznak a munkatársak. De egy lényeges ponton eltérés van! A könyvtárban mindeki mások objektívtált gondolataival, azaz szellemi értékkel dolgozik. Ezért van elengedhetetlenül szükség az integrált műveltség megszerzésére, ezért mosódhatnak el esetleg még az ún. végzettségi határok is. Mosódjanak is, csak ne lefelé...!

Zsolnai József

POZSONYI ÍRÓK író-olvasó találkozóját rendezték meg Lakiteleken a közelmúltban az ottani művelődési házban. Duba Gyula és Mács József prózaírók, Keszeli Ferenc, Ozswald Árpád és Zs. Nagy Lajos költők műveiből a lakiteleki irodalmi színpad tagjai adtak elő részleteket, Szij Rezső (Bp.) tartotta a bevezető előadást és vezette az előadás után kialakult beszélgetést. Az est során szereplő íróknak a pozsonyi Madách kiadónál megjelent könyveiből — melyeket a Csehszlovák Kultúra révén kapott a művelődési ház — több mint 100 kötet fogyott el. Az írók másnap a TIT irodalmi ankétján vettek részt.

A CEGLÉDI RÓNA VENDÉGLÁTÓ VÁLLALAT a művelődési igények „kiszolgálása” érdekében az Aranysas bisztróban a Benedek Péter parasztfestő műveiből összeállított kis tárlat után legutóbb Nagy László grafikusművész ex-libriseit és kisgrafikáit állította ki. A fiatal művész érdeme, hogy a könyvgyűjtéshez kapcsolódó képzőművészeti élményeket ötletes összeállításban szándékozik megismertetni a presszó-látogatókkal. A kiállítás látogatóit a könyv vonzaskörébe vonni kezdeményezésnek is dicséretreméltó dolog. A vállalat azzal, hogy hajlékot ad az újszerű kezdeményeknek, bizonyítja, hogy lehet az új mechanizmus időszakában is „mecénás szerepet” vállalni, csak ügyszeretet kell hozzá. (M. T.)

FIATAL KÖLTŐK ÉS ÍRÓK HÁROM ANTOLOGIA TUKRÉBEN

Mostanában sok szó esik a fiatal írókról: viták zajlanak róluk, folyóirattervek születnek, írótalálkozók próbálják tisztázni a kérdéseket. Ideje volt, hogy feljűk forduljon az érdeklődés, hiszen itt vannak, műveik gyakran jelennek meg a folyóiratokban (önálló kötetekben annál kevésbé), vannak közöttük tehetséges emberek s van mondanivalójuk is. Jelentkezésük azonban régebbi, mint a mozgásukra fordított figyelem. A magyar „új hullám” tagjainak legnagyobb része már a hatvanas évek közepén szerepelt, vagy inkább dörömbölt az irodalmi élet kapuján. Akkor azonban még zárva voltak ezek a kapuk. „Áttörésük” az elmúlt hónapokban — egy évben — történt meg: az Új Írás interjú sorozata, a lillafüredi fiatal írótalálkozó és három antológia — *Költők egymás közt, Elérhetetlen föld, Naponta más* — végre meghozta a sikert: a közvélemény tudomásul vette az „új hullám” létezését, felfigyelt törekvéseire, mondanivalójára s várja további eredményeit.

Szándékok és eszmék

A fiatalok „új hulláma” a magyar társadalom életének sajátos — nem minden ellentmondás nélküli — szakaszában jelentkezett. A hatvanas évek közepére ugyanis nyilvánvalóvá vált, hogy gazdasági és politikai életünk mechanizmusa reformra szorul, hogy új módszereket kell találni, ha ki akarjuk küszöbölni a korábbi hibák, torzulások megismétlődésének lehetőségét, s fenn akarjuk tartani a fejlődés ütemét. A gazdasági életben ezt a reformot az új gazdasági irányítás gépezete hozta; a politika síkján pedig azok az igények, követelések, melyek a társadalom irányításának demokratizmusát sürgetik.

A fiatal írók természetes módon vállalták ezeknek az ellentmondásoknak a feltárását, a gondokkal való számvetést. Két ok miatt is: egyrészt helyzetük — fiataláguk — hajlamossá teszi őket arra, hogy az eszményeket és a valóságot állandóan szembevitessék, s kritikailag lépjenek fel akkor, ha a társadalom valóságos élete nem követi a helyes és deklarált elveket; másrészt pedig ők maguk érzik legjobban

a fejlődési rendellenességeket, az ellentmondások súlyát. Hiszen — mint mondani szokás — most lépnek be az életbe, s a társadalom helyzetének néhány ellentmondása — a viszonylagos immobilitás, a fiatalok sorsa, elhelyezkedése iránt sok helyen megnyilvánuló közöny — őket sújtja leginkább. Természetes tehát, hogy a fiatalok elsősorban kritikai szellemmel közelednek a világhoz, hogy sokszor elégedetlenségükről vallanak.

Csoportok és irányzatok

A fiatal költők közérzete, kritikai szelleme nagyjából hasonló módon alakult, táboruk mégis erősen tagolt. A verseikben megfogalmazott világkép és a fogalmazást irányító poétika korántsem homogén. Irányzatokra és csoportokra bomlanak, talán sokkal határozottabban is, mint a korábbi generációk. Ezeknek az irányzatoknak a leírása meglehetősen nehéz feladat. Irányzatokon ugyanis nem szabad konkrét, tüzetesen leírható irodalmi irányokat, iskolákat érteni. A fiatalokat inkább ösztönös tájékozódásuk osztja meg, doktrináik, elméleteik alig vannak, legfeljebb közösen vállalt vonzalmaik és mestereik. Vállalva a sematikus csoportosítás veszélyeit, talán az alábbiakban írhatnánk le az egyes irányzatokat:

1. *Nemzeti és népi hagyományokhoz kötődő irányzat.* Ennek írói erős elkötelezettséggel fordulnak az ország társadalmi és nemzeti problémáihoz, hangsúlyozottan hivatkoznak a magyar irodalom népi és nemzeti hagyományaira. Gyakran és tudatos vállalkozással foglalkoznak a magyar történelemmel, a szomszédos országokban élő magyar milliók problémáival. Példaképeik, mestereik Illyés Gyula, Veres Péter, Németh László, Nagy László és Juhász Ferenc. Ehhez az irányzathoz tartozik a prózáiró Mócsi Ferenc (Sánta Ferenc fia), Varga Lajos, a költő Kiss Benedek, Utassy József, Mezey Katalin, Kovács István, Rózsa Endre, Bisztray Ádám, Tölgycsény Miklós és mások is.

2. *Filozófiai-antropológiai irány.* Ennek az irányzatnak a hívei az emberi létezés ontológiai, filozófiai kérdéseit faggatják, elvontabb fogalmazással kísérleteznek. A

társadalmi problematika is foglalkoztatja őket, elsősorban mégis a filozófia, az antropológia. Mestereik Weöres Sándor, Pilinszky János, Nemes Nagy Ágnes a költők közül, Déry Tibor (főleg újabb műveivel), Örkény István, Mészöly Miklós a prózaírók közül. A fiatal novellisták között ezt az irányt követi Nádass Péter, Ungváry Rudolf, Lugossy Gyula, a költők közül Oravecz Imre, Takács Zsuzsa, Petri György.

3. *Protest-song, pol-beat*-irány. Ide tartoznak azok a fiatal költők, akik egyféle baloldali radikalizmust képviselve minél agitatívabb és közvetlenebb fogalmazásra törekednek. Ezért választják a költői kifejezésnek azokat a fajtáit — a pol-beat, a protest-song stb. formákat —, amelyeknek határozott szerepük volt a nyugat-európai baloldali diákmozgalmak harcaiban. Politikai ideáljuk Ernesto Che' Guevara, költői mesterük elsősorban Ladányi Mihály, de hatott rájuk Brecht vagy az amerikai beat költészet is. Haraszi Miklós, Béres Attila és Kertész Péter tartozik ide, többek között.

Ezek az irányzatok az esetek egy részében irodalompolitikai csoportosulást is jelentenek. Vagyis olyan csoportokat, melyek határozott eszmei-poétikai arculattal jelennek meg, s egységesen vesznek részt a fiatalok mozgalmaiban. Két ilyen csoportról tudok: a népi-nemzeti hagyományokat követő fiatal költők egy része — akik évekkal ezelőtt együtt indultak a budapesti bölcsészkar alkotókörének mozgalmaiban — „Kilencek” néven lép fel (ők adták ki az *Elérhetetlen föld* című antológiát), s közösséget alkotnak a baloldali radikalizmus hívei is. Érdekes, hogy a fiatal prózaírók között nem alakult ki ilyen mozgalom vagy csoportosulás.

Két költői antológia

Az „új hullám” költőit két antológiából ismerheti meg leginkább az olvasó: a *Költők egymás közt* és az *Elérhetetlen föld* köteteiből. Mindkettő megérdemli a tüzetesebb érdeklődést, mindkettő bemutat néhány olyan tehetséget, akikben a magyar líra örököseire ismerhetünk.

A *Költők egymás közt* voltaképpen nem antológia, hiszen a lapjain szereplő tizenöt költőt nem fűzi egymáshoz sem a közös nemzedék, sem a közös eszmeiség vagy poétika. Legidősebbjük negyven év körüli, legfiatalabbjuk nemrég töltötte be a huszat. Van közöttük lázasan elkötelezett és magányos keserű, hagyományokba fogódzó és merészen újító. Közös csak az, hogy kötetben először kerülnek a közönség elé, hogy a pálya valóságos zökkenői, látszólagos kudarcai ellenére egyikük sem hagyta abba a fogalmazást; ez-

zel igazolva a mottónak-bevezetőnek használt Illyés Gyula-verset: „Nem lehet tisztességes ember, (ki a versírást abahagyja). Az igazmondást hagyja abba.”

Az antológia költői tehát nem együtt indultak, más és más elvek szerint építik fel költészetüket. Közös jelentkezésüket kiadói szempontok indokolják: a Szépirodalmi Kiadó szerkesztői helyesen döntöttek úgy, hogy a kiadónál található, de önálló kiadásra talán még nem kész kéziratokból összeállítanak egy reprezentatív antológiát.

A *Költők egymás közt* tizenöt költő műveiből ad válogatást. E tizenöt között van néhány olyan, aki bátran megérdemli az olvasó figyelmét, s majd az önálló verseskötet. Először is Beney Zsuzsa, akinek kristályos, fegyelmezett, a végsőig kidolgozott versei nemcsak formai fölényükkel és klasszikus kidolgozottságukkal válnak ki, hanem tragikus érzékenységgel, humánus hangjukkal is. Azután Oravecz Imre, aki tárgyakat ír le, emlékeket mozgósít, s a tárgyak és emlékek kristályrendszerébe zárja vallomásait, felismeréseit; Takács Zsuzsa, a belső reflexiók és bölcsészeti vizsgálatok költője; Kiss Benedek (akivel a másik antológia szerzői között is találkozunk); Kiss Anna, aki a népi, balladás hagyományokból s a modern prózaversből építi meg versalakzatait; Bisztray Ádám, a természet és a közösség hiteles szavú, gazdag érzelmű énekes; Iszlai Zoltán, aki gunyoros groteszkekben közelíti meg világunk furcsa jelenségeit; s a legfiatalabb: Tölgyessy Miklós, aki áradó mondanivalóját a népi mondókák, balladák egyszerűségükben is sokatmondó stílusára hangszereli. De a többiek is hoznak új hangokat, a kötet fiatal ígéretei: Petri György, Pardi Anna, Szepesi Attila, Kertész Péter és Apáti Miklós. A *Költők egymás közt* szép meglepetés: azt ígéri, hogy az „új hullám” vállalja az Illyéstől is megkívánt igazmondást — a magyar líra e nagy hagyományát — s méltó folytatása lesz annak a költészetnek, amit ma Illyés, Weöres Sándor, Juhász Ferenc és Nagy László neve jelent.

A másik antológia: az *Elérhetetlen föld* a már említett „Kilencek” nevű költőcsoport vállalkozása, eszméinek és eredményeinek foglalata. Ez a költőcsoport, mint mondtuk, a pesti bölcsészkarról indult, már a hatvanas évek óta szerepel előadóesteken és folyóiratokban, közös antológiát azonban csak több éves küzdelem árán sikerült kiadniuk. A csoport tagjai — Győri László, Mezey Katalin, Molnár Imre, Kiss Benedek, Oláh János, Konc József, Kovács István, Rózsa Endre és Utassy József — kétszeresen is a magyar valóságnak és hagyományoknak kötelezik el magukat. Egyrészt abban, hogy

vállalják a költészet közéleti és nemzeti feladatait: nemzeti és társadalmi életünk problémaival vívódnak, a gondokról beszélnek, a valóságot kutatják. Másik tulajdonságukat és kötdésüket a hagyomány, a költői örökség folytatása jelenti; az, hogy önérzetesen kapcsolódnak ahhoz a költészethez, amit a magyar népdal, a régi magyarság, Petőfi, Ady, Illyés és Nagy László lírája képvisel. „A legfontosabb, és amiben mindnyájan egyetértenek — mondja rólok Nagy Lászlónak az antológia elé írott bevezetője —, a következő: hűek a magyar költészethez, a folytonosságot folytatni akarják. Kötődnek az empirikus igazságokhoz, jobban, mint az előttük járó néhány nemzedék általában. Leszámolnak az ál-szocialista önteltséggel, nemzeti göggel, kergeséggel, de átgondolva a szerencsétlen multat, szentenciákat mondanak a jelenre is.” Nem kis feladat, de a „Kilencek” verseit olvasva úgy tetszik, sikerül megoldaniok.

Az *Elérhetetlen föld* is mutat föl néhány komoly tehetséget, a magyar líra néhány jelentős ígérését. Először is Kiss Benedekre gondolok, aki szertelen — mégis fegyelmezett — képteremtő erővel aknázza ki a népi örökség és a modern, „szürrealisztikus” költészet szintézisének lehetőségeit. Kiss Benedek képviseli azt a vonalat, ami Nagy László költészetétől ível Szécsi Margit, Csoóri Sándor, Ágh István és Bella István felé. De mások is szép ígéretekkel jelentenek: Utassy József lázadó konoksága, eszmei szigora, Mezey Katalin vallomásos lírai ereje, Kovács István történelmet idéző vizsgálatai, Rózsa Endre okos racionalizmusa vagy Molnár Imre elgondolkoztató groteszkjei. Mindannyiukban a fiatalos merészség lendítő ereje munkál. Innen ered verseik lázadása, igazságkeresése; az a konok törekvésük, amely nem éri be a megszokottal, s mindenben a valóságos jelentést, a kimondatlanul maradt belső igazságot keresi. De van bennük felelősségtudat és fegyelem is; lázadásuk elkötelezettségükből fakad, nem feltűnni vágnak, hanem elgondolkoztatni, felébreszteni. Ahogy Nagy László mondja rólok: „Komoly ügyekről komolyan szólnak. Etikusk költők, felelősségvállalók.”

Naponta más

A haramadik antológia — a *Naponta más* — tizenhét novellistát mutat be. Közöttük önálló kötetel rendelkező, ismeretebbeket: Módos Pétert, Nádas Pétert, Simonffy Andrászt és pályájukat most kezdő fiatalokat: Ajtony Árpádot, Bereményi Gézá, Náduvári Annát, Vathy Zsuzsát. A fiatal prózairók között még nem rajzolódtak úgy fel az erővonalak, mint a költőknl: magányosabbak az írói személyi-

ségek, kialakulatlanabb az írói világ. E kialakulatlanabb világot jelzi az, hogy a fiatal novellisták gyakrabban vágnak vissza gyermekkoruk védett tájaira, mint ahogy új vállalkozásokat óhajtana. Egyikük, Lugossy Gyula így beszél: „ma is azt hiszem, az élet teljességét csak gyermekéveinkben álmodjuk meg... Kamaszkoromban teljesebb világban éltem, mint ma; ma, mint mindannyiunknak, nekem is meg kell elégednem egy parányi darral, ami életből, lehetőségekből, örömkökből kijut. Húszévesen már sejtettem ezt; azóta elvesztem az érzem magam; nem maradt más számomra, mint egy utolsó, gyermeket illúzió: az írás. Ha élni akarok, írnom kell — mi mást is tehetnék?”

Megvallom, számomra rokonszenvesebbek azok a törekvések, amelyek az irodalomban nem a gyermekkor „meghosszabbításának” lehetőségét keresik (hogy ez a „meghosszabbítás” mennyire kétséges lehetőség, azt éppen Lugossy Gyula kiábrándult elbeszélése sejteti), hanem a a felelősségvállalás, az elemzés és a küzdelem alkalmait. Vagyis midőn Módos Péter a régiek — Bornemisza Péter — igazságkereső szenvedélyére hivatkozik, minthogy: „Legalább szenvedélyben, lobogásban, nekiszántságban ne maradjunk el az elődök példájától...” Vagy ahogy Nádas Péter mondja: „nagyobb bennem az a vágy, hogy megfogalmazhassak valamit abból a tragikus váltásokkal teli világból, amit kelet-európai történelemnek nevezünk.”

Ez az igény azonban — legalábbis egyelőre — még eléggé korlátozott. A fiatal novellisták szívesebben írnak gyerekkori emlékeikről, kamaszkori problémáikról, mint életünk kínzó kérdéseiről; s főként szívesebben írnak krónikát, beszámolót, mint elemző, elgondolkoztató, intellektuális elemektől átszótt prózát. Mindez egyfajta szociográfikus jelleget ad a kötet novelláinak, vagyis inkább e novellák jelentős részének. A mai fiatalág életérzéséről, életritmusáról, szórakozásairól, időtöltéséről kapunk meglehetősen jó beszámolót. Voltaképpen öröndetes ez, hiszen a legfiatalabbak — a diákok, az ipari tanulók, sőt az egyetemisták — életéről alig mond valamit a mai magyar irodalom; s így a legilletékesebbek adnak nekünk hiteles felvilágosításokat. Félő azonban, hogy a novella így megmarad az információ szintjén, s nem folytat elemző kísérleteket, lemond arról, hogy — mi-ként Déry, Örkény, Sarkadi vagy Méyszöly — egy-egy nagyhatású szimbólumba szervezze az élet, az emberi sors vagy a mai magyar s kelet-európai társadalom jelenségeit.

Tehetséges fiatalok azért itt is akadnak. A már „befutottak” közül Nádas Pé-

ter, aki az elemzés híve és a kor emberi jelképeit keresi, Simonffy András, aki talán a legtöbbet tud mondani a jelen fiataljainak valóság életéről, és Módos Péter, aki az egyetemisták helyzetéről készített hiteles és rokonszenves látéletet. A pályakezdekők közül — úgy hiszem —

Császár István, Bereményi Géza, Marosi Gyula, Mócsi Ferenc, Ungváry Rudolf és Vathy Zsuzsa érdemi meg elsősorban az olvasó figyelmét. Tőlük várhatjuk leginkább prózánk „utánpótlását”, az „új hullám” legjobb eredményeit.

Pomogáts Béla

LUKÁCS GYÖRGY: VILÁGIRODALOM

Irodalomtörténet filozófiai alapon, vagy még inkább szociológiai alapon: így jellemlenünk meg a két hatalmas kötet műfaját. A világirodalom szó mint cím félrevezető lehetne, ha tisztán tartalmi szempontból értelmeznénk. Van-e olyan ember, aki képes az egész világirodalom minden korszakalkotó alakjával úgy foglalkozni, hogy annak valóság képét, nézőpontjainak különböző voltát, gazdagságát, mélységét igazi megjelenítő erővel tárja az olvasó elé? Babits Mihály két-kötetes világirodalom-története többször megemlíti, hogy ezt vagy azt nem vagy alig ismeri. Szerb Antal három kötetes műve sem alapszik mindenütt közvetlen, élményszerű anyagismereten.

Lukács György számára a világirodalom elsősorban nézőpont kérdése volt: olyan költői tartalmak és formák felkutatása és elemzése, amelyek nélkül mai valóságunk igazi, mélyreható megértése lehetetlen. Így váltak számára elsősorban a XIX. század világirodalmának nagyjai kutatási témákká. Cervantesről és Shakespeare-ről csak alkalmi vázlatokig jutott el. Igazi témái a XIX. század nagyjai, mégpedig elsősorban azért, mert úgy látta, hogy az ember és az ember világának objektív, társadalmi fejlődését ezek a művek tárják fel és örökítették meg olyan mélységgel, hogy a visszatekintők számára megjelöljék az emberi nem igazi fejlődésének fontos szakaszait és típusait.

Ez a század, Goethe és Heine, Balzac és Stendhal, Tolsztoj és Dosztojevszkij százada — és nem véletlenül Hegel és Marx is — roppant energiával állította a központba az ember fejlődésének, a fejlődés külső és belső problematikájának döntő kérdéseit. Nem kétséges, hogy azok, akik e század irodalmát megvetik, nagyrészt éppen ezek elöl a kérdések elől szeretnének kitérni.

Világirodalmivá, Lukács György szerint, írók és művek nem elsősorban írástechnikai újításai révén válnak, hanem annak az írói éleslátásnak, annak a költői vízióknak következtében, amellyel válaszokat adnak korunk nagy kérdéseire. Meglátva és ábrázolva azt, miként képes az ember ezekre a kérdésekre vála-

szolni, hogyan őrzi meg vagy veszi el válasza során valódi emberiségét.

Természetesen a kérdést és a választ nem váltja ki elvontan a kor, hanem az író számára közvetlenül adott nemzet és osztály, annak jelene és múltja és perspektívája, a benne jelentkező közvetlen és általános társadalmi áramlatok. Nincs is nagy író, aki ezektől a tényezőktől el akarna és el tudna szakadni. De világirodalmi jelenséggé csak az az író válhatik, aki megőrizve e sajátosságokat, képes azokat olymódon általánosítani, hogy azok az egész emberiség fejlődésével kapcsolatos termékeny megrendülést, valódi katarzist kiváltó erővé válhassanak más nemzetek és más korok fiai számára is.

A Világirodalom első kötete először Cervantes Don Quijote-ját tárgyalja, ezt a megragadó, sodró erejű olvasmányt, melyet az olvasó nem tud letenni, olvastán sir és nevet, de soha egy pillanatra sem unatkozik. A Minna von Barnhelm-ről szólva Lessing egyéniségéről rajzol képet. Goethéről — a Goethe és kora kötetből átvéve — három tanulmány is szól: Az ifjú Werther szenvedései, A Wilhelm Meister tanulóévei és a Faust című tanulmány. Goethe gondja, hogy összhangra vágyik a teljes személyiség humanisztikus kiművelése és a polgári társadalom világa között.

A kötet egyik legszebb tanulmánya A legújabbkori német irodalom kötetéből átvett *A romantika a német irodalomban* című esszé. A romantikán belül, a felvilágosodás és klasszicizmus éles ellentétként bontakozik Németország feudális maradványainak védelme, sőt a középkori ideológia stilizált megújítási kísérlete is. E tény rögzítése nem gátolja meg Lukácsot annak világos fölismerésében, hogy a romantika a polgárság társadalmi alapján bontakozott ki.

Heinét mint német nemzeti költőt mutatja be éppen a hitlerizmus tombolása idején, 1935-ben. Nagyszabású tanulmány foglalkozik Gottfried Kellérel, akinek irodalomtörténeti helyzete rokon vonásokat mutat tanítómesterének, Feuerbachnak a német filozófia történetében elfoglalt helyével. Ez utóbbi a klasszikus német filozófia záróköve, Keller vi-

szont a klasszikus német irodalom vég-szavát jelenti. Miként Feuerbach materializmusa a klasszikus német idealizmus továbbfejlesztését s ugyanakkor felbomlását jelenti, Keller realizmusa is egyszerre beteljesülés és felbomlás a német klasszikus irodalom hagyományai-ban.

Lukács Balzacot vagy Scottot, de akár Goethét elemző tanulmányában a művészetet az emberi, a társadalmi élet szolgálóanyagának szerepében látja. A műalkotásokat szociális-erkölcsi tartalmak különleges megjelenítési módjaként vizsgálja. Nála az elemzés végső tárgya és kritériuma az, hogy a mű milyen mélyen ragadja meg az emberi valóság valamely történelmileg meghatározott körét, és hogy ez a megragadott világ mennyire képes megmutatni személyiség és közö-ség sokoldalú kapcsolatrendszerét. A szubjektív feltétel — írja Lukács Tol-sztoj-tanulmányában — „hogy az író a következőkkel nem törődve, őszin-tén fedje föl és mondja ki mindazt, amit a társadalom lát”, csupán az objektív feltétel teljesülésével együtt vezet való-ban világirodalmi szintű alkotásokhoz; tudniillik, ha „az író szubjektív őszinte-sége jelentékeny társadalmi mozgalom írói kifejezése.”

A II. kötet első tanulmánya Flaubert Salammbójával foglalkozik. Lukács sze-rint itt Flaubert akarata ellenére kezde-ményezőjévé válik a modern irodalom elembertelenedésének. Tolsztoj és a reali-zmus fejlődése a Dosztojevskij tanul-mánnyal együtt Az orosz realizmus cí-mű kötetből való. A Thomas Mann tanulmányok az annak idején megjelent Thomas Mann kötetből, Makarenko port-réja a Szocialista realizmus című művé-ből került át ebbe az összeállításba. Új a Szolzsenyicin: Iván Gyenyiszovics egy napjáról írt esszé, amelyben Lukács le-szögezi, hogy „ha a szocialista realizmus, mely a sztálini korszak következtében olykor a szocialista országokban is meg-vető szitokszóvá vált, ismét fel akar jut-ni arra a magaslatra, amelyet a huszas években elért, akkor újból meg kell ta-lálnia a jelenkor emberének reális ábrá-zolásához vezető utat.” Ebben az átalaku-lási és megújítási folyamatban, amely a szocialista realizmus számára a sztá-lini korszakhoz képest éles irányválto-zást jelent, Szolzsenyicin elbeszélése Lu-kács szerint mérőföldké a jövő felé vezető úton.

A függelékben közölt, Hebbelről, Stormról, Laurence Sterneről, Strind-

bergről szóló írások Lukács *Lélek és for-ma* című ifjúkori művéből valók. Azóta hosszú évtizedek mentek el fölöttünk, Lukács most töltötte be 85. életévét. Ez az évforduló minden olvasóját olyan életpálya áttekintésére készítheti, mely tele van munkával, küzdelemmel, ered-ménnyel, de nincs híjával tévedéseknek és ellentmondásoknak sem. Első két nagy művét, *A modern dráma* és *A regény teóriája* című nagy munkáit még mint fiatal hegelianus írta; A lélek és forma esszéi is még az idealista világgépet tükrözik.

A kapitalista világ ellentmondásai folytán az emberiségre szakadt első világháború iszonyatos élménye, továbbá egy zárt, szilárd világgép fegyelmének vágya vezette őt a marxizmus—leniniz-mus táborába, majd a Magyar Tanács-köztársaság idején a közoktatásügyi nép-biztosi székbe. Ezután, száműzetésben párhuzamosan írta kisebb könyvtárat ki-tévő filozófiai és esztétikai-kritikai mű-veit.

Ezek a kritikai és esztétikai írásai nagy hatással voltak a huszas évek végén és a harmincas évek elején a német proletár-forradalmi irodalom fejlődésére és azon keresztül más országok szocialista irodalmának kialakulására is. A hitle-rizmus uralomrajutásától a felszabadulá-sig a Szovjetunióban talált menedéket, ahol éveken át M. A. Lifsiccel együtt Marx és Engels esztétikájának föltárásán és továbbfejlesztésén dolgozott. A hitle-rista ideológia hamisításai ellen küzdve került kutatásainak középpontjába a né-met irodalom, főként a klasszicizmus, a romantika és a realizmus korszaka.

Az irracionálizmus minden árnyalata elleni küzdelem — mely *Az ész trónfosz-tása* című műben tükröződött — és a nagy realizmus szolgálata emelte Lukács Györgyöt a legkiválóbb marxista—leni-nista filozófusok sorába és tette nagy eszt-étikai szintézisének létrehozásával a legkiválóbb marxista esztétává. Könyvei világszerte elterjedtek és elismerve vagy támadva, de Lukács György jelen van az egész művelt emberiség tudatában. Szikár, csontos alakja minden kortársá-száma a törhetetlen kutatóvágy, a szel-lemi munkakedv és munkaerő valóságos megelevenedése. S bár a stílus szépsége, az előadás, a kifejezés bája és megraga-dó ereje nincs hatalmában, filozófiai módszerével és roppant erudíciójával ha-tása mind jobban terjed. (Gondolat, 958 + 490 l. 95 Ft)

Katona Jenő

Olvassni annyit, mint szabad emberként cselekedni.

Ferenczy Zoltán
1909

HEGEDÜS ANDRÁS: VÁLTOZÓ VILÁG

Hegedüs András könyve figyelemreméltó vállalkozás: a felszabadulás előtti falukutatók munkái óta nem készült hazánkban összefüggő faluszociográfia. Pedig — mint a szerző a bevezetőben hangsúlyozza — az elmúlt negyedszázadban igen nagy változásokon ment át a magyar falu, az átalakulás három kiemelkedő eseményhez köthető: a földosztáshoz, a közös gazdálkodáshoz és a mezőgazdaság iparosodásához. A három közül egy is elég lenne a falusi társadalmi viszonyok megváltozásához. Azért is fontos tanulmány a Hegedüsé, mert — s ezt a falusi művelődéssel foglalkozók is jól tudják — számos faluszociológiai „közhely”, téves általánosítás él még ma is tovább. Társadalmi valóságunk tüzetes vizsgálatára van tehát — és lesz még szükség.

Ezt célozta a Magyar Tudományos Akadémia részletes kérdőíves, mélyinterjúval felmérése három Gyöngyös környéki faluról, melynek anyagát két *Baranya megyei* termelőszövetkezet viszonyainak felderítésével egészítették ki. A felmérések adatait a szerző olykor a KSH reprezentatív felméréseivel összehasonlítva bizonyítva azt is, hogy — bár az átalakuló magyar mezőgazdaság és falu képe igen sokszínű — van lehetőség általánosítható igazságok rögzítésére is.

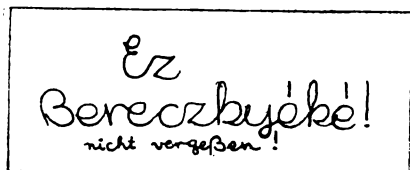
A tanulmány középpontjában a magyar falu társadalmi átrétegződésének, „átstrukturálódásának” felderítése áll. Hegedüs meggyőzően és világosan mutatja ki, hogy a közösségi gazdálkodás következtében a régi, magántulajdonon, illetve annak nagyságán nyugvó viszonyokat egy új típusú hierarchia foglalta el. A mai falusi társadalomban a munkamegosztásban elfoglalt helyzet, tehát a szakképzettség s az ezzel együttjáró státusz határozza meg döntően az ember helyzetét. Ez nemcsak az emberek anyagi lehetőségeit határozza meg, a részletező táblázatok rávilágítanak arra is, hogy a közgondolkodás, a művelődés, az igény szint, a termelőszövetkezeti demokráciában való részvétel is nagyrészt ennek függvénye.

Látható: nem közvetlenül kapcsolódik tehát a *Változó világ* a falusi népművelő munkájához. Ennek ellenére sok haszon-

nal tanulmányozható két okból is. A kötet alapanyagát szolgáló Gyöngyös-környéki felmérésekből született meg a falusi művelődést részleteiben is elemző két szociológiai munka, H. Sas Judit és Losonczy Ágnes könyve. A könyvtárosok előtt inkább az előbbi, az *Ember és könyvek* c. tanulmány az ismeretes. Hegedüs könyvét — bár később jelent meg — tulajdonképpen e két mű bevezetőjének is tekinthetjük. A könyv, a kultúra helyét, szerepét és az olvasással kapcsolatos mai elvárásokat is igazában csak az általános társadalmi jelenségek ismeretében mérhetjük le helyesen.

Az általános falu- és agrárszociológiai fejezetek gondolatébresztő és fontos megállapításain túl a kötet három része külön is érdeklődésre tarthat számot. Az *Értékrendszerkultúra — életmód* összefüggései közt tallózva elsősorban általánosan ismert tényeket (pl. a művelődésre fordított alacsony összegek falun) épít be a szerző gondolatmenetébe. Az új technikai ismeretek elterjedését elemző táblázatok — bár sok nyilvánvaló tényt is bizonyítanak — számszerűleg rávilágítanak arra, hogy a közvéleményformáló vezetőrétegek, a képzetlenebb mezőgazdasági szakmunkásoknak milyen nagy az informáló szerepük. Ez azt jelenti, hogy a modern mezőgazdasági eljárások megismertetésében, pozitív fogadtatásában ma még a kommunikációs eszközöknél jóval nagyobb a szakemberek, az olvasott, tájékozott kollégák szóbeli közvetítésének kisugárzása. Szakmai következtetésül: ha egy községi könyvtárban csak néhány ember olvas mezőgazdasági szakkönyveket, korántsem járunk rosszul: a szakműveltség informálás (szóbeli) csatornáin keresztül az ismeretek szétsugárzása várható. Hiszen épp a falu társadalmi átalakulása, a munkavégzés és a szakképzettség „rangja” miatt, a felfelétörékvés miatt nem a ma még nagy létszámú szakképzetlen réteghez kell igazítani az információnyújtást, hanem az életmód magasabb, szabadabb formái felé igyekvők-höz.

Hegedüs könyvével lehet vitázni egy-némely kérdésben, az azonban kétségtelen, hogy az iparosodott mezőgazdasági nagyüzem, melynek modelljét az utolsó fejezetben felrajzolja, nemsokára élő valóság lesz. Falun is „változik a világ”. Sokféle szakemberen — rajtunk is — múlik, hogy *milyenné* változik. (Akadémiai, 167 l. 16 Ft. UK 700 451.)

Urbán László ex librise

Fogarassy Miklós

A MAGYAR NÉPMŰVÉSZET

Fél Edit, Hofer Tamás és K. Csilléry Klára munkája elsősorban tizenkét évvel ezelőtt jelent meg a brüsszeli világiállítás alkalmából német, angol és francia nyelven. Aranyéremmel jutalmazták. Magyarul — az idegen nyelvű kötetek második kiadásával egyidőben — most lát először napvilágot, lényegében változatlan tartalommal.

Ha valaki csupán a könyv képanyagát tekinti — a kötet nagyobbik fele képekből áll — valamiféle 'tárgyi' néprajzra gyanakodhat, a népművészet tárgyi, megfogható, múzeumba helyezhető alkotásainak bemutatására. Szerencsére a dolog nem egészen így áll. Természetesen a képek ezeket a népalkotta tárgyakat: épületeket, bútorokat, eszközöket, faragványokat, cserép edényeket, szőteseket, hímzéseket, viseleteket állítják elének, parasztságunk szellemi életének, művészi törekvéseinek megtestesüléseit, tárgyi emlékeit, a szöveg azonban kiemeli őket a múzeumi tárlókból és visszahelyezi eredeti szerepükbe. Nem csupán készítésük idejéről beszél s előállításuk módját mondja el, hanem a célról is tájékoztat, amire készültek és arról, hogyan szolgálták. A munkát ez teszi igazán értékessé.

A rajzban, színes és fekete-fehér képekben bemutatott tárgyak egy részét, mindenesetre a kisebbik részét, a kevésbé díszeseket hétköznapi dolgában használta parasztságunk; ha házról van szó, lakott benne, ha edényről, akkor tejet tárolt, főzött, vizet hozott benne a kútról, a széken ült, a ládában ruhát őrzött. A viseletet pedig hordta. Jobbára azonban csak ünnepeken és ünnepi alkalmakkor, hétköznapi egyszerűbb ruhában járt. A művészi kivitelű és értékű tárgyak zöme nem a hétköznapiakat vagy a munkát szolgálta, hanem az ünnepeket, az ünnepi szokásokat, a nagy ünnepi alkalmakat: lakodalmat, születést, halált. A bemutatott tiszta-szobák párnákkal mennyezetig rakott ágyaiban nem aludtak, falait borító tányérjaiból nem ettek, díszes támlájú sarokpadján csupán ünnepi alkalom adtán, tisztelt vendég fogadásakor ültek, az ácsolt és faragott vagy festett ládákban a kelengyét tárolták. A díszes eszközök — csigacsínalók, súlykolófák, tükrösök — szerelmi ajándékok voltak, agyondíszítettségük miatt alig vagy egyáltalán nem alkalmasok 'rendeltetészerű' használatra. Néhány igen szép, művészi díszített tárgyat azonban valóban

használtak is — vízmerítő csanakot, só-tartót, borotva-tokot — de jobbára csak a pásztorok, akik bőséges ráérőidejükben készítették őket. De ezek a díszes használati tárgyak náluk is — mai kifejezéssel élve — státusz szimbólumok, társadalmi rangjuk, egyéni „kivagyiságuk” külső jelei voltak. A többi művészi kivitelű dísz tárgy is az, a viseletektől a bútorokon keresztül a komaedényekig, melyekben a szülőasszonyoknak hordták az ételt, mind státusz szimbólum, illetve a szokásokhoz — bátran mondhatunk ritust, sőt szertartást is — szükséges eszköz. Eredetileg minden bizonnyal mind ilyenek voltak, és a rang, a vagyon, a kivagyiság kifejezőivé csak később, a szertartás-szokások feledésbementével váltak.

A könyv ezekből a 'szokásokból' csupán a 'történelmi jelenben' még meglevőket-voltakat ismerteti. Egyelőre nehéz — vagy inkább lehetetlen — lett volna a szerzőknek ennél többre vállalkozniok. De — mint mondtuk — már ezzel is igen sokat nyújtanak, és munkájuk alkalmas arra, hogy helyesbítse a közgondolkodásban élő téves szemléletet, tárgyilag is elválasztva egymástól a paraszti hétköznapiakat az ünnepektől.

Igen hasznos fejezet a népművészetről szóló történelmi vázlat is, habár ez sem nyújt — mert nem adhat — szokás-történetet, és csupán a népi stílus-elemek fejlődését tárja fel, mégis megmutatja a sokak által öröklnek, változatlanak vélt népi művészet történelmiségét, néhol lassú, a kortól elmaradott, máskor azonban igen heves változásait.

A szerzők miután bemutatták a népművészet szerepét parasztságunk életében, szóltak a díszes tárgyak ünnepi rendeltetéséről, az alkotókról és stílusokról, három nagy tájegység — Alföld, észak magyar népcsoportok és Dunántúl — szerint mutatják be anyagukat.

A kiadvány kézikönyvként való használhatóságát erősen növeli a magyar népművészet irodalmáról tájékoztató — általános művek, építkezés, bútor és lakásberendezés, fafaragás, szaru, fém, kerámia, viselet, hímzés és szőttes szerinti csoportosított — bibliográfia.

A szöveget harmincegy rajz illusztrálja, s a szóban forgó tárgyakat 241, részben színes fénykép mutatja be, átfogó és ugyanakkor részletre menő képet adva népünk művészetéről. (Corvina, 94 l. 224 t. 145 Ft. UK. 692 018.)

Zolnay Vilmos

HOGYAN ÉPÍTSÜNK KLUBKÖNYVTÁRAT!

A művelődési otthon jellegű intézmények továbbfejlesztésére vonatkozó utasítás (105/1968. M. K. I./MM.) megjelenése óta — részben klubkönyvtár céljára tervezett, részben régi művelődési otthonokból átalakított épületekben — klubkönyvtárak százaai jöttek létre, számos esetben a Népművelési Intézet és a KMK szaktanácsadása alapján. Főként ennek a tanácsadói munkának a tapasztalatait közli ez a füzet, mely Kátai Ferenc összeállításában jelent meg „A közművelődés tárgyi feltételei” című sorozat első köteteként. Mindazoknak segítséget kíván nyújtani, akik klubkönyvtárakat terveznek, építtetnek vagy továbbfejlesztetnek. Céljának megfelelően röviden összefoglalja a klubkönyvtárak működési elveit és közli a szükséges alapterületre, berendezésre és felszerelésre vonatkozó irányszámokat, továbbá a különféle típusú klubkönyvtárak funkciószámait.

Függeléke egy 60 m²-es klub- és egy 36 m²-es könyvtárövezetből kialakított klubkönyvtár modelljét méretarányosan mutatja be a funkciók ismertetésével együtt, feltüntetve a bútorok és fontosabb felszerelési tárgyak cikkszámát és árát is.

A kiadvány gyakorlati céljának megfelelően 18 alaprajzot közöl. Ezek egy része tervvázlat, többségük az utolsó két évben épült legjobb klubkönyvtárak alaprajzát, valamint néhány régebbi művelődési ház átalakításának megoldását mutatja be.

A művelődésügy munkásai az eddig közreadott irányelvek és a működésre vonatkozó útmutatások ellenére sem látják még egyértelműen a klubkönyvtár működésének minden kérdését. A kiadvány tehát nemcsak azok számára hasznos, akik klubkönyvtárakat kívánnak építtetni vagy átalakítani, hanem azoknak is, akik klubkönyvtárakat vezetnek vagy irányítanak.

A kiadvány könyvtári normái megfelelnek a nemzetközi könyvtári, valamint a magyar normáknak. Az ún. „klubrész” és „könyvtári” rész funkcionális összefüggéseit helyesen mutatja be a füzet. A két övezet közötti arány is megfelelő. A bútorok és felszerelés kiválasztása gondosan, szerény de teljesíthető igénnyel történt. Mindössze egy lényegesebb kifogást emelhetünk a műben foglalt irányszámokkal kapcsolatban. A klubkönyvtárba szükséges folyóiratok és napilapok számát 8 féle lapban állapítja meg s a nagyobbak számára további 4—5-öt ajánl. Régi könyvtárosi tapasztalat, hogy ott-honná, azaz a helybenolvasás helyévé csak az a könyvtár válhat, amelynek periodika állománya gazdag (Békés megyében pl. 40—50 lap és folyóirat a falusi átlag. Ha az 5—6000 lakosú községeknek ezt a szükségletét arányosan zsurgorítjuk is, 1500 lakos igényeit alapul véve, legalább 20 féle lapra volna szükség.) Ezeket a normákat nyilvánvalóan fel kell emelni. (Népművelési Propaganda Iroda, 134 l.) (S. I.)

FREY TAMÁSNÉ: TÁJÉKOZTATÓ SZOLGÁLAT A TUDOMÁNYOS ÉS SZAKKÖNYVTÁRÁKBAN

Míg a közművelődési könyvtárak általános problémáival kapcsolatban az utóbbi években élénk kutatómunka folyt, a tudományos és szakkönyvtárak helyzetével és problémáival hosszú ideje alig foglalkozott érdemben a magyar könyvtári szakirodalom. Annál nagyobb örömmel kell üdvözölnünk Frey Tamásné értékes kötetét, mert a tájékoztató munka és a tájékoztató szolgálatok helyzete pontosan egyike azoknak a kulcsfontosságú kérdéseknek, melyek alkalmat adnak a széles körű kitekintésre, s a maguk szűkebb területének tükrében képet adnak a nagyobb egészről is.

A terjedelmes tanulmány sokoldalúan és számos vonatkozásban úttörő módon közelíti meg a témát. Miután a bevezető-

ben megindokolja a téma felvetését, definiálja a tájékoztató szolgálat (referenz) fogalmát, ismerteti feldolgozásának módszereit és szempontjait, először történeti metszetben tekinti át a referenz munka és -szolgálat hazai fejlődését. Ezután két (egy 1967-es és egy 1969-es) kérdőíves felmérés alapján ismerteti a jelenlegi hazai helyzetet, anyagát itt az áttekinthetőség kedvéért a szervezeti feltételek, a személyi feltételek és a nyújtott szolgáltatások szerint tagolva: majd gazdag szakirodalmi szemlét ad a referenz szolgálat kialakulásáról, jelenlegi helyzetéről és fejlesztési törekvéseiről (legrészletesebben az Egyesült Államokról és a Szovjetunióról, rövidebb összefoglalásban a népi demokráciákról, Angliáról és a német nyelvtel-

rületről). Végül összefoglalás és javaslatok következnek, majd a kötetet a felhasznált irodalom jegyzéke zárja.

Lássuk, milyen helyzetkép bontakozik ki ebből a sokoldalú áttekintésből. A nemzetközi kitekintés legfőbb tanulsága, hogy bár a részletproblémák országról-országra változnak, „valamennyi országban szükségesnek ítélik a könyvtár- és tájékoztatásügy valamilyen mértékű egységes központi állam irányítását, éppúgy mint az oktatásügynél.” A Szovjetunió Minisztertanácsának 1966. november 29-i, a tudományos-műszaki tájékoztatás állami rendszeréről szóló határozata is ennek megvalósítását tűzi ki célul (ezen belül hangsúlyozva a könyvtári referenzszolgálatok fejlesztésének szükségét is).

A népi demokráciák a gyakorlatban többé-kevésbé mind lemaradtak ettől az integrált fejlődési irányzattól. Hazánkban pedig a legutóbbi időben az általános nemzetközi irányzattal szemben kifejezetten erősödő tendencia a dokumentációs-információs tevékenységnek a könyvtárügyről való teljes leválasztása. A tanulmányban összegyűjtött irodalmi anyag meggyőző bizonyítékát szolgáltatja e hazai törekvés egészségtelen voltának, a történeti áttekintés pedig feltárja azokat az okokat, amelyek a jelenlegi helyzethez vezettek: a felszabadulás után nagykönyvtáraink erejük túlnyomó részét a dokumentációs és bibliográfiai munkára fordították, az eseti visszakereső tájékoztatást, a referenz munkát pedig elhanyagolták, illetve nem fejlesztették megfelelően. Bár ezt Kóhalmi Béla már 1951-ben élesen bírálta, a kialakult helyzet annyira uralkodó maradt, hogy helyességét sokan már elméletileg is megpróbálták alátámasztani.

Nem rózsásabb a tanulmányból kibontakozó kép akkor sem, ha részleteiben vizsgáljuk. Kiderül ugyanis, hogy a tájékoztató szolgálatnak a legtöbb könyvtárban nincs szervezeti önállósága, csekély, és minőségileg sem kielégítő a személyi

kapacitása. Elégtelenek a tárgyi feltételek: hiányos a magyar szellemi termés bibliográfiai feltárásának rendszere, a meglévő források sok esetben csak félkész-termékek (nincsenek mutatóik, kumulációik stb.), nagy hiányok vannak a lexikonok, adattárak stb. terén. Ugyanakkor a külföldi források könyvtáraink túlnyomó része számára túl drágák, s szétszórtságuk és központi nyilvántartásuk hiánya miatt a meglévő sem használhatóak megfelelően. Mindezek folytán nyilvános, intézményes tájékoztató szolgálatot csak a nagykönyvtárak tartanak fenn, ezek a szolgálatok is nehéz körülmények között végzik munkájukat, készségük, mennyiségi teljesítményük kicsiny, s általában csak az igénytelenebb tájékoztatói szolgáltatásokat biztosítják.

Ha ez a kép esetleg túl komornak tűnik, gondoljuk meg, hogy a rózsás, ámde megalapozatlan optimizmusnál mennyivel többet ér egy talán lesújtó, de tárgyilagos diagnózis, hiszen a hibák orvoslása csak ettől várható. A helyzet ismerői számára a tudományos és szakkönyvtárak körüli hosszú idő óta tartó hallgatás nem leplezte el, hogy távolról sincs minden rendben ezen a területen. Órési épületekben összezsúfolt, a fojtogató pénzhiány miatt senyvedő gyűjteményű nagykönyvtáraink sorsára a következő években jóval több figyelmet kell fordítanunk. (Könyvtártudományi és Módszertani Központ Kiadványai 34. NPI. 248 l.)

Szilágyi Tibor

Forintos Anna rajza

HUNGARICA. KÜLFÖLDI FOLYÓIRATSZEMLE

Kutatóink és könyvtárosaink részére nagy öröm, hogy az Országos Széchényi Könyvtár a *Magyar Folyóiratok Repertórium*a mellett a külföldi tudományos és kulturális periodikákban megjelent magyar vonatkozású cikkeket külön szemlében kívánja feltárni. Tervezett kiadványa a *Hungarica*, melyből egy próbaszámot már ki is adott. E szemle révén figyelemmel kísérhetjük tudásaink, szakíróink külföldi publikációs tevékenységét, megtudhatjuk, hogy milyen a hírünk a nagyvilágban, hogyan fogadják határainkon túl tudományunk, irodalmunk, iparunk, művészetünk stb. eredményeit.

A különféle szakterületek feldolgozására számos könyvtár és sok könyvtáros fogott össze. Egy-két tudományszak azonban kimaradt a figyelésből — vagy legalábbis nincs feltüntetve a próbaszámban —, tehát pótlólag kell még „*gazdát*” keresni számukra. Ilyenek az ateizmus, valláskritika, vallástörténet, szociológia, szociográfia, csillagászat, meteorológia, ásványtan, közettan... Más szakoknál viszont — elsősorban a történelemnél — a közölt anyag látszik hézagosnak, fontos folyóiratok (pl. a *Historische Zeitschrift*) kimaradtak a feldolgozásból. Hogy melyek ezek a lapok, nehéz megállapítani, mert a feldolgozott periodikák jegyzéke sajnálatos módon kimaradt a próbaszámból.

A próbaszám azonban így is mutatja a vállalkozás nagyságát, mert az 1969. július 1. és szeptember 30-a közt a külföldön megjelent cikkekből, tanulmányokból kb. 900—1000 tételt vesz számba.

Gosztola Gábor ex librise

A felsorolás leegyszerűsített — a *Magyar Folyóiratok Repertóriumánál* is átfogóbb — ETO szakok szerint történik. Ez a rendszer általában megfelelő, csak a 61-es száknál nem lehet elfogadni, mert a próbafüzet teljes terjedelmének majdnem harmadrészét elfoglaló orvostudományánál a különböző tanulmányok címei további részletezés nélkül követik egymást a 17. laptól egészen a 41-ig. Itt a szakbeosztást erősen finomítani kell!

A szakokon belül a felsorolás három csoportban történik: a) magyar vonatkozású közlemények, b) magyar szerzők külföldön megjelent közleményei, c) magyar szerzők munkáinak ismertetései. Fel kellene azonban tüntetni, hogy a magyar szerzőtől külföldön megjelent magyar vonatkozású cikk *csak* az a) csoportban kerül regisztrálásra.

Néhány csoportban, így az orvostudományban is, a felsorolás a szerzők betűrendjét követi, másutt a közlések sorrendjében semmiféle szabályt sem tudtam felfedezni. A szerkesztők — nevéket miért nem tünteti fel a próbaszám? — állapítsanak meg valamiféle sorrendet, s ennek betartására a további számokban ügyeljenek!

A címeírások jók, nem adnak alkalmat félreértésekre. A magyar szerzők idegen nyelven megjelent műveinek ismertetésénél azonban következetlenség, hogy néha megadják a címfordítást, máskor pedig nem.

Ha a címből nem derül ki a pontos tartalom, akkor annotáció tájékoztat erről. A magyarázatok az esetek túlnyomó részében egészen rövidiek, közlik a szükséges kiegészítést, és csak ezt közlik. Kivételesen természetesen akad. Például a 44. lapon egy 2, azaz két lap terjedelmű cikkecskét 22 soros annotáció magyaráz! A többihez viszonyítva hosszúak a magyar történelmi tárgyú közleményekhez írt magyarázatok.

Az említett aránytalanságok és következetlenségek mellett akad még néhány kisebb hiba is, így a címek közé keveredett két hazai megjelenésű mű hazai folyóiratban megjelent ismertetése is. De egy próbaszámnál az ilyenek nehezen küszöbölhetők ki. Viszont a későbbi füzetekben könnyű ezeket elkerülni.

A *Hungarica* igen jó és hasznos kiadványnak indul, rendszeres megjelenését türelmetlenül várjuk. A szerkesztőség érezze kötelességének, hogy megismertése érdekében erőteljes propagandát indítson! Irasson róla a napilapokban szí-

nes cikkeket, a szaklapokban pedig komoly ismertetéseket! Állítson össze egy 2 vagy 4 oldalas propagandafüzetet, s ezt küldje meg a tudományos intézeteknek, nagyobb könyvtáraknak, felsőfokú iskoláknak, egyetemi tanároknak! Azt tapasztaltam, hogy a *Külföldi könyvek országos gyarapodási jegyzékéről* még állandóan

publikáló professzorok sem szereztek tudomást évekkél a megindulása után. A *Hungaricával* kapcsolatban ez ne ismétlődjék meg! A kiadásra fordítandó sok munka és költség csak akkor hozza meg a maga gyümölcsét, ha füzetei minél több kézbe jutnak el.

Vértesy Miklós

KÉRDÉSEK EGY KIADVÁNYRÓL

Pest megye felszabadulása és az új élet megindulása a korabeli sajtó tükrében.
Szerk. Boros Pál. *Pest megyei Könyvtár, 104 l.*

Vállalom a Pest megyei népművelő szerepét, akinek elsősorban ajánlja művét a szerkesztő és a kiadó. És nevében — ha megengedik — kérdezek:

Nevezetesen azt szeretném megtudni, hogy ideológiai és politikai nevelőmunkában, amelynek egyik célja „*Pest megyében is a szocialista hazafiság és lokálpatriotizmus elmélyítése*”, miképpen segíthet engem ez a felszabadulási cikk-bibliográfia?

Olvassam-e el elejétől-végig, mint ahogy erre az előző „*olvasó*” megszólítása és „*cikkbibliográfiánkban — a jelenlegi Pest megyét véve alapul — a felszabadulástól az új értékálló pénz, a forint megteremtéséig tárgyaljuk az eseményeket*” kitétele biztat, majd a 737 tétel címe és a többségéhez járuló (általában csak tartalomjelző) annotációk alapján állítsak össze ünnepi beszédet, ismeretterjesztő előadást? Erre kétségtelenül alkalmas lenne, ha történetesen nem állnának (és idejében nem álltak volna) rendelkezésemre ennél sokkal többet adó feldolgozások és a kor atmoszféráját idéző, újra publikált szemelvények. (Igaz is, ezek miért maradtak ki az összeállításból?)

Vagy — s ez bibliográfiák, repertériumok esetében bizonyára eszébe juthat az embernek — helyismereti munkám (kiállítás, úttörő és ifjúsági foglalkozások, falukrónika-írás, tájékoztatás) megalapozó-

segítő eszközének vegyem-e? Csakhogy erre több okból is alkalmatlan a repertérium. *Először*: nem mondja meg, hogy az általa feldolgozott források hol találhatóak (a kötelezpéldányokat őrző Országos Széchényi Könyvtáron kívül), kaphatok-e pl. másolatokat az általam kiválasztott cikkekről és kitől. *Másodszor*: nem érzem indokoltnak a „legfontosabb Pest megyei vonatkozások” szerinti válogatást. Pl. Kórkáról nincs benne semmi (a megfelelő mutató hiján ezt csak az egész elolvasása után tudom megállapítani), s nem tudni: azért-e, mert nem volt fontos, vagy azért, mert ebben a periódusban nem jelent meg semmi erről a faluról. *Harmadszor*: bármennyire is kiemelkedő, de csak arasznyi időt fog át ez az összeállítás, holott a felszabadulás igazi értelmét, tudatformáló jelentőségét a 25 éven át történt kiteljesülés (és annak irodalma) adja.

A részletkérdésekbe, tehát az anyag elrendezésének furcsaságaiba (a fejezeteken belül a beosztási alapelv az volt, hogy az egyazon lap időrendbe sorolt cikkeit követték egy másik lap időrendbe sorolt cikkei), a nehezen áttekinthető tipografizálásba stb. nem is kívánok beleszólni.

Azzal kell — sajnos — végezmem, hogy ezt a szándék szerint „hasznos segédletet” bizony, nem nagyon tudom felhasználni. Szíves elnézést kérve:

F. Wiesinger Piroskc.

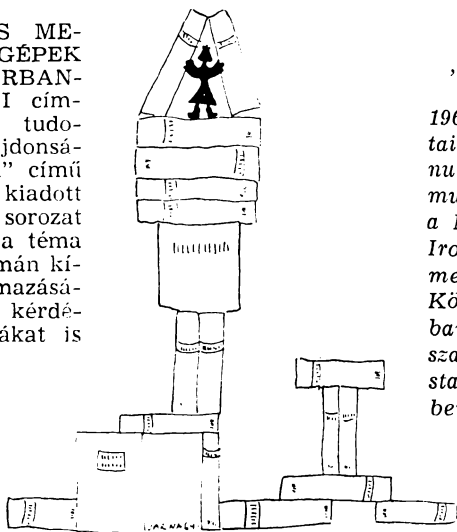
Bor István ex librise

A MUNKÁSMOZGALOM SAJTÓBIBLIOGRÁFIÁJÁT (Die Presse der Arbeiterklasse und der sozialen Bewegungen) öt kötetben bocsátotta ki a berlini Akademie Verlag. A nagy jelentőségű és az egész német nyelvterületet felölelő mű első három kötetének megjelenéséről (ld. Könyvtáros 1969. 10. sz. 609. l.) már hírt adtunk. A sorozat most befejeződött, ötödik kötete a név-, tárgy-, földrajzi és vállalati mutatót tartalmazza.

Papp Iván ex librise

TRAKTOROK ÉS MEZŐGAZDASÁGI GÉPEK JAVÍTÁSI ÉS KARBANTARTÁSI MUNKÁI címmel megjelent „A tudomány és technika újdonságai magyar nyelven” című — az OMKDK által kiadott ajánló bibliográfiai sorozat 43. száma. A füzet a téma szorosan vett irodalmán kívül a gépek alkalmazásának gazdaságossági kérdéseit tárgyaló munkákat is felsorolja.

Várnagy Ildikó rajza

KÖNYV — KÖNYVTÁR — OLVASÓ (Buch — Bibliothek — Leser) címmel jelent meg a berlini Akademie Verlag gazdag tartalmú tanulmánykötete, melyet a Német Állami Könyvtár és a Könyvtártudományi Intézet igazgatójának, dr. Horst Kunzenak 60. születésnapjára szerkesztettek nemzetközi összefogással. A kötet tartalmazza a kiváló könyvtártudós 1935—68 között megjelent munkáinak és a róla szóló írásoknak jegyzékét; majd különböző nemzetiségű szerzők tanulmányait közli. Magyarországot Rózsa György (A tudomány mint termelőerő és a tudományos tájékoztatás) és Kovács Máté (A könyvtáros és dokumentalista hivatása a szocialista társadalomban) képviseli a kötetben, melynek témakörei a könyvtárosi tevékenység szinte valamennyi területét felölelik.

LUDWIG VAN BEETHOVEN a magyar könyvtárakban és gyűjteményekben címmel a hazánkban föllelhető Beethoven irodalmat bibliográfiában tárja föl a nagy zeneköltő születésének 200. évfordulója alkalmával az Állami Gorkij Könyvtár. A nagyszabású vállalkozás első füzetete, mely a tudományos, illetve ismeretterjesztő műveket írja le már megjelent, a továbbiak a zene-műveket tartalmazzák majd. A bibliográfiához 56 könyvtár szolgáltatott adatokat, munkájuk a magyar zenei könyvtárosok együttműködését példázza.

Papp Iván ex librise

„A TUDOMÁNYOS ÉS SZAKKÖNYVTÁRAK 1968. évi statisztikai adatainak elemzése” című tanulmányt — Sárdy Péter munkáját — megjelentette a Népművelési Propaganda Iroda. A tanulmány főbb megállapításait a szerző a Könyvtáros 1970. 8. számában „A tudományos és szakkönyvtárak helyzete a statisztikai adatok tükrében” c. írásában ismertette

**BEIRATKOZTÁL MÁR
A BENEDEK ELEK
GYERMEKKÖNYVTÁRBA?**
/Batthyány u. 1./

KÖLCSÖNZÉS:

HÉTFŐ: 10-18
 KEDD: 10-18
 SZERDA: 8-12
 CSÜTÖRTÖK: 10-18
 PÉNTEK: 10-18
 SZOMBAT: —

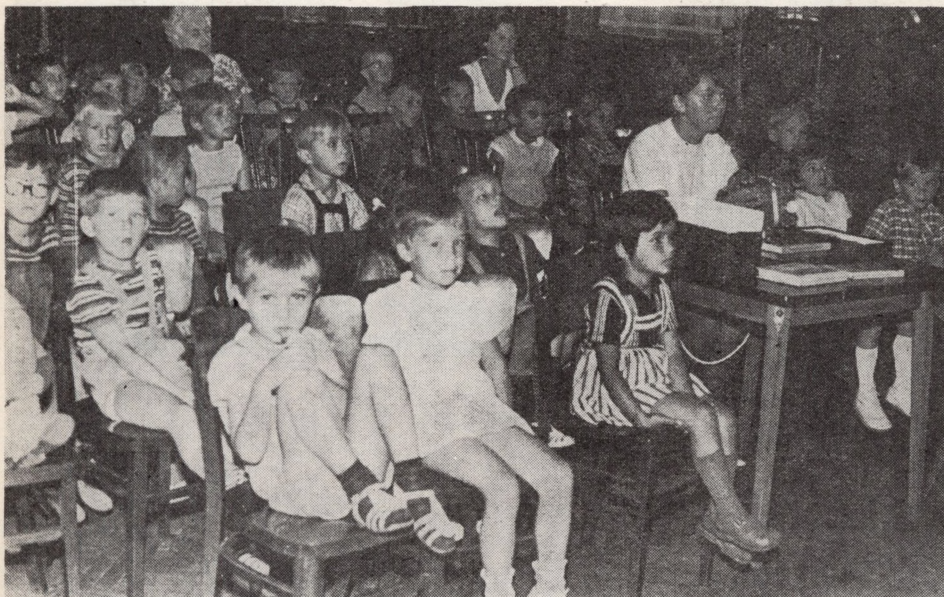
RENDEZVÉNYEK:

14-16³⁰
 minden második héten: 14-18
 9-13

Foto: ...

Propaganda-levelezőlap a Debreceni Városi Könyvtár sorozatából. Alsó képünkön: nyári gyermekfoglalkozás a dunakeszi MÁV Járműjavító szakszervezeti könyvtárában

Ara: 6,- forint